

T.C.

ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AİLE DANIŞMANLIĞI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**AİLE ÜYESİNİN VEFATINDAN SONRA:
BİREYLERİN (GEÇMİŞ VE GÜNCEL) YAS YOĞUNLUKLARI
İLE (KAYIP ÖNCESİ VE GÜNCEL) AİLE İŞLEVSELLİĞİ
ARASINDAKİ İLİŞKİLER**

Canan BAYGORA

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Mert AKCANBAŞ

İSTANBUL-2022

T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AİLE DANIŞMANLIĞI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**AİLE ÜYESİNİN VEFATINDAN SONRA:
BİREYLERİN (GEÇMİŞ VE GÜNCEL) YAS YOĞUNLUKLARI
İLE (KAYIP ÖNCESİ VE GÜNCEL) AİLE İŞLEVSELLİĞİ
ARASINDAKİ İLİŞKİLER**

Canan BAYGORA

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Mert AKCANBAŞ

İSTANBUL-2022

YEMİN METNİ

Bu çalışmanın kendi tez çalışmam olduğunu, planlanmasından yazımına kadar hiçbir aşamasında etik dışı davranışımın olmadığını, tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, tez çalışmasıyla elde edilmeyen bütün bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim.

15.02.2022

Canan BAYGORA

TEŞEKKÜR

Öncelikle ders ve tez sürecim boyunca kendisinden çok şey öğrendiğim, bilgisi ve önerileriyle yardımını esirgemeyen değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Mert AKCANBAŞ'a çok teşekkür ederim.

Eğitim hayatım boyunca öğrenmeyi ve araştırmayı sevdiren bütün hocalarıma ve öğretmenlerime ve özellikle rahmetli ilkokul öğretmenim Nilgün RUŞEN'e ayrıca verdiği eğitimle küçük yaşta akademik anlamda araştırmaya hazırladığı, yazmayı sevdirdiği ve üzerimdeki emekleri için teşekkür ederim.

On yedi yıldır sevincime sevinen, derdime dertlenen, en büyük desteklerimden kankam, ikiz kız kardeşim Özge BİLGİN'e, üzerimde çok büyük emeği, hakkı ve desteği olan, bu alanda ilerlememi sağlayan değerli hocam, sevgili dostum ve kardeşim Fulya ÖZBÜTÜN EROĞLU'na, çocukluğum, kardeşim Dilber ERDOĞDU'ya, okulumuzun hayatıma kattığı, ders ve tez sürecinde, iş konusunda duygusal ve bilgisel desteklerini esirgemeyen dostlarım ve kardeşlerim Merve EKİNCİ MURAT'a ve Emre MURAT'a, ufuk açan bilgisi, sohbeti, öğrenmeye teşviki için, dostum, katılımcı bulmamdaki en büyük destekçim ve meslektaşım Başak JANOTA'ya teşekkür ederim.

Koşulsuz sevginiz, ilginiz, desteğiniz, beni olduğum gibi yetiştirdiğiniz, küçük bir çocukken dahi fikirlerimi söylemeyi, sorgulamayı, nicelerini öğrettiğiniz için şükür sebeplerim canımın içi annem Fatma BAYGORA ve canımın içi rahmetlim babam Kemal BAYGORA size çok teşekkür ederim. Geniş aileme sevgileri, destekleri, bana inandıkları için teşekkür ederim. Babatyam, bölüm derslerim başlamadan 9 gün önce, mesleğimde yasla çalışmam gerektiğine karar verdikten yarım gün sonra ani ölümünle, 10 senede yaşadığımız peşpeşe kayıpların biriken yasını da çözdün, ölüme ve yakın kaybına dair hayatımı etkileyen korkumu da yıktın, sabır zannettiğim sabırsızlığımı, kendime yük edindiklerimi un ufak ettin. Ölümünle bile çok şey öğrettin, yolumu, kararımı tasdik ettin, bana hep dediğin “Her şey vaktini bekler”in ne anlama geldiğini bu süreçte anladım, hayatıma geçirmeye çalışıyorum. Sevgi ve özlemlerle...

Son olarak yasla ilgili geçirdikleri süreci hatırlatacak sorulara rağmen araştırmaya katılan ve katkıda bulunan bütün katılımcılara teşekkür ederim.

ÖZET

Bu araştırmada aile üyesinin ölümünden sonra bireylerin geçmiş ve güncel yas yoğunluğu ile ailelerinin kayıp öncesi ve güncel işlevselliği arasındaki ilişkileri ve katılımcıların özellikleri, kayıp dönemi, cenaze ve mezar, kayıp sonrası geniş aile desteği/ilişkileri/iletişimi ve kayıp sonrası ailede yas sürecine dair ilişki/iletişim durumlarının bu değişkenler üzerindeki farklılıklarını incelemek amaçlanmıştır. Araştırma örneklemini anne, baba ve/veya kardeşi en az üç ay önce vefat etmiş 18-70 yaş arasındaki 164 kadın (%73.5) ve 59 erkek (%26.5) oluşturmaktadır. Veri toplama araçları olarak “Kişisel Bilgi Formu”, “Kaybın Meydana Geldiği Dönem Bilgi Formu”, “Kayıp Sonrası Geniş Aileyle İlişkiler Bilgi Formu”, “Teksas Düzeltilmiş Yas Ölçeği” ve “Aile Değerlendirme Ölçeği” kullanılmıştır. Veriler, normal dağılım göstermediğinden non-parametrik ilişki ve fark testleriyle analiz edilmiştir.

Araştırma sonucunda kayıp öncesi ve güncel aile işlevselliği alt boyutları arasında pozitif yönde ilişki saptanmıştır. Ailelerinin kayıp öncesi genel, roller ve gereken ilgiyi gösterme işlevselliği yüksek bireylerin güncel; ailelerinin problem çözme dışındaki alt boyutlarda güncel işlevselliği yüksek bireylerin geçmiş yas yoğunluğunun düşük olduğu belirlenmiştir. Kayıp öncesi ve güncel problem çözme işlevselliği yüksek ailelerdeki bireylerinse yas yoğunluğu yüksektir. Kadınların, kayıp anında ve güncelde genç yetişkin olanların, kaybın üzerinden az zaman geçenlerin, yas sebepli psikolojik yardım alanların, yakınıni ani ölüm sebebiyle kaybedenlerin, yakınıyla ölene kadar aynı evde yaşayanların, yakını evden başka yerde ölenlerin, cenazeye katılanların, mezarı daha sık ziyaret edenlerin, geniş aileden destek görmeyenlerin ve iletişimi kötüye gidenlerin yas yoğunluğu düzeyleri daha yüksek bulunmuştur. Aile üyeleri cenazeye katılanların, yakınıniin mezarı yaptırılanların, yakını evden başka yerde ölenlerin, geniş aileden gelen desteğin, ilişki ve iletişimin iyiye gitmesinin, yasla ilgili açık iletişim kuran ve bireysel yas kaynaklı sorun yaşamayan ailelerin işlevsellik düzeyi çeşitli alt boyutlar açısından daha yüksek olarak saptanmıştır. Sonuç olarak, ailede bireysel yas farklılıklarıyla ilgili açık iletişim, sorun yaşamama ve geniş aileden gelen destek, ailenin güncel işlevselliği açısından önemli bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yas, Aile işlevselliği, Ailede yas iletişimi, Geniş aile desteği

ABSTRACT

AFTER DEATH OF A FAMILY MEMBER: RELATIONSHIPS BETWEEN (PAST AND PRESENT) GRIEF INTENSITY OF INDIVIDUALS AND (PRE- LOSS AND PRESENT) FAMILY FUNCTIONING

In this study, it was aimed to investigate the relationships between past and present grief intensity of individuals and pre-loss and present functioning of their families; and the differences of statuses of the participants' characteristics, the loss period, funeral and grave, extended family support/relationships/communication after the loss, and the relationship/communication of the grieving process in the family after loss on these variables. The sample of this study consisted of 164 women (73.5%) and 59 men (26.5%) between the ages of 18-70 who lost their mother, father and/or sibling at least three months ago. As data collection tools, "Personal Information Form", "Loss Period Information Form", "Relations with Extended Family After Loss Information Form", "Texas Revised Inventory of Grief" and "Family Assessment Device" were used. Because the obtained data were not show normal distribution, they were analyzed with non-parametric tests.

As a result of the research, a positive correlation was found between the sub-dimensions of pre-loss and present family functioning. The present grief intensity of individuals whose their families' high pre-loss functioning on general, roles and affective involvement, and the past grief intensity of individuals whose their families' high present functioning on sub-dimensions other than problem solving were found low. The grief intensity of individuals with high pre-loss and present problem solving functioning of their families is high. The high levels of grief intensity were found to be associate with female gender, young adults at the time of loss and present, less time since the loss, receive psychological help caused by grief, lose family member due to sudden death, live together with deceased in the same house, death of family member at somewhere other than home, attend the funeral, grave visiting frequently, lack of extended family support or communication deteriorating with the extended family. The families whose family members attended the funeral, built tomb of family member, death of family member at somewhere other than home, receiving the extended family support and improvement of

relationship and communication with them, had open communication about grief or not experienced individual grief related problems were found to be higher functioning in terms of various sub-dimensions. As a result, open communication and not experiencing problems about individual grief differences in the family, and support from the extended family after loss were found to be important for the present family functioning.

Keywords: Grief, Family functioning, Family grief communication, Extended family support

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	i
TEŞEKKÜR.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR.....	xiv
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem	1
1.2. Amaç.....	2
1.3. Önem	4
1.4. Varsayımlar.....	5
1.5. Sınırlılıklar	5
1.6. Tanımlar	6
2. GENEL BİLGİLER.....	7
2.1. Yas	7
2.1.1. Yas Terminolojisi.....	7
2.1.2. Yas Tepkileri ve Türleri	8
2.1.3. Yası Etkileyen Faktörler.....	10
2.1.4. Yas Kuramları.....	11
2.2. Aile İşlevselliği	17
2.2.1. Sistem Olarak Aile	17
2.2.2. Aile İşlevselliği.....	18
2.3. Ailede Yas.....	22
2.3.1. Aile Sistemi, İşlevselliği ve Yas	22
2.3.2. Yas ve Aile ile İlgili Yapılmış Araştırmalar	25
3. GEREÇ VE YÖNTEM.....	31
3.1. Araştırma Modeli	31
3.2. Araştırma Grubu	31
3.3. Veri Toplama Araçları	32

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu.....	33
3.3.2. Kaybın Meydana Geldiği Dönem Bilgi Formu.....	33
3.3.3. Kayıp Sonrası Geniş Aileyle İlişkiler Bilgi Formu	33
3.3.4. Teksas Düzeltilmiş Yas Ölçeği	34
3.3.5. Aile Değerlendirme Ölçeği	34
3.4. Verilerin İstatistiksel Analiz Yöntemleri.....	36
3.5. Etik.....	36
4. BULGULAR.....	37
4.1. Hipotezlerin Test Edilmesine İlişkin Bulgular.....	37
4.1.1. Yas Yoğunluğu ve Aile İşlevselliğine İlişkin Betimsel İstatistikler	37
4.1.2. Yas Yoğunluğu ve Aile İşlevselliği Arasındaki İlişkiler	39
4.1.3. Hipotezlerin Test Edilmesine İlişkin Bulgular	40
4.2. Araştırma Sorularının Test Edilmesine İlişkin Bulgular	47
4.2.1. Katılımcı Bilgilerine İlişkin Bulgular.....	47
4.2.2. Kayıp Dönemiyle İlgili Değişkenlere İlişkin Bulgular	53
4.2.3. Cenaze ve Mezarla İlgili Değişkenlere İlişkin Bulgular	60
4.2.4. Kayıp Sonrası Geniş Aile Desteğiyle İlgili Değişkenlere İlişkin Bulgular	68
4.2.5. Kayıp Sonrası Geniş Aile İlişkileri ve İletişimiyle İlgili Değişkenlere İlişkin Bulgular.....	80
4.2.6. Kayıp Sonrası Ailede Yas Sürecine Dair İlişki ve İletişimle İlgili Değişkenlere İlişkin Bulgular.....	91
5. TARTIŞMA	106
5.1. Hipotezlere İlişkin Bulguların Tartışılması.....	106
5.2. Araştırma Sorularına İlişkin Bulguların Tartışılması.....	109
5.2.1. Katılımcı Bilgileri ile Yas Yoğunluğu Arasındaki Farklara İlişkin Bulguların Tartışılması.....	109
5.2.2. Kayıp Dönemiyle İlgili Değişkenler ile Yas Yoğunluğu ve Güncel Aile İşlevselliği Arasındaki Farklara İlişkin Bulguların Tartışılması.....	110
5.2.3. Cenaze ve Mezarla İlgili Değişkenler ile Yas Yoğunluğu ve Güncel Aile İşlevselliği Arasındaki Farklara İlişkin Bulguların Tartışılması.....	112
5.2.4. Kayıp Sonrası Geniş Aile Desteğiyle İlgili Değişkenler ile Yas Yoğunluğu ve Güncel Aile İşlevselliği Arasındaki Farklara İlişkin Bulguların Tartışılması	113
5.2.5. Kayıp Sonrası Geniş Aile İlişkileri ve İletişimiyle İlgili Değişkenler ile Yas Yoğunluğu ve Güncel Aile İşlevselliği Arasındaki Farklara İlişkin Bulguların Tartışılması.....	115

5.2.6. Kayıp Sonrası Ailede Yas Sürecine Dair İlişki ve İletişimle İlgili Değişkenler ile Yas Yoğunluğu ve Aile İşlevselliği Arasındaki Farklara İlişkin Bulguların Tartışılması.....	116
---	-----

6. SONUÇ VE ÖNERİLER..... 119

7. KAYNAKLAR 123

EKLER..... 127

Ek 1 – Kişisel Bilgi Formu	127
----------------------------------	-----

Ek 2 – Kaybın Meydana Geldiği Dönem Bilgi Formu	128
---	-----

Ek 3 – Kayıp Sonrası Geniş Aileyle İlişkiler Bilgi Formu	129
--	-----

Ek 4 – Teksas Düzeltilmiş Yas Ölçeği (TDYÖ).....	130
--	-----

Ek 5 – Aile Değerlendirme Ölçeği	131
--	-----

Ek 6 – Ölçek Uygulama İzinleri	135
--------------------------------------	-----

Ek 7 – Etik Kurul Kararı.....	136
-------------------------------	-----

Ek 8 – Özgeçmiş	137
-----------------------	-----

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Katılımcı bilgilerine ilişkin tanımlayıcı bilgiler ve dağılımlar	32
Tablo 2: Yaşa ilişkin betimsel istatistikler	32
Tablo 3: Ölçeklerin güvenirlik analizleri	35
Tablo 4: Ölçeklere ilişkin betimsel istatistikler.....	37
Tablo 5: Kayıp öncesi ve güncel aile işlevsellik durumuna ilişkin tanımlayıcı bilgiler ve dağılımlar	38
Tablo 6: Yas yoğunluğu ile aile işlevselliği alt boyutları arasındaki ilişkiler	39
Tablo 7: Güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki ilişkiler.....	40
Tablo 8: Kayıp öncesi ve güncel aile işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları	41
Tablo 9: Geçmiş ve güncel yas yoğunluğu ile kayıp öncesi aile işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları.....	43
Tablo 10: Geçmiş ve güncel yas yoğunluğu ile güncel aile işlevselliği farkına ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları	45
Tablo 11: Katılımcı bilgileri ile yas yoğunluğu ve aile işlevselliği alt boyutları arasındaki ilişkiler	48
Tablo 12: Cinsiyet ile yas yoğunluğu arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları	49
Tablo 13: Eğitim düzeyi ile yas yoğunluğu arasındaki farklara ilişkin Kruskal Wallis Testi sonuçları.....	49
Tablo 14: Yaş grupları ile yas yoğunluğu arasındaki farklara ilişkin Kruskal Wallis Testi sonuçları	50
Tablo 14.1: Yaş grupları ile yas yoğunluğu arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları.....	50
Tablo 15: Kayıp anındaki yaş grupları ile yas yoğunluğu arasındaki farklara ilişkin Kruskal Wallis Testi sonuçları	51
Tablo 15.1: Kayıp anındaki yaş grupları ile yas yoğunluğu arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları	51
Tablo 16: Kayıp sonrası geçen süre ile yas yoğunluğu arasındaki farklara ilişkin Kruskal Wallis Testi sonuçları.....	52
Tablo 16.1: Kayıp sonrası geçen süre ile yas yoğunluğu arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları.....	52
Tablo 17: Kayıp dönemiyle ilgili değişkenlere ilişkin tanımlayıcı bilgiler ve dağılımlar	53
Tablo 18: Kayıp dönemiyle ilgili değişkenler ile yas yoğunluğu ve güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki ilişkiler.....	54
Tablo 19: Yas sebebi psikolojik yardım alma durumu ile yas yoğunluğu ve güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları.....	55
Tablo 20: Hangi aile üyesinin öldüğü ile yas yoğunluğu ve güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları.....	55
Tablo 20 (devam): Hangi aile üyesinin öldüğü ile yas yoğunluğu ve güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları.....	56
Tablo 21: Aile üyesinin ölüm nedeni ile yas yoğunluğu ve güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları	56

Tablo 22: Vefata kadar birlikte yaşama durumu ile yas yoğunluğu ve güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları.....	57
Tablo 23: Aile üyesi ölümünün beklenme durumu ile yas yoğunluğu ve güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları.....	58
Tablo 24: Aile üyesinin vefat yeri ile yas yoğunluğu ve güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları.....	59
Tablo 25: Defnedilmeden önce ölen yakının bedenini görme durumu ile yas yoğunluğu ve güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları.....	59
Tablo 25 (devam): Defnedilmeden önce ölen yakının bedenini görme durumu ile yas yoğunluğu ve güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları.....	60
Tablo 26: Cenaze ve mezarla ilgili değişkenlere ilişkin tanımlayıcı bilgiler ve dağılımlar	60
Tablo 27: Cenaze ve mezarla ilgili değişkenler ile yas yoğunluğu ve güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki ilişkiler.....	61
Tablo 28: Cenazeye katılma durumu ile yas yoğunluğu ve güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları.....	62
Tablo 29: Aile üyelerinin cenazeye katılma durumu ile yas yoğunluğu ve güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları.....	63
Tablo 30: Mezar yapımı durumu ile yas yoğunluğu ve güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları.....	64
Tablo 31: Mezara mesafe açısından ulaşılabilirlik durumu ile yas yoğunluğu ve güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları	65
Tablo 32: Mezar ziyareti sıklığı ile yas yoğunluğu arasındaki farklara ilişkin Kruskal Wallis Testi sonuçları.....	65
Tablo 32.1: Mezar ziyareti sıklığı ile geçmiş yas yoğunluğu arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları	66
Tablo 32.2: Mezar ziyareti sıklığı ile güncel yas yoğunluğu arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları	66
Tablo 33: Mezar ziyareti sıklığı ile güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Kruskal Wallis Testi sonuçları.....	67
Tablo 34: Kayıp sonrası geniş aileden gelen destek durumuyla ilgili değişkenlere ilişkin tanımlayıcı bilgiler ve dağılımlar	68
Tablo 35: Kayıp sonrası geniş aileden gelen destek durumu ile yas yoğunluğu ve güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki ilişkiler	69
Tablo 36: Ailenin sıkıntılarında akrabalarından gelen manevi destek durumu ile güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Kruskal Wallis Testi sonuçları.....	70
Tablo 36.1: Ailenin sıkıntılarında akrabalarından gelen manevi destek durumu ile ailenin güncel genel ve problem çözme işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları.....	71
Tablo 36.2: Ailenin sıkıntılarında akrabalarından gelen manevi destek durumu ile ailenin güncel iletişim ve roller işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları	71
Tablo 36.3: Ailenin sıkıntılarında akrabalarından gelen manevi destek durumu ile ailenin güncel gereken ilgiyi gösterme ve davranış kontrolü işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları	72
Tablo 37: Ailenin sıkıntısı olmadan da akrabalarından gelen manevi destek durumu ile güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Kruskal Wallis Testi sonuçları.....	73
Tablo 37.1: Ailenin sıkıntısı olmadan da akrabalarından gelen manevi destek durumu ile ailenin güncel roller işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları.....	74

Tablo 37.2: Ailenin sıkıntısı olmadan da akrabalarından gelen manevi destek durumu ile ailenin güncel gereken ilgiyi gösterme ve davranış kontrolü işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları	74
Tablo 38: Ailenin sıkıntılarında akrabalarından gelen maddi destek durumu ile güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Kruskal Wallis Testi sonuçları.....	75
Tablo 39: Ailenin sıkıntısı olmadan da akrabalarından gelen maddi destek durumu ile güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Kruskal Wallis Testi sonuçları.....	76
Tablo 39.1: Ailenin sıkıntısı olmadan da akrabalarından gelen maddi destek durumu ile ailenin güncel roller işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları.....	77
Tablo 40: Aileye akrabaların destek vermemesi durumu ile güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Kruskal Wallis Testi sonuçları	77
Tablo 40 (devam): Aileye akrabaların destek vermemesi durumu ile güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Kruskal Wallis Testi sonuçları.....	78
Tablo 40.1: Aileye akrabaların destek vermemesi durumu ile geçmiş yas yoğunluğu ve ailenin genel işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları	78
Tablo 40.2: Aileye akrabaların destek vermemesi durumu ile ailenin güncel problem çözme ve iletişim işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları.....	79
Tablo 40.3: Aileye akrabaların destek vermemesi durumu ile ailenin güncel roller ve duygusal tepki verebilme işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları.....	79
Tablo 40.4: Aileye akrabaların destek vermemesi durumu ile ailenin güncel gereken ilgiyi gösterme ve davranış kontrolü işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları.....	80
Tablo 41: Kayıp sonrası geniş aileyle ilişkiler ve iletişimle ilgili değişkenlere ilişkin tanımlayıcı bilgiler ve dağılımlar	81
Tablo 42: Kayıp sonrası geniş aileyle ilişkiler ve iletişim durumu ile yas yoğunluğu ve aile işlevselliği alt boyutları arasındaki ilişkiler	81
Tablo 43: Kayıp sonrası akrabaların aileyle ilişkilerinin iyiye gitmesi durumu ile yas yoğunluğu ve güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Kruskal Wallis Testi sonuçları.....	82
Tablo 43 (devam): Kayıp sonrası akrabaların aileyle ilişkilerinin iyiye gitmesi durumu ile yas yoğunluğu ve güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Kruskal Wallis Testi sonuçları.....	83
Tablo 43.1: Akrabaların aileyle ilişkilerinin iyiye gitmesi durumu ile ailenin genel ve problem çözme işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları	83
Tablo 44: Akrabaların aileyle ilişkilerinin kötüye gitmesi durumu ile güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Kruskal Wallis Testi sonuçları.....	84
Tablo 44.1: Akrabaların aileyle ilişkilerinin kötüye gitmesi durumu ile geçmiş yas yoğunluğu ve ailenin güncel genel işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları....	85
Tablo 44.2: Akrabaların aileyle ilişkilerinin kötüye gitmesi Durumu ile Ailenin Güncel İletişim ve Roller İşlevselliği Arasındaki Farklara İlişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları.....	85
Tablo 44.3: Akrabaların aileyle ilişkilerinin kötüye gitmesi durumu ile ailenin güncel duygusal tepki verebilme ve gereken ilgiyi gösterme işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları	86
Tablo 45: Akrabaların aileyle iletişimlerinin iyiye gitmesi durumu ile güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Kruskal Wallis Testi sonuçları.....	87
Tablo 45.1: Akrabaların aileyle ilişkilerinin iyiye gitmesi durumu ile ailenin güncel roller işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları.....	87
Tablo 46: Akrabaların aileyle iletişimlerinin kötüye gitmesi durumu ile güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Kruskal Wallis Testi sonuçları.....	88

Tablo 46.1: Akrabaların aileyle iletişimlerinin kötüye gitmesi durumu ile geçmiş yas yoğunluğu arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları	89
Tablo 46.2: Akrabaların aileyle iletişimlerinin kötüye gitmesi durumu ile ailenin güncel genel ve problem çözme işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları	89
Tablo 46.3: Akrabaların aileyle iletişimlerinin kötüye gitmesi durumu ile ailenin güncel iletişim ve roller işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları	90
Tablo 46.4: Akrabaların aileyle iletişimlerinin kötüye gitmesi durumu ile ailenin güncel duygusal tepki verebilme ve gereken ilgiyi gösterme işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları	90
Tablo 47: Kayıp sonrası ailede yas sürecine dair ilişki ve iletişimle ilgili değişkenlere ilişkin tanımlayıcı bilgiler ve dağılımlar	91
Tablo 48: Ailede yas sürecine dair ilişki ve iletişim ile yas yoğunluğu ve aile işlevselliği alt boyutları arasındaki ilişkiler.....	92
Tablo 49: Ailede kayba dair hisler, düşünceler ve yasla ilgili açık iletişim kurma durumu ile yas yoğunluğu ve kayıp öncesi ve güncel aile genel, problem çözme ve iletişim işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Kruskal Wallis Testi sonuçları.....	93
Tablo 49.1: Ailede kayba dair hisler, düşünceler ve yasla ilgili iletişim kurma durumu ile kayıp öncesi ve güncel aile genel işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları	94
Tablo 49.2: Ailede kayba dair hisler, düşünceler ve yasla ilgili iletişim kurma durumu ile kayıp öncesi ve güncel aile problem çözme işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları	94
Tablo 49.3: Ailede kayba dair hisler, düşünceler ve yasla ilgili iletişim kurma durumu ile kayıp öncesi ve güncel aile iletişim işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları.....	95
Tablo 50: Ailede kayba dair hisler, düşünceler ve yasla ilgili iletişim kurma durumu ile kayıp öncesi ve güncel aile roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme ve davranış kontrolü işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Kruskal Wallis Testi sonuçları	96
Tablo 50.1: Ailede kayba dair hisler, düşünceler ve yasla ilgili iletişim kurma durumu ile kayıp öncesi ve güncel aile roller işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları	97
Tablo 50.2: Ailede kayba dair hisler, düşünceler ve yasla ilgili iletişim kurma durumu ile kayıp öncesi ve güncel aile duygusal tepki verebilme işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları	97
Tablo 50.3: Ailede kayba dair hisler, düşünceler ve yasla ilgili iletişim kurma durumu ile güncel aile davranış kontrolü işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları	98
Tablo 51: Ailede bireysel yas farklılıkları kaynaklı ilişki ve iletişimde sorun durumu ile yas yoğunluğu arasındaki farklara ilişkin Kruskal Wallis Testi sonuçları	98
Tablo 52: Ailede bireysel yas farklılıkları kaynaklı ilişki ve iletişimde sorun durumu ile kayıp öncesi ve güncel aile genel, problem çözme ve iletişim işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Kruskal Wallis Testi sonuçları	99
Tablo 52.1: Ailede bireysel yas farklılıkları kaynaklı ilişki ve iletişimde sorun durumu ile kayıp öncesi ve güncel aile genel işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları	100
Tablo 52.2: Ailede bireysel yas farklılıkları kaynaklı ilişki ve iletişimde sorun durumu ile kayıp öncesi ve güncel aile problem çözme işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları	100
Tablo 52.3: Ailede bireysel yas farklılıkları kaynaklı ilişki ve iletişimde sorun durumu ile kayıp öncesi ve güncel aile iletişim işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları	101

Tablo 53: Ailede bireysel yas farklılıkları kaynaklı ilişki ve iletişimde sorun durumu ile kayıp öncesi ve güncel aile roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme ve davranış kontrolü işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Kruskal Wallis Testi sonuçları	102
Tablo 53.1: Ailede bireysel yas farklılıkları kaynaklı ilişki ve iletişimde sorun durumu ile kayıp öncesi ve güncel aile roller işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları	103
Tablo 53.2: Ailede bireysel yas farklılıkları kaynaklı ilişki ve iletişimde sorun durumu ile kayıp öncesi ve güncel aile duygusal tepki verebilme işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları	103
Tablo 53.3: Ailede bireysel yas farklılıkları kaynaklı ilişki ve iletişimde sorun durumu ile kayıp öncesi ve güncel aile gereken ilgiyi gösterme işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları	104
Tablo 53.4: Ailede bireysel yas farklılıkları kaynaklı ilişki ve iletişimde sorun durumu ile kayıp öncesi ve güncel aile davranış kontrolü işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları	104

KISALTMALAR

ADÖ: Aile Değerlendirme Ölçeği

TDYÖ: Teksas Düzeltilmiş Yas Ölçeği

KÖ: Kayıp Öncesi

G: Güncel

1. GİRİŞ

1.1. Problem

İnsanlar olarak hepimiz bir gün ailemizden, sevdiklerimizden, yakınlarımızdan birilerinin ve kendimizin öleceği gerçeğiyle karşı karşıyayız. Yakın kaybına yas tepkileri ve süreciyle karşılık vermek evrensel bir durum, diğer bir deyişle genel anlamda herkes için geçerli olmakla birlikte yoğunluğu ve içerdiği tepkiler açısından bireysel ve biricik, Volkan ve Zintl’ın (2020, s.20) tabiriyle “parmak izlerimiz kadar kişisel”dir.

Yas, literatürde, bireyler için anlam teşkil eden herhangi bir şeyin yitimiyle yani kaybı ya da kaybolma riskiyle ortaya çıkan duygusal, davranışsal, bilişsel ve fiziksel tepkiler ve süreç olarak tanımlanmaktadır (Humphrey, 2017). Bu araştırma kapsamında yas, bireylerin onlar için önemli olanın, yakınının, sevdiğinin ölümünde bu ölüme verdikleri karşılık (Gross, 2020) tanımıyla ve bir aile üyesinin ölümü açısından ele alınmaktadır.

Yasın, bireyselliğine karşın, literatürde birincil yakınlar olarak aile üyelerinden birinin ölümünde, beraberinde yas süreci gelse de, aile sistemini ve özelliklerini etkilediği gibi, kuşaklararası aktarılan örüntüler yoluyla aile sisteminin özelliklerinden etkilendiği kabul edilmektedir (Detmer ve Lamberti, 1991; Schoka Traylor, Hayslip, Kaminski ve York, 2003 ve Walsh ve McGoldrick, 2013). Yapılan araştırmalar aile üyelerinden birinin ölümüyle birlikte gelen yas süreci ile ailenin iletişimi, ilişki sistemi, işlevselliği, destek mekanizması, çatışma yönetimi, dayanıklılığı ve kayba uyum süreci arasında ilişki olduğunu göstermektedir (Gilbert, 1996; Humphrey, 2017; McKnight, 2015 ve Walsh ve McGoldrick, 2013). Yas sürecindeki ailelerin dinamikleriyle ilgili yapılan araştırmalar, işlevselliği düşük ailelerde yasın daha komplike ve ailedeki ilişkilerin daha kötü, işlevselliği yüksek ailelerde yas yoğunluğunun daha az ve ailedeki ilişkilerin daha iyi olduğunu (Delalibera, Presa, Coelho, Barbosa, ve Pereira Franco, 2015), yas belirtilerini ailelerdeki ilgi gösterme, üyeler arasındaki yakınlık ve iyi iletişimin hafiflettiğini (Schoka Traylor vd., 2003) bulgulamışlardır. Walsh ve McGoldrick (2013) ailenin işlevselliğinde ve aile hayatında merkezi ve önemli rol oynayan üyenin ölümünün aile ve üyeleri üzerindeki etkisi ve yasın daha fazla olduğunu, kayıp öncesi ve sonrası dönemlerdeki aile

işlevselliği ve aile ilişkilerinin durumunun geniş ailedeki tepkiler ve kaynakları da kapsayacak şekilde değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamışlardır.

Yas tepkileri bireysel olsa da literatür incelendiğinde bireylerin yas yoğunluklarını anlamak ve inceleyebilmek için, aile sistemleri ve özelliklerinin bu kayıptan nasıl etkilendiğini anlamının önemli olduğu görülmektedir (Gross, 2020 ve Worden, 2018).

1.2. Amaç

Problem başlığında belirtilen bilgilerin ışığında bu çalışmanın temel amacı aile üyesinin vefatı sonrası 18 yaş ve üzeri yetişkin bireylerin kayıp dönemindeki ve güncel yas yoğunlukları ile ailelerindeki kayıp öncesi ve güncel iletişim, roller, genel işlevler, problem çözme, gereken ilgiyi gösterme, duygusal tepki verebilme ve davranış kontrolü üzerinden aile işlevselliği arasındaki ilişkileri nicel araştırma yöntemi üzerinden incelemek ve bu araştırma üzerinden literatüre katkı sağlamaktır.

Araştırmanın diğer amaçları literatürde kabul edilen yasin aile sisteminde değişiklik meydana getiriyor oluşunu ailedeki kayıp öncesi ve kayıp sonrası dönemdeki işlevsellik arasındaki ilişki üzerinden, literatürde kabul edilen aile sisteminin özelliklerinin yas üzerindeki belirleyici rolünü kayıp öncesi aile işlevselliğiyle bireysel yas yoğunluğu arasındaki ilişki üzerinden incelemek; kaybın meydana geldiği dönemdeki ölüm şekli, cenaze süreci gibi koşulların bireysel yas ve kayıp sonrası aile işlevselliği üzerinde oluşturduğu farklılıkları ve ilişkiyi, geniş aile üyelerinin yas sürecindeki destek olup olmama durumunun bireysel yas ve kayıp sonrası aile işlevselliği üzerinde oluşturduğu farklılıkları ve ilişkiyi, aile üyelerinin yaşla ilgili iletişim kurup kurmama durumu ile yaşları arasındaki bireysel farklılıkların ilişkileri ve iletişimlerinde sorun yaratıp yaratmama durumunun bireysel yas, kayıp öncesi ve sonrası aile işlevselliği üzerinde oluşturduğu farklılıkları ve ilişkiyi incelemektir.

Araştırmanın amacına yönelik aşağıdaki hipotezler ve sorular analiz edilmiştir:

Araştırmanın Hipotezleri:

H1: Aile üyesi vefat etmiş bireylerin kayıp öncesi aile işlevselliği ile kayıp sonrası güncel aile işlevselliği arasında fark vardır.

H2: Aile üyesi vefat etmiş bireylerin, kayıp öncesi aile işlevselliği düzeylerine göre yas yoğunlukları arasında fark vardır.

- H2a: Aile üyesi vefat etmiş bireylerin kayıp öncesi ailenin genel işlevselliği düzeylerine göre yas yoğunlukları arasında fark vardır.
- H2b: Aile üyesi vefat etmiş bireylerin kayıp öncesi ailenin problem çözme işlevselliği düzeylerine göre yas yoğunlukları arasında fark vardır.
- H2c: Aile üyesi vefat etmiş bireylerin kayıp öncesi ailenin iletişim işlevselliği düzeylerine göre yas yoğunlukları arasında fark vardır.
- H2d: Aile üyesi vefat etmiş bireylerin kayıp öncesi ailenin roller işlevselliği düzeylerine göre yas yoğunlukları arasında fark vardır.
- H2e: Aile üyesi vefat etmiş bireylerin kayıp öncesi ailenin duygusal tepki verebilme işlevselliği düzeylerine göre yas yoğunlukları arasında fark vardır.
- H2f: Aile üyesi vefat etmiş bireylerin kayıp öncesi ailenin gereken ilgiyi gösterme işlevselliği düzeylerine göre yas yoğunlukları arasında fark vardır.
- H2g: Aile üyesi vefat etmiş bireylerin kayıp öncesi ailenin davranış kontrolü işlevselliği düzeylerine göre yas yoğunlukları arasında fark vardır.

H3: Aile üyesi vefat etmiş bireylerin kayıp sonrası güncel aile işlevselliği düzeylerine göre yas yoğunlukları arasında fark vardır.

- H3a: Aile üyesi vefat etmiş bireylerin kayıp sonrası ailenin güncel genel işlevselliği düzeylerine göre yas yoğunlukları arasında fark vardır.
- H3b: Aile üyesi vefat etmiş bireylerin kayıp sonrası ailenin güncel problem çözme işlevselliği düzeylerine göre yas yoğunlukları arasında fark vardır.
- H3c: Aile üyesi vefat etmiş bireylerin kayıp sonrası ailenin güncel iletişim işlevselliği düzeylerine göre yas yoğunlukları arasında fark vardır.
- H3d: Aile üyesi vefat etmiş bireylerin kayıp sonrası ailenin güncel roller işlevselliği düzeylerine göre yas yoğunlukları arasında fark vardır.
- H3e: Aile üyesi vefat etmiş bireylerin kayıp sonrası ailenin güncel duygusal tepki verebilme işlevselliği düzeylerine göre yas yoğunlukları arasında fark vardır.
- H3f: Aile üyesi vefat etmiş bireylerin kayıp sonrası ailenin güncel gereken ilgiyi gösterme işlevselliği düzeylerine göre yas yoğunlukları arasında fark vardır.
- H3g: Aile üyesi vefat etmiş bireylerin kayıp sonrası ailenin güncel davranış kontrolü işlevselliği düzeylerine göre yas yoğunlukları arasında fark vardır.

Araştırmanın Soruları:

1. Bireysel yas yoğunluğu cinsiyete / eğitim düzeyine / güncel yaşa / kayıp anındaki yaşa / kaybın üzerinden geçen süreye göre farklılaşmakta mıdır?
2. Bireysel yas yoğunluğu ile kayıp sonrası güncel aile işlevselliği yas sebepli psikolojik yardım almaya / hangi aile üyesinin öldüğüne / ölüm nedenine / vefata kadar birlikte yaşamaya / vefatın beklenmesine / vefat yerine / defnedilmeden önce ölen yakının bedenini görmeye göre farklılaşmakta mıdır?
3. Bireysel yas yoğunluğu ile kayıp sonrası güncel aile işlevselliği ailenin sıkıntılarında akrabalarından gelen manevi desteğe / ailenin sıkıntısı olmadan da akrabalarından gelen manevi desteğe / ailenin sıkıntılarında akrabalarından gelen maddi desteğe / ailenin sıkıntısı olmadan da akrabalarından gelen maddi desteğe / aileye akrabaların destek vermemesine göre farklılaşmakta mıdır?
4. Bireysel yas yoğunluğu ile kayıp sonrası güncel aile işlevselliği akrabaların aileyle ilişkilerinin iyiye gitmesine / akrabaların aileyle ilişkilerinin kötüye gitmesine / akrabaların aileyle iletişimlerinin iyiye gitmesine / akrabaların aileyle iletişimlerinin kötüye gitmesine göre farklılaşmakta mıdır?
5. Bireysel yas yoğunluğu ile kayıp öncesi ve güncel aile işlevselliği ailede kayba dair hisler, düşünceler, yaşla ilgili açık iletişim kurmaya / ailede bireysel yas farklılıkları kaynaklı ilişki ve iletişimde soruna göre farklılaşmakta mıdır?

1.3. Önem

Ailede yasın sistemik bakış açısıyla ve kayıp öncesi dönemdeki aile sisteminin özellikleriyle birlikte ele alınmasının önemine karşın, literatürde yas ile ilgili yapılmış araştırmalar incelendiğinde, bu çalışmaların genel odak noktasının bireylerin psikolojik durumları ve işlevsellikleri olduğu, aile sisteminin özellikleriyle ilgili alt başlıklardaki ve özellikle de ülkemizde aile danışmanlığı alanındaki yas konulu araştırmaların sınırlı sayıda olduğu fark edilmiştir. Aile sistemini ve bireysel yası konu alan araştırmalar arasındaki boylamsal araştırmaların, aile üyesinin vefatı sonrası yas süreci içerisindeki bireysel yas ve aile sistemindeki zamansal değişimini ortaya koydukları, aile sisteminin vefat öncesi dönemdeki özelliklerinin araştırmaların çok büyük bir çoğunluğuna dahil

edilmediği görülmektedir. Ayrıca literatürde aile sistemi ve yası konu alan nicel çalışmaların, derleme makaleler ve nitel çalışmalara oranla daha az olduğu fark edilmiştir. Bu araştırmayla aile üyesinin vefatı sonrası bireylerin kayıp dönemindeki ve güncel yas yoğunlukları ile ailelerindeki kayıp öncesi ve güncel iletişim, roller, genel işlevler, problem çözme, gereken ilgiyi gösterme, duygusal tepki verebilme ve davranış kontrolü üzerinden aile işlevselliği arasındaki ilişkiler nicel araştırma yöntemiyle incelenerek literatüre yukarıda ve “1.2. Amaç” başlığındaki değinilen eksiklikler açısından katkı sağlanacaktır.

1.4. Varsayımlar

Aile üyesi kaybı olan bireylerin geçmiş ve güncel yas yoğunlukları ile kayıp öncesi ve güncel aile işlevsellikleri arasındaki ilişkileri inceleyen bu çalışma kapsamında kabul edilen varsayımlar şu şekildedir:

- Araştırmadaki katılımcıların gönüllülük esasına göre katıldıkları, bilgilendirilmiş gönüllü olur formundaki açıklamaları okudukları, soruları anlayarak okudukları ve cevaplarını dürüst, doğru ve içtenlikle verdikleri varsayılmaktadır.
- Örneklemin, çalışma evrenini temsil ettiği varsayılmaktadır.
- Araştırmada geliştirilen ölçme araçları olan anket formlarının ölçüm için yeterli olduğu varsayılmaktadır.
- Araştırmada kullanılan ölçme araçlarının değişkenleri ölçtüğü varsayılmaktadır.
- Elde edilen veriler ve bulguların araştırma için yeterli olduğu varsayılmaktadır.

1.5. Sınırlılıklar

Çalışmanın sınırlılıkları şu şekildedir:

- Araştırmadaki katılımcılar online mecralardan araştırmayı görüp katılanlar ile sınırlıdır.
- Araştırma online olarak yürütülmüş olup elden veri toplanmamıştır.
- Araştırma bulguları Teksas Düzeltilmiş Yas Ölçeğinin ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.
- Araştırma bulguları Aile Değerlendirme Ölçeğinin ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.
- Araştırma bulguları geliştirilen anket formlarının ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.
- Bu araştırmada aile üyesi vefat etmiş 18 yaş ve üzeri yetişkin bireylerin yas yoğunlukları ile ailelerindeki kayıp öncesi ve güncel aile işlevsellikleri arasındaki

ilişkiler incelenmiştir; eş ya da çocuk kaybı, aile dışında vefat eden yakınlar ya da başka bir durum araştırmaya dahil edilmemiştir.

1.6. Tanımlar

Yas: Literatürde bireyler için anlamı olan herhangi bir şeyin yitimi yani kaybı ya da kaybolma riski karşısında bireylerde meydana gelen duygusal, bilişsel, davranışsal ve fiziksel tepkiler ve süreç (Humphrey, 2017) olarak tanımlanmakla birlikte, bu tez kapsamında bireylerin onlar için önemli, değerli olan yakınının, sevdiğinin ölümünde bu ölüme verdikleri karşılık ve süreç (Gross, 2020) tanımıyla ve bir aile üyesinin ölümü üzerinden ele alınmaktadır.

Aile İşlevselliği: Çeşitli yaklaşımlar üzerinden farklı tanımlarla ele alınmış olmakla birlikte, bu araştırma kapsamında aile işlevselliği, üyeler arasındaki etkileşimler üzerinden açık iletişimi, esnekliği, değişimi ve gelişimi sağlayan pozitif ya da engelleyen negatif geribildirim döngülerine bağlı aile sistemini işler tutan homeostazın / dengenin bileşenlerinden biridir (Dokur ve Profeta, 2009 ve Nichols ve Davis, 2017).

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Yas

2.1.1. Yas Terminolojisi

Literatür, kültür ve bireyler açısından kayıp ve yas terminolojisini ele aldığımızda, anlamlarında belli başlı farklılıklar olsa da, bu kavramlarla bağlantılı olan dilin çeşitlilik barındırmakta ve ifadelerin birbirinin yerine sıklıkla kullanılmakta olduğunu görmekteyiz (Butler ve Northcut, 2012 ve McHumphrey 2020). Uluslararası literatürdeki loss, grief, bereavement ve mourning yas ile ilgili kavramları ifade etmekle birlikte, Türkçe’de bereavement ve mourning kavramlarının tam karşılıkları bulunmamaktadır. Bu nedenle tez kapsamında loss-kayıp ve grief-yas olarak ülkemiz literatüründeki genelgeçer karşılıklarıyla ele alınacak olup, bereavement kavramı yakınını kaybetmek (Gross, 2020) ve mourning kavramı yas tutma (Apaydın, 2020) karşılıklarıyla ele alınacaktır.

Kayıp (loss), bireyler için önemli olan bir şeyin ya da insanın yitimiyle ortaya çıkar. Yas (grief), yakınını kaybı ya da kayıp tehdidi karşısında meydana gelen, bütün insanlar için geçerli evrensel duygusal, bilişsel, davranışsal, fiziksel, sosyal boyutlar ve tepkilerdir (Apaydın, 2020; Butler ve Northcut, 2012 ve Gross, 2020). Deneyim olarak kayıp ve yas, bunu deneyimleyen bireyi, kayıp olayının kendisini, yas tepkilerini, önceki deneyimleri, sosyal, tarihsel ve kültürel etkileri, diğer bir deyişle kayıp ve yası meydana getiren bağlam ağının birbirleri arasındaki özgün etkileşimini içerir (McHumphrey, 2020).

Yakınını kaybetmek (bereavement) kavramı, birey için önemli ve arasında bağ olan, sevdiği birinin ölümüyle meydana gelen kaybı ifade etmektedir ki bu kayıp fiziksel ve ilişkisel bir kayıpla birlikte, anne, baba, çocuk, eş, kardeş, torun,... olma gibi rollerin, eksiksiz aile biriminin ve ölen bireyin dahil edilmiş olduğu hayaller, beklentiler ve umutların kaybını (Gross, 2020; McHumphrey, 2020 ve Walsh ve McGoldrick, 1998), duygusal ve işlevsel kayıpları da içermektedir (Bowen, 1976). Bir yakınını ölümünde olduğu gibi, boşanmayla evliliğin, eşin ve evliliğin getirdiklerinin kaybı, hastalanmayla sağlığın kaybı, işten çıkarılmakla işin ve ekonomik getirilerinin kaybı, ... gibi kayıplar da beraberinde yası getirir (Apaydın, 2020).

Yas tutma (mourning) kayıp yaşamış bireylerin içlerinde bulundukları toplumdan ve kültürden doğan matem ritüellerini, davranışlarını, kayıpla başa çıkma stratejilerini, yas sürecini ve içsel yas deneyiminin dışavurumunu ifade etmektedir (Abi-Hashem, 1999; Boerner, Stroebe, Schut ve Wortman, 2015 ve McHumphrey, 2020). Yas tutma süreç olarak, yakının ölümü gerçeğinin değiştirilemezliği karşısında bu gerçekle baş etme ve ölen yakının olmadığı yeni hayata uyum sağlama çabalarını da içermektedir (Boerner vd., 2015). Bireylerin kayba ve kaybın getirdiği yeni hayata uyum sağlamalarına, kayıpla birlikte ortaya çıkan yas tepkileri etki etmektedir (McHumphrey, 2020).

2.1.2. Yas Tepkileri ve Türleri

Önemli birinin vefatına verilen yanıt olarak yas doğal bir tepkidir ve bireylerin böyle bir kayıp karşısında tetiklenen ve kaybı kabullendikçe azalan duygusal, fiziksel, bilişsel ve davranışsal değişimleri içeren bazı tepkiler içermektedir (Gross, 2020). Yas tepkileri bireyler arasında ve her kayıp açısından farklılıklar içerse de, fark edilebilir ortak noktaları bulunmaktadır (Shear, 2015).

Yas sürecindeyken bireylerde görülen **duygusal tepkiler** şok, üzüntü, özlem, suçluluk, çaresizlik, endişe ve korku, öfke, umutsuzluk, depresyon, duygusal acı, hissizlik, özgürleşme, rahatlama gibi yoğun olabilecek ve pozitif-negatif arasında geçişlerin görülebileceği duyguları içermektedir. **Fiziksel tepkiler** baş/kas ağrıları, nefes alamama, bulantı, iştah kaybı, bitkinlik, halsizlik, gerginlik, regl düzensizlikleri, enerji kaybı, uykusuzluk, gürültüye duyarlılık, midede boşluk hissi gibi somatik belirtiler olarak görülebilmektedir. **Bilişsel tepkiler** inanmama, obsesif düşünceler, zihnin kayıpla ilgili sürekli meşguliyeti, konsantrasyonda güçlük, kafa karışıklığı, ölen kişiye dair halüsinasyonlar, keyif alamama, kayıtsızlık gibi çeşitli şekillerde ortaya çıkmaktadır. **Davranışsal tepkiler** ağlama, duyguları dışa vurma, tükenmişlik, manevi ifade ve davranışlarda değişim, yerinde duramama, kaybedilen kişiye dair hatırlatıcılardan kaçınma, fiziksel faaliyetlerde artma, yerinde duramama, sosyal hayattan geri çekilme, alkol, tütün ya da madde kullanımı, mezar ziyareti vb. kaybedilen kişiyle bağlantı kurma gibi davranışları içermektedir (Apaydın, 2020 ve Gross, 2020).

Bireylerin sevdikleri yakınlarının ölümünü öğrenmelerinin akabinde hayat içerisinde garanti olarak gördükleri “varsayımsal dünya” veya “normallik” algısı parçalanır ve kayba ve yakının olmadığı yeni hayata uyum için “yeni bir normal” inşasına başlama

gerekliliği ve süreci ortaya çıkar (Gross, 2020:5). Bu inşa sürecinde yas tepkileri ve yasin dönüşümü önem arz etmektedir. Kaybın öğrenildiği andan itibaren en yoğun ve şiddetli yas tepkilerinin görüldüğü dönem **akut yas** olarak adlandırılmaktadır. Yoğun yas tepkileriyle birlikte bireylerde ölen kişiye dair düşüncelerle meşguliyet, duygusal acı, anıları hatırlama, arayış, güçlü zlem ve hasret duyguları, ağlama nöbetleri, şok ve kaybın inkarı, kendi kimlikleri ya da sosyal rollerine dair kafa karışıklığı, rutinlerine karşı ilgi kaybı ile bırakma eğilimi ve duygularında pozitif ve negatif yönde iniş ıkışlar görülebilmektedir. Akut yas dönemindeki yas tepkileri, kayba uyum sağlama konusunda glk içermekle birlikte, bir noktada bireylerin başka bağlar kurması ve ölen bireyin olmadığı bu yeni hayata uyum sağlamaları konusunda bir dereceye kadar yarar sağlayabilmektedir (Bui, 2018 ve Shear, 2015).

Süreç olarak kısa ya da uzun, duygusal açıdan inişli çıkışlı olsa da kayba uyum (Shear, 2015) arttıķa, yas tutan bireylerin çoğunda duygularda ve düşüncelerde dikkatin ölen yakından bireyin çevresindeki dünya ve geleceğe dönmesi değişimiyle birlikte akut yastan **bütünleşmiş yasa** geçiş görülmektedir. Bu evrede bireylerde kaybedilen kişiye dair anılar ve düşünceler bireyi meşgul edici olmaktan çıkar, zlem devam etse de yakının ölümü gerçeklik ve anlam açısından iselleşir ve hayatla ilgili tatmin edici yeni bağlar, hedefler ve etkinlikler geliştirebilir, işlevsellikleri yeterli seviyeye gelir; ancak, yıldıdnm, doğum günü, tatiller, stresli zamanlar, yeni bir vefat gibi önemli zamanlarda kısa süreli de olsa akut yas evresi yeniden yüzeye çıkabilmektedir (Bui, 2018; Shear, 2015; Zisook vd., 2014 ve Zisook ve Shear, 2009).

Bireylerin yası etkileyen risk faktörlerinin etkisiyle akut yas döneminde bütünleşmiş yasa geçemediği yani ölen yakının ölümü ve onun olmadığı hayata uyum sağlayamadıkları durumda **komplike yas** görülmektedir (Bui, 2018). Komplike yas, akut yas dönemindeki bireylerin günlük işlevselliklerini yerine getiremedikleri, kalıcı yoğun zlem ve duygusal acının, ölen yakına ait düşüncelerle meşguliyetin, ölümünü kabullenememe gibi tepkilerin beklenenden daha uzun süre görüldüğü yoğun yas durumudur. Başka bağlar kurmaktan kaçınma, kendini tecrit etme, insanlardan uzaklaşma, kaybı hatırlatıcı durumlardan kaçınma ya da sürekli bir şekilde ölen yakınıla meşgul olma, yakının ölüm koşullarına yönelik öfkeli ve suçlayıcı olma davranışları görülebilmektedir (Shear, 2015). Komplike yas, APA'nın DSM-5 Tanı ltleri El Kitabında tanı kategorileri arasında bulunmasa da daha ileri çalışmaları gerektiren

durumlar arasında “Süregiden Karmaşık Yas Bozukluğu” olarak (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2014), Dünya Sağlık Örgütü’nün (WHO) hastalıkların ve ilişkili sağlık sorunlarının uluslararası olarak sınıflamasını gerçekleştirdikleri ICD-11’de özellikle stresle ilişkili bozukluklar kategorisi altında “Uzamış Yas Bozukluğu” olarak tanımlanmıştır. **Uzamış yas bozukluğu**, yakının ölümünde bireylerde görülen ölen kişiye dair yoğun özlem ve sürekli meşguliyetle birlikte yasın sürekli ve nüfuz etmiş derecede yoğun olduğu, ölümü kabullenememe, üzüntü, inkar, öfke, suçluluk, suçlama, benliğinin bir parçasını kaybetmiş gibi hissetme, duygusal olarak uyuşma, etkinliklere katılmada zorluk ve olumlu bir duygudurum yaşayamama gibi duygusal acının ve işlevsellik alanlarında önemli derecede bozulmanın görüldüğü; bireyin dahil olduğu kültürel, dini ve sosyal normlar bağlamında değerlendirildiğinde beklendik normları aşan rahatsızlık olarak açıklanmaktadır (World Health Organization, 2021).

Evrensel olarak yas sürecindeki bireylerde yas tepkileri görülmekle birlikte, bireyden bireye bu tepkilerin, yas yoğunluğunun farklılık göstermesi, akut yasın bütünleşmiş yas ya da komplike yasa evrilmesi yası etkileyen faktörlerden kaynaklanmaktadır.

2.1.3. Yası Etkileyen Faktörler

Yas tepkileri, yoğunluğu ya da türünde bireyler arası farklılık görülmesine neden olan faktörler bireylerde yasın seyri üzerinde etkili risk faktörü ya da koruyucu faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Yasın seyri, yas tepkileri ve kayba uyum süreci bireyin kayba hazır oluşuna, kişisel özelliklerine, psikolojik gücüne ve baş etme becerilerine, keder duyma, insanlarla bağ kurma ve stresli durumlar karşısında verdiği yanıt kapasitesine, kaybettiği kişinin kimliği, rolü ve onunla olan ilişkilerinin özelliğine, bağlanmanın doğasına, kaybın nedenleri ve geliştiği şartlara, bireyin ruh sağlığı geçmişine, kültüründen ve ailesinden getirdiği yas örüntülerine, aile süreçlerine, kayıp öncesindeki ailedeki ilişkiler ve kaynak sistemine, kuşaklar arası aktarılan ya da bireysel önceki kayıp deneyimlerine, kayıp dönemi ve öncesindeki destek sistemine, bireyin dini ya da manevi umut ve inancına, kayıp sonrası yaşanan olaylara, yasa dair toplumsal ve kültürel bakış açısına ve toplumsal cinsiyete göre farklılaşabilmektedir (Abi-Hashem, 1999; Bowlby, 1980; Gross, 2020; McGoldrick, Carter ve Garcia Preto, 2016; Volkan ve Zintl, 2020, Walsh, 2009 ve Worden, 2018).

Araştırmalara göre yas tutan bireyin kadın oluşu, ölen yakının genç olması (Ringdal, Jordhøy, Ringdal ve Kaasa, 2001), finansal düzeyde bozukluk, negatif duyguların varlığı, ölümün ani ve beklenmedik oluşu (van der Houwen, Stroebe, Stroebe, Schut, van den Bout ve Wijngaards-de Meij, 2010), ölen yakınla olan yakınlık derecesi (eşin ölümü), ölüm sebebi (kalp krizi ya da felç gibi ani sebepler), ölümüne yakın dönemde ölen bireyle geçirilen sürenin yüksek oluşu, ölüm yeri (bakım evi) (Fujisawa, Miyashita, Nakajima, Ito, Kato ve Kim, 2010), depresyon gibi psikolojik bozukluk geçmişi varlığı (Bruinsma, Tiemeier, Verkroost-van Heemst, van der Heide ve Rietjens, 2015), kaybın getirdiği derin üzüntü veren duyguların ifadesinden kaçınma (Lindemann, 1944), bireyin duygusal güvenlik ve saygı ihtiyacını karşılayan yakının kaybı, ölen yakınla olan ilişkide olumlu duygular kadar olumsuz duyguların bulunması, bitmemiş meselelere yol açacak kadar çatışmalı ilişki varlığı, bağımlılık derecesinde ilişki, tek seferde ya da kısa süre içerisinde meydana gelen çoklu kayıplar ve önceki kayıp deneyimleri (Worden, 2018) komplike yas konusunda risk faktörlerini oluşturmaktadır.

Ölen yakının bedenini görmek, cenazesine katılmak ve diğer aile üyelerinin cenazeye katılması (Bowen, 1976 ve Worden, 2018), algılanan sosyal destek düzeyi (Bruinsma vd., 2015 ve van der Houwen vd., 2010), güçlü dini inanç (Gross, 2020 ve Walsh, 2009), sosyal destek, esneklik, mizah, iletişim, duygu paylaşımı gibi güçler üzerinden yüksek aile dayanıklılığı düzeyi (Defrain ve Asay, 2007 ve Lietz, 2007) yas konusunda koruyucu faktörleri oluşturmaktadır.

2.1.4. Yas Kuramları

Yas süreci ve aşamaları birçok araştırmacı tarafından araştırılmış ve farklı modellerle açıklanmıştır. Bu başlıkta yas sürecine dair ilk ve önemli açıklamalar olan Freud ve Lindemann'ın görüşleri ile, alanda en çok ele alınan kuramlardan Bowlby'nin Dört Aşamalı Yas Modeli, Elisabeth Kübler-Ross'un Beş Aşamalı Yas Süreci Modeli, Worden'ın Görevler Modeli ve Stroebe ve Schut'un İkili Süreç Modeli'ne yer verilecektir.

Doğası ve işlevi açısından yas konusunu psikoloji alanında resmi anlamda ilk ele alan uzman olan Sigmund Freud (Gross, 2020) Yas ve Melankoli (Mourning and Melancholia) eserinde, sevilen bir yakının ölümü açısından yas sürecini bireyin hayatla ilgili tutumlarında büyük değişiklik yaratan, müdahale edilmemesi gereken, egoyu ve tüm

enerjisini meşgul eden bir uğraşı olarak tanımlamıştır. Freud'a göre yas sürecinde ölen yakının varlığı psişik düzeyde sürdürülür, ruhsal enerji yatırımının yapıldığı ölen yakına dair anılar ve beklentiler egoyu zaman içerisinde yavaşça sevilenin artık olmadığı gerçeği ve maruz bıraktıklarıyla yüzleştirerek ketlenmeden ve egonun enerjisini ölen yakından azad eder. Patolojik olmayan yas süreci, ölen yakına olan duygusal bağın ve ona dair duygusal enerjinin çözülmesi ve insanlarla bağ kurabilme kapasitesini içermektedir (Freud, 1993). Freud, yas sürecindeki bireylerin kaybettikleri yakınlarıyla ilgili zamana yayılan uğraşlarını iç dünyadaki egonun ölen yakına dair harcadığı mesaiden özgürleşebilmesi ve dış dünyayla yeniden bir bağ kurabilmesi için gerekli görmektedir.

Akut yas kavramını literatüre kazandıran Lindemann'a göre (1944), normal yas sürecindeki bireylerde somatik derin üzüntü hali, ölen yakının anılarıyla meşguliyet, düşmanca tepkiler, suçluluk duygusu, kişinin özellikleri ve hareketlerini belirleyen karakteristik davranış kalıplarının kaybı, iç çekme, iştahsızlık gibi sindirimsel problemler ve güç kaybı ile bitkinlik görülmektedir. Lindemann da Freud gibi yası yas tepkileri çerçevesinde tanımlama yönünden ele almış ve ona benzer bir şekilde yas sürecini bireyin ölen yakına olan bağlarının çözülmesi, insanlarla yeni bağlar kurabilmesi ve ayrıca yakının artık olmadığı çevreye uyum sağlamasının başarısına bağlamıştır.

Yas kuramlarından yas sürecini aşamalarla açıklayan ilk yaklaşım Elisabeth Kübler-Ross'un Beş Aşamalı Yas Süreci Modeli olmakla birlikte (Apaydın, 2020), Freud ve Lindemann'ın yas konusundaki yaklaşımlarının etkilemesi ve yas sürecini kronolojik olarak daha önce geliştirdiği Bağlanma Teorisini temel alarak açıklaması sebebiyle, ilk olarak Bowlby'nin bireysel ve Parkes ile yaptığı çalışmalarla ortaya koyduğu Dört Aşamalı Yas Modeli'ni ele alacağız (Bowlby, 1980; Gross, 2020). Bu modele göre, yetişkin bireylerin bir yakının kaybına dair girdikleri yas süreci ve verdikleri yas tepkileri, çocukluk dönemindeki *ayrılmaya* ilişkin tepkilerinin uzantısı olmakla birlikte genelde birbirini takip eden aşamalardan oluşmaktadır. **Hissizleşme** aşaması, birkaç saat ile bir hafta arası devam eden, aşırı yoğun derin üzüntü ya da zaman zaman öfke patlamalarının, şok, endişe, inkar, gerginlik ve gerçek dışılık hislerinin görülebildiği, bireyin kaybın etkilerini idrak edemediği ve yoğun duygularla karşı karşıya kalmadan önce koruyucu niteliği olan aşamadır. **Kayıp figürünü özlem ve arayış aşaması:öfke**, hissizleşme aşamasının akabinde başlayan, birkaç ay ya da yıllarca devam eden, bir yandan kaybın gerçekliğinin algılanmaya başladığı, yoğun hasret sancılarının, ağlama krizlerinin, spazm

gibi gelen derin üzüntü duygularının, ölen bireyin düşünceleriyle meşguliyetin, uyku sorunlarının, huzursuzluk halinin ve öfkenin, diğer yandan kaybın inkarıyla ölen yakını arama, bir araya gelme arzusu ve beraberinde öfke ve hayal kırıklığının görüldüğü aşamadır. **Düzensizlik ve umutsuzluk** aşaması, kaybı kabullenmeyle ve dul olmak gibi değişen rolleri fark etmeyle başlayan, kaybın geri dönülemez olduğunu anlamının verdiği umutsuzluğun, kayıtsızlığın ya da depresyonun görülebildiği, kendini, rollerini yeniden tanımlamaya ve ölen yakının olmadığı bu yeni hayatı şekillendirmeyi kabullenmeye ve adımlar atmaya başlama; **yeniden yapılanma** aşaması, kaybın kabulünün, kendini, rollerini ve yeni hayatını az ya da çok tanımlama, şekillendirme ve düzene koymayı içeren ve hayattan yeniden keyif alınmaya başlanan aşamadır. Bireyin bu aşamalardan geçip yası olumlu bir sonuca evrilse de, kaybettiği yakını ve onunla olan ilişkisi duygusal yaşamında aylar ve yıllar gibi uzun süre merkezi konumda olmayı sürdürmektedir (Bowlby, 1980; Gross, 2020).

Yas sürecini aşamalar üzerinden açıklayan ilk kuramcı olan Elisabeth Kübler-Ross'un ölmekte olan hastalarla yaptığı çalışmalardan yola çıkarak geliştirdiği Beş Aşamalı Yas Süreci Modeli, başka araştırmacılar tarafından yakının ölümüyle gelen yas sürecine uyarlanmıştır (Gross, 2020). Model kayıplarla yaşamayı öğrenmeye dair yapının bir parçası ve hissedilenlerin çerçeveye alınması ve belirlenmesine yardımcı araçlar olan **inkar, öfke, pazarlık, depresyon** ve **kabul** aşamalarından oluşmaktadır. Kübler-Ross kuramını ortaya koyduğu ilk dönemler aşamaların birbirini takip eden bir özellikte olduğunu belirtse de, sonraki yıllarda model aşamalar arasındaki geçişin doğrudan, belirli bir sırayla olmadığı, dakikalar ya da saatler kadar sürebildiği, aşamaların farklı sıralamayla tekrarladığı ve yas tutan her bireyin bu aşamaların tamamından geçmediği şeklinde güncellenmiştir. **İnkâr** aşaması, ölümcül hasta olduğunu öğrenen bireyler için durumu kabullenememe, inanamama gibi gerçek manasıyla inkar olsa da, sevdiği yakınının yasını tutan bireyler için sembolik bir inkarın olduğu aşamadır. Bireyler yakınının ölmüş olduğunu bilmekle birlikte geri gelmeyeceğini anlamakta zorluk çekmektedirler. İnkâr aşamasında ilk olarak şokla gelen paralize olmuş gibi bir tepkisizlik tepkisi ya da hissizleşmeye bürünme, gerçekliği sorgulama, inanamama, kayba dair hikayenin tekrar tekrar anlatılması durumları görülebilmektedir ve inkar kaybın ilk zamanlarında, yasin getirdiği duyguların baş edilemeyecek kadarını frenleyerek bireylerin duygularının yönetilmesine, yolunu bulmasına yardımcı olabilmektedir. Bu aşama, kaybın koşullarını sorgulamaya ve gerçekliğini kabul etmeye kapı açarak inkar

edilen duyguların içeri girmesini ve bireyler için sağaltıcı sürecin başlamasını sağlamaktadır (Kübler-Ross, 2010 ve Kübler-Ross ve Kessler, 2014).

Öfke aşaması, bireylerin yas sürecinde temel işlevsellik seviyesini geri kazandıklarında ve kendilerini üstesinden geleceklerini bilecek kadar yeterince güvende hissettiklerinde ortaya çıkan, sağlığına dikkat etmediği için ölen yakına, birey yakınının bakımını iyi yapamadığı ya da yakınının öleceğini göremediği düşünceyle kendisine, tedavi edemedikleri için sağlık çalışanlarına, sağlık sistemine, ölümüne izin verdiği için Allah’a, hayata, yakının ölümüne sebep olduğu düşünölen tüm kişilere ve koşullara, artık bir arada olamama durumuna, “geride bırakılma”ya karşı mantıklı veya geçerli olması gerekmeksizin öfke ve kızgınlığın olduğu aşamadır. Ön planda öfke olsa da üzüntü, yalnızlık, incinme, panik gibi duygular da önceye nazaran daha güçlü şekilde hissedilmektedir. Öfkeyi hissetmeye izin vermek bu duygunun daha kolay dağılmasını ve akabinde diğer duygularla yüzleşebilmeyi sağladığından, sağalma süreci açısından gereklidir. Ölümcöl hasta olduğunu öğrenen bireyler için kendi ölümünü erteleme, yakınının kaybı dolayısıyla yas tutan bireyler için yakının ölümünü ya da bu ölümü kabullenmeyi erteleme amacını taşıyan **pazarlık** aşaması, beraberinde suçluluk duygusunun olabildiği, keşkelerin ve varsayımsal ifadelerin yoğun olduğu, kaybın acısını hissetmeme çabalarının olduğu, bireyin ne yaparsa yakınını kaybetmezdi diye pazarlık ederek kaybın olmadığı alternatifleri elinde tuttuğu, odağın geçmişte ve gelecekte olduğu aşamadır. Pazarlık yakının ölürken acı çekmediği, cennette yeniden bir araya gelineceği gibi çok çeşitli şekillerde de olabilmektedir. Bu aşama, psişeye uyum sağlaması için gereken zamanı veren bir ara durak niteliğinde olabilir. Kaybın getirdiği kaosa karşılık düzeni, dengeyi yeniden kurmaya inanmayı sağladığından önemli bir aşamadır (Kübler-Ross, 2010 ve Kübler-Ross ve Kessler, 2014).

Yasa uygun ve genelde müdahale gerektirmeyen bir tepki olarak **depresyon** aşaması, odağın şimdide olduğu, yasin derin ve yoğun olarak yaşandığı, hayattan çekilme davranışlarının, günlük aktivitelerde azalmanın, umursamazlığın, uyuşukluğın görölebildiği, hayatın anlamsız gelebildiği, kayba uyum sağlama açısından önemli bir aşamadır. Yas depresyonunu yaşamaya izin vermek, kayba uyum sağladıkça bu aşamadan çıkmaya yardımcı olmaktadır. Yas sürecinde duygusal olarak güçlenildiğinde de zaman zaman depresyon aşamasına yeniden girmek normal bir durumdur. Yakının ölümünün kalıcı olduğu gerçeğini kabullenmekle ilgili olan **Kabul** aşaması, kayba uyumun

sağlandığı ve kayıpla yaşamının öğrenildiği, öfkenin bırakılabildiği, düzenin, rollerin yeniden düzenlenebildiği, yeni bağlantıların, anlamlı ilişkilerin kurulabildiği süreçleri içeren aşamadır (Kübler-Ross, 2010 ve Kübler-Ross ve Kessler, 2014).

Worden aşamalarla açıklanan yas kuramlarında yas tutan bireylerin geçtiği bu aşamaların pasif olduğu düşüncesiyle, yaşlı bireylerin aktif olarak yasları üzerinde kayıplarına uyum sağlayabilmek amacıyla çalışabileceklerini ve yaslarının dışarıdan gelecek müdahalelerden etkilenebildiğini açıklayan Görevler Modeli'ni geliştirmiştir. Zamanın her şeye ilaç olması düşüncesini, söz konusu yas olunca yas tutan bireyin zaman içerisindeki eylemleri sonucunda iyileşmenin gerçekleşmesi şeklinde uyarlayan Worden, belirli bir sırayla ele alınmayı gerektirmeyen dört temel görev açıklamıştır. **Kaybın gerçekliğini kabul etme** görevi, yasin duygusal etkisinin üstesinden gelebilmenin ilk şartı olarak yakının öldüğünü, geri dönmeyeceğini ve kaybın anlamını kabul etmeyi ifade etmektedir ve zihinsel ve duygusal bir kabulü içerdiğinden zaman almaktadır. Yakının eşyalarını ve onu hatırlatacak şeyleri, her an dönecekmiş gibi olduğu haliyle muhafaza etmek de, hiç var olmamış gibi tamamen ortadan kaldırmak da bu görevi kaybı ve kaybın anlamını inkara girmektedir ve ilk görevin tamamlanabilmesini ve ilerleyebilmeyi zora sokmaktadır. **Yasın getirdiği acıyı işleme** görevi, olası semptomların, yas sürecinin uzamasının önüne geçebilmek için, farklı düzeyde olsa da her birey açısından geçerli olan acıyı ve öfke, suçluluk, kaygı, depresyon, yalnızlık gibi diğer duyguları kabul ve üzerinde çalışmayı gerektiren görevdir. Acı işlenirken toplumun bireyin yasına yönelik verdikleri mesajlar bireyde yas tutmaması gerektiği algısına yol açarak acısının inkarına sebep olabilmektedir. Ölen yakınlı ilgili hoş olmayan duygu ve düşüncelerden, ölümün hatırlatılmasından kaçınmak, alkol ya da madde kullanmak, kaybın yaşandığı dönemde sosyal çevreden gelen desteğin az olması gibi durumlar bu görevin tamamlanabilmesini zorlaştırmakta, komplike yasa neden olabilmektedir. **Ölen yakının olmadığı bir dünyaya uyum sağlama** görevi, çalışmayı gerektiren dışsal, içsel ve manevi olmak üzere üç düzenleme alanı içermektedir ve bu düzenlemelerin gerçekleştirilememe durumu kayba uyum sağlayamamaya neden olmaktadır. *Dışsal düzenlemeler*, ölen yakının rolleri, onunla olan ilişkinin yapısı üzerinden ikincil kayıplara uyuma, rolleri üstlenmeye, kaybı anlamlandırmaya ve fayda sağlamaya yöneliktir. *İçsel düzenlemeler*, yas tutan bireyin kendi benlik tanımı, saygısı ve özyeterlik algısı üzerinden benlik algısına ve kaybın getirdiği yeni kimliğe uyumu içeren düzenlemelerdir. *Manevi düzenlemeler*, bireyin yakınının ölümüyle bir düzeyde yıkılan dünya algısına, yaşam değerlerine, inançlarına

yönelik düzenlemeleri içermektedir. *Yaşam yolculuğunun geri kalanına atılırken ölen yakını hatırd tutmanın bir yolunu bulma* görevi, bireyin ölen yakını duygusal olarak uygun bir konuma yerleştirip bir parçası olduğu hayata devam etmesiyle ilgilidir ve gerçekleştirilmesi en zor görevdir. Yeni deneyimlere, bağlar kurmaya kendini açamayacak kadar geçmişe bağlı kalmak bu görevin tamamlanamamasına, diğer bir deyişle bireyin hayatının bir nevi yakınının ölümüyle birlikte durmasına yol açmaktadır (Worden, 2018).

Stroebe ve Schut'un daha önceki yas kuramlarının güçlü ve sınırlı yönlerini dikkate alarak yasla etkili başa çıkma sürecine dair alandaki eksikliği gidermek amacıyla ortaya koydukları İkili Süreç Modeli, stresli bir yaşam olayı olarak yas karşısındaki başa çıkma ve uyum sağlama süreçlerine dair unsurları açıkladıkları, bireyler arası ve kültürler arası yakın kaybına ilişkin yas farklılıklarına vurgu yaptıkları yas kuramıdır. Bireyler hem deneyimleri açısından kimi yönlerine odaklanarak bunları değerlendirip işlemeye yöneldikleri kayıp, hem de kaybın ve yasın getirdiği ikincil stresörlere odaklanarak yakınlarının olmadığı yeni hayatı inşa etmeye yöneldikleri onarım süreci arasında gelgitler halinde, kayıp ve kaybın getirdikleriyle duygu odaklı ve problem odaklı başa çıkmaya çalışmaktadırlar. Yas sürecindeki insanlar bütün vakitlerini yaslarıyla başa çıkmaya harcamazlar, günlük hayatlarında başka şeylerle meşgulken yas tutmaya ara vermektedirler. İkili Süreç Modeli, kayıp yönelimi süreci açısından Worden'ın Görevler Modelindeki yapısal bileşenleri temel alarak üzerine onarım yönelimi sürecindeki stresörleri eklemiştir: *a.* Kayıp açısından kaybın ve onarım açısından değişen dünyanın gerçek olduğunu kabul etmek, *b.* Kayıp açısından yasın getirdiği acıyı yaşamak ve onarım açısından yas tutmaya ara vermek, *c.* Kayıp açısından ölen yakının olmadığı dünyaya uyum ve onarım açısından kayıpla birlikte değişen öznel ortamı çözümleyerek denetimi altına almak, *d.* Kayıp açısından ölen yakını duygusal olarak uygun bir konuma yerleştirip hayata devam etmek ve onarım açısından yeni roller, ilişkiler ve kimlikler geliştirmek (Stroebe ve Schut, 1999 ve Stroebe ve Schut, 2010).

Stroebe ve Schut (2015) İkili Süreç Modeli'nde açıkladıkları kayıp ve onarım yönelimlerini bireysel düzey olarak güncelleyerek modellerine aile düzeyini de eklemiştir: *a.* Ailesel düzeyde kayıp açısından kaybın gerçek olduğunu ve onarım açısından ailenin dünyasının değiştiğini kabul etmek, *b.* Ailesel düzeyde kayıp açısından yasın getirdiği acıyı aile üyeleriyle paylaşmak ve onarım açısından yasa ilişkin etkileşime

ara vermek ve aile düzeyinde dikkat dağıtmak, c. Ailesel düzeyde kayıp açısından ölen yakının olmadığı dünyaya ailesel bir uyum ve onarım açısından devam eden aile ilişkileri ve yaşantısında değişiklikler yaparak aileyi düzenlemek, d. Ailesel düzeyde kayıp açısından ölen yakını aile bağlamında uygun bir konuma yerleştirmek ve onarım açısından yeni rolleri olan bir aile olarak hayatına devam etmek.

2.2. Aile İşlevselliği

2.2.1. Sistem Olarak Aile

Aile biyoloji yoluyla ve/ya da duygusal, ilişkisel, zihinsel açıdan psikolojik olarak birbiriyle ilişkili, birbirine duygu, tarih, ekonomi bağlarıyla bağlanmış ve hane biriminin parçası şeklinde kendilerini algılayan üyelerin bir araya getirdiği bir sistemdir. Sistem olarak aile, üyelerin ve eşler, kardeşler, ebeveynler gibi alt sistemlerin birbirleriyle karşılıklı etkileşimlerini ve kurdukları düzeni içeren, kendi içinde bir homeostazı yani dengesi olan, her bir birim, üye, denge ve düzenin birbirlerinin ya da değişimlerinin etkisi altında oldukları bir kümeyi oluşturmaktadır (Dokur ve Profeta, 2009 ve Gladding, 2019).

Aile terapisi ve danışmanlığı alanında aileyi bir sistem olarak ele alarak Aile Sistemleri Kuramı'nın teorisyeni olan Bowen, bireyleri dahil oldukları bağlamların ürünü olarak kabul etmelerine rağmen aileye çekirdek aile sınırları içerisinde odaklanan diğer aile terapisi öncülerinden farklı olarak, odak noktasına kuşaklararası bir perspektifle geniş ailedeki ilişkiler ağını hem geçmişe hem de şimdiye eşzamanlı bir vurgu yaparak almıştır. Kuramını geliştirirken ailenin tarihsel kuşaklararası hikayesinin izlerine, bireyin ve ailesinin ilişki, davranış, inançlarında tekrarlayan örüntüler olarak rastlamış olması sebebiyle, güncel sorunları ve bunların işleyişini anlamak için şimdiye sirayet eden geçmiş ilişki, davranış, inançlarını da sürece dahil etmiştir (Dokur ve Profeta, 2009; Gladding, 2019; Haefner, 2014 ve Nichols ve Davis, 2017). Aile, içerdği karmaşık yapı sebebiyle görülmesi ve düşünülmesi zor olsa da bir bütündür ve insan gelişiminin gerçekleştiği ortamı sunan çok bağlamı bir sistemdir. Deneyimler, ilişkiler, aidiyet duygusu, vb. konularda birçok ilkin gerçekleştiği ve temellerin atıldığı aile, ortak geçmişe ve tasarlanan ortak geleceğe sahip üyelerden oluşmakta ve en az üç kuşağın aktarılan duygusal sistemini kapsamaktadır (McGoldrick vd., 2016).

Ailedeki dinamik etkileşim, ilişkiler sistemi, duygusal sistem, aile üyelerinin sistem içerisindeki konumlarına göre işlevsellikleri ve aile işlevsellikleri kuşaklararası devam eden örüntülerle birlikte, iyi ya da kötü yönde oluşu fark etmeksizin kendi içinde aileyi işler durumda tutan homeostazı ya da dengeyi oluşturmaktadır ve sistemde iyi ya da kötü yönde oluşu fark etmeksizin özellikle de üyeler arasındaki ilişkiler dikkate alınmadan dengeyi bozacak herhangi bir değişiklik ya da durum dirençle karşılaştığında sistemde istendik değişiklikler gerçekleşmeyebilmekte ya da sistem olumsuz etkilenebilmektedir (Dokur ve Profeta, 2009 ve Gladding, 2019). Hem aile sistemi, hem de alt sistemleri kendi sınırları çerçevesinde özerktir ve aile sistemindeki değişim ve gelişim, sistemdeki etkileşimlerden doğan pozitif ya da negatif geribildirim döngülerine verilen karşılık olarak bu sınırların izin verdiği ölçüde gerçekleşmekte ya da gerçekleşmemektedir. Değişim aile sisteminde sistemdeki etkileşimlerden doğan pozitif geribildirim yoluyla gerçekleşmektedir ve özellikle kapalı sisteme sahip aileler negatif geribildirim döngüsü yoluyla değişimi engelleyecek şekilde işlemekle birlikte, aile sistemleri de her sistemde olduğu gibi işlevsel olmasalar dahi homeostazını koruyabilmek amacıyla negatif geribildirim döngülerini koruma eğilimindedir (Dokur ve Profeta, 2009 ve Nichols ve Davis, 2017). Bu bağlam dahilinde aile sistemi içerisinde yaşayan ya da ölmüş olması fark etmeksizin üyeler arasındaki tüm etkileşimler ve dolayısıyla homeostaz hem bireylerin hem de ailenin yaşam gidişatını etkilemektedir (Bowen, 1976; Gladding, 2019) ve aynı zamanda ailenin yaşam gidişatından da etkilenmektedir. Aile sistemi her ne kadar homeostazını ve negatif geribildirim döngülerini koruma amacıyla olsa da, ailenin yaşam döngüsü içerisindeki karşılaştıkları evlenme, çocuk sahibi olma, çocukların okula gitmesi, ergenliğe girmesi, büyüüp evden ayrılması, aile üyesinin vefatı gibi gelişmeler sistemde uyum sağlama ve yeni bir denge kurma ihtiyacını doğurmaktadır (Nichols ve Davis, 2017). Yine de aileler ihtiyaca yönelik kurdukları yeni düzende işler olsa da, işlevsel olmayabilmektedir.

2.2.2. Aile İşlevselliği

Aileler genelde şekline bakılmaksızın duygusal, sosyal, ekonomik ve fiziksel işlevler üzerinden nitelendirilmektedir (Gladding, 2019). Aile işlevselliği yıllar içerisinde birçok araştırmacı tarafından çeşitli yaklaşımlar ve tanımlar üzerinden ele alınmıştır. Aile sistemleri yaklaşımının gelişimiyle birlikte ailenin işlevselliği ve işlevleri, sistemik bakış açısı üzerinden araştırılmıştır (Schwab, Gray-Ice ve Prentice, 2002). Aile işlevselliğinin

çok çeşitli değerlendirilmeye müsait olan yapısı (Epstein, Baldwin ve Bishop, 1983), aile işlevselliği konusundaki yaklaşımlar ve ölçüm araçlarının amaca yönelik olmasına neden olmuştur.

Sistem yaklaşımını benimseyen aile terapileri kuramları, kendi konseptleri açısından aile işlevselliği özelliklerini açıklamışlardır. Bowen'ın Aile Sistemleri Kuramına göre işlevsel aileler, aile üyelerinin benlik farklılaşması düzeyleri yüksek, kaygı seviyeleri düşük, bilişsel ve duygusal dengenin, eşlerin köken aileleriyle olan duygusal iletişimlerinin iyi olduğu ailelerdir ve aile işlevselliği köken ailelerdeki kaygıya karşı verilen tepkilerin, duygusal bağın ve çözülmemiş çatışmalı ilişkilerin kurdukları ailedeki tepkilere, duygusal bağa ve ilişkilere sirayet etmesinden etkilenmektedir. Stratejik Aile Terapisi Kuramı açısından işlevsel aileler, esnekliği olan, problem çözme ve yaşam döngüsü geçişlerinde davranışsal dağarcığı geniş olan ailelerdir. Ailenin karşılaştığı sorunlar ve durumlar karşısında geliştirdikleri işe yaramayan çözümlerin, aile yapısında dengesizliğin varlığı, sertlik ve iletişimsel eylemlerdeki bozulmalar aile işlevselliğinde risk faktörünü oluşturmaktadır. Yapısal Aile Terapisi Kuramına göre işlevsel aileler, üyelerin karşılıklı olarak uyum sağladığı ve anlaştığı, gelişimsel ve çevresel taleplere karşı uyabilme esnekliği, kuşaklararası hiyerarşisi (ebeveyn otoritesi), bireysel ve aile açısından sınırları ile alt sistemleri net olan ailelerdir. Aile işlevselliği aile yapısında dengesizlik durumunda, eşlerin bireysel alanları olmadığında ya da ilişkilerine yatırım yapmadıklarında, beklentileri farklı olduğunda, önceliği köken ailelerine verdiklerinde, köken aileleriyle aralarında sınır olmadığında, hiyerarşi ve sınırlarda bozulma olduğunda olumsuz etkilenmektedir ve bu problemlerin varlığında başa çıkmak için çözüm bulmaya çalışmamaları ya da değişen gelişimsel ve çevresel taleplere uygun tepki vermemeleri durumunda aile işlevsel olmaktan çıkar. Sistem içerisinde benliğe de vurgu yapan Yaşantısal Aile Terapisi Kuramına göre işlevsel aileler duygusal yaşantıların ve ifadelerin dürüst olduğu, desteklendiği ve teşvik edildiği, kurallar ve rollerin esnek, iletişimin açık olduğu, güvenli bir ortam sunan ailelerdir ve işlevsel olmayan ailelerde üyelerine kendileri olabilme konusundaki bu özgürlük ortamı bulunmamakta, sözel olmayan mesajlar verilmekte, işlevsel olmayan iletişim biçimi bulunmaktadır. Davranışa vurgu yapmakla birlikte sistem yaklaşımıyla bağdaşan Bilişsel Davranışçı Aile Terapisi Kuramına göre işlevsel aileler üyeler arasında karşılıklı olumlu tepkilerin ve teşviğin olduğu, tatsızlıkların oldukça az yaşandığı, çatışma ve sorunları bir araya gelerek çözebilen, istedik davranış değişikliklerini gerçekleştirebilen, ilişki ve iletişim

becerilerinin iyi düzeyde olduğu ailelerdir ve işlevsel olmayan aileler ise uyumsuz davranışların pekiştirildiği, zorlamanın ve kısıtlayıcı inançların olduğu bir ortam sunmaktadır (Nichols ve Davis, 2017 ve Walsh, 2012).

Aile terapileri alanında çalışan Epstein ve arkadaşları, sistem yaklaşımından hareketle aileleri işlevsel açıdan değerlendirebilmek için aile birimleri ile gerçekleştirdikleri araştırmaların sonucunda McMaster Aile İşlevselliği Modeli'ni ve modelin ölçüm aracı olarak Aile Değerlendirme Ölçeği'ni (Family Assessment Device) geliştirmişlerdir (Epstein, Bishop ve Levin, 1978 ve Epstein vd., 1983). Model, aile işlevselliğini “problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme ve davranış kontrolü” boyutları üzerinden açıklamakta ve değerlendirmektedir (Bulut, 1993, Epstein vd., 1978 ve Epstein vd., 1983):

a) Problem çözme: Ailelerin karşılaştığı işlevsellik ve bütünlüklerini tehdit eden maddi/araçsal ve manevi/duygusal problemlere karşılık bu problemleri çözüme kavuşturma becerilerini ve süreç içerisinde etkili işlevselliklerini değerlendiren boyuttur. İşlevsel olmayan aileler problemleri çözmekte ve problemi tanımlamakta dahi güçlük çekebilmektedirler.

b) İletişim: Tanım olarak üyeler arasındaki maddi/araçsal ve manevi/duygusal bilgi alışverişini kasteden bu boyut, ailedeki üyeler arasında sözlü iletişimin ve mesajların içeriksel olarak açıklık durumunu ve mesajın verilmek istenen üyeye iletimi açısından doğrudan olma durumunu, ailede etkili iletişim varlığını değerlendirmektedir. İletişimin üstü kapalı ve dolaylı olma düzeyinin yüksekliği, ailede işlevsellik düzeyinin düşük olduğunu göstermektedir.

c) Roller: Ailelerin maddi/araçsal ve manevi/duygusal gereksinimleri olarak kaynak, beslenme, bakım, destek ve kişisel gelişimi sağlama, eşler arasındaki cinsel doyumu sağlama ve aile sisteminin idaresi gibi işlevlerde yerleşik davranış kalıplarının varlığını; rollerin ve kuralların açıkça ve adilce belirlenme durumunu; üyeler arası görevlerin eşit dağılımı, görev sorumluluğu ve görevlerin yerine getirilme durumunu değerlendiren boyuttur. Roller açısından gereksinimlerin karşılanma düzeyinin düşüklüğu, ailede işlevsellik düzeyinin düşük olduğunu göstermektedir.

d) Duygusal tepki verebilme: Aile üyelerinin sevgi, mutluluk gibi iyi-hal veya öfke, üzüntü gibi aciliyet içeren duygularının niceliğini ve niteliğini, birbirlerine ve uyaranlara karşı uygun bir şekilde sözlü ya da hareketler üzerinden etkili olarak ifade edebilirliklerini değerlendiren boyuttur. Duygusal tepki verebilme boyutu çocukların kişisel gelişimini üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir ve ailelerin duygularını etkili bir şekilde paylaşma düzeyindeki düşüklük, ailede işlevsellik düzeyinin düşük olduğunu göstermektedir. Kültürel faktörlerin bu boyut üzerinde etkisi bulunmakla birlikte, model kapsamında geliştirilmiş Aile Değerlendirme Ölçeği'nin Türkçe uyarlama çalışmasında boyutun Türk örneklem üzerinde geçerli ve güvenilir olduğunun bulgulanması değerlendirmenin modele uygun olarak gerçekleştirilebileceğini göstermektedir.

e) Gereken ilgiyi gösterme: Aile üyelerinin birbirlerine, birbirlerinin ilgi alanlarına ve etkinliklerine gösterdikleri ilgi, katılım, bakım, değer, sevgi ve yaptıkları yatırım düzeyini değerlendiren boyuttur. İlgiyi empatik olarak gösterme düzeyinin düşüklüğü, diğer bir deyişle diğer aile üyelerinin duygularını katmadan ben merkezli ya da sınırları aşacak derecede simbiyotik olması, ailede işlevsellik düzeyinin düşük olduğunu göstermektedir.

f) Davranış kontrolü: Ailelerin fiziksel olarak tehlikeli durumlar, üyelerin psikobiyolojik gereksinim ve dürtülerini karşılama ve ifade etmeyi içeren durumlar, aile içinde ve dışındaki sosyalleşme davranışını içeren durumlara yönelik davranış kontrolüne dair getirdikleri standartlar, kurallar ve disiplin durumunu değerlendirmektedir. Davranış kontrolünün esneklik barındırmaması, ailede işlevsellik düzeyinin düşük olduğunu göstermektedir.

Sistem teorisini temel alan incelediğimiz kuramlar açısından aile işlevselliğinin farklı şekillerde ele alınmış olmakla birlikte, ortak olarak ailedeki ilişki ve iletişime vurgu yapılarak açıklandığı görülmektedir.

Genel sistemler teorisine göre aile işlevselliği, ailenin etkileşimleri üzerinden geribildirim döngülerine bağlıdır. Aileler negatif geribildirim döngüleriyle zorluklar karşısında kendini koruma eğiliminde olsalar da, etkileşimleri üzerinden pozitif geribildirim döngülerine, diğer bir deyişle açık iletişim sistemine sahip ve zorluklar ve değişen koşullar karşısında uyum sağlayabilecek kadar esnek olabildikleri düzeyde işlevseldir (Nichols ve Davis, 2017). Ayrıca ailedeki işlevsellik düzeyi, aile sisteminin

karşılaştığı stresli yaşam olayları karşısındaki uyum sürecini de oldukça etkilemektedir. Çünkü, işlevsel ailelerdeki açık iletişim, duygu ve düşüncelerini özgürce ifade etme, üyeler arasındaki yakınlık ve üyeler arası görüş farklılıklarının yapıcı olarak çözülebilmesi gibi özellikler stresli yaşam olayları karşısında uyum sağlamalarını kolaylaştırmaktayken, işlevselliği sınırlı olan ailelerde uyum sağlama sürecinde zorluk yaşadıkları görülmektedir (Schuler, Zaider ve Kissane, 2012).

Ailenin diğer sistemlerden farklı olarak üyelerin genelde ölüm yoluyla ayrılabilirdiği bir sistem ve kendi içinde kurallar, sınırlar ve yeri doldurulamayacak ilişkilere sahip olduğu (McGoldrick vd., 2016) düşünüldüğünde, stresli yaşam olayları açısından ailelerin yüzleşmeleri gereken zorlukların en büyüğü olan bir aile üyesinin ölümünde (Walsh ve McGoldrick, 1998) aile sistemi ve işlevselliği etkilenmekte ve yaşadıkları bu kayba ve yas sürecine uyum sağlama düzeylerini etkilemektedir.

2.3. Ailede Yas

2.3.1. Aile Sistemi, İşlevselliği ve Yas

İnsanların doğumu, gelişimi, büyümesi ve ölümü genellikle aile bağlamında gerçekleşmektedir (Walsh ve McGoldrick, 1998). Aile sisteminde bir üyenin ölümü, aile sistemini alt üst eder; kayıp ve yas evrensel ve bireysel olsa da bir ilişki kaybını içermesi ve başka ilişki ya da destek sistemlerinin varlığını gerektirdiğinden hem her bir aile üyesi açısından bireysel düzeyde, hem de aile sistemi açısından ailesel düzeyde gerçekleşmektedir. Ailesel düzeydeki kayıplar, aile sistemi ve aile üyelerinin özellikleri, aile işlevselliği, işlevsel rolleri, ilişkileri, birim olarak aileyi ve ölen üyeyle bağlantılı umutları, beklentileri ve hayalleri kaybetme çerçevesinde çokludur ve bir üyenin ölümü aile sistemi üzerinde işlevsel dengeyi, homeostazı bozabilecek kadar etkilidir (Bowlby-West, 1983; Detmer ve Lamberti, 1991; Gross, 2020; Moos, 1995; Walsh ve McGoldrick, 1998 ve Walsh ve McGoldrick, 2013).

Bowen'a göre bir aile olgusu olarak ölümün aile sistemine etkisi, ailedeki ilişki sistemlerinin açık ya da kapalı olmasından etkilenmektedir. Açık sistemlerde aile üyeleri iletişimlerinde içsel düşüncelerini, duygularını ve hayallerini yüksek oranda özgürce ifade edebilmektelerken, kapalı sistemlerde aile üyeleri duygusal bir refleks olarak karşısındaki üyenin kaygısından korunabilmek adına iletişimlerinde ölüm başta olmak

üzere hassas konularda konuşmaktan kaçınma eğilimindedirler. Ölüm konusunda biri bireysel olarak ölümün bir çeşit inkarını içeren *içsel süreçler*, diğeri ailesel ya da sosyal çevreyle ilgili olarak aile üyelerini ya da diğerlerini üzmemek amacıyla içsel düşüncelerini, duygularını aktarmadıkları *kapalı sistemler* olmak üzere işleyen en az iki süreç bulunmaktadır. Bu iki süreç hem aile üyelerinin yas yoğunluğunu hem de ailenin işlevselliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Ölen aile üyesinin aile işlevselliğindeki önemi ve o dönemde ailedeki duygusal bütünlüğün işlevsellik seviyesi, duygusal tepki yoğunluğunun belirleyicisidir. Bütünleşme düzeyi yüksek bir aile daha hızlı uyum sağlayabilmekte ve daha fazla tepkisellik gösterebilmekteyken, bütünleşme düzeyi düşük bir aile daha az tepki gösterebilmektedir (Bowen, 1976). Kayıp ve neden olduğu değişimler ailenin, üyelerinin birbirleriyle devam eden ilişkileri üzerinden hem acil olarak ve uzun vadede yeniden düzenlenmesi ile homeostaz, istikrar ve anlamını yeniden kazanması yolunda kimliksel, amaçsal tanımlanmasında gerekli bir değişiklik, hem de bu gereklilikler kaynaklı uyum zorlukları meydana getirmektedir (Gilbert, 1996; Schoka Traylor vd., 2003 ve Walsh ve McGoldrick, 1998). Aile üyelerinin bireysel ölüm yorumları üzerinden, önceki etkileşimlerinden niteliksel anlamda farklı olarak girdikleri etkileşim, ailenin yas tutma sürecinin ve üyenin ölümüyle başa çıkma süreçlerinin belirleyicisidir (Moos, 1995). Bu bilgilerin ışığında aile sisteminde aile üyesinin ölümü ve yaşadıkları çoklu kayıp karşısında meydana gelen değişikliklerin sistem, yas ve ölen yakının olmadığı hayata uyum sağlama üzerinde yaratabileceği olası olumsuz etkiler açısından, aile sisteminin kayıp sonrasındaki etkileşimleri, kayıp öncesindeki özellikleri, üyeler arasındaki ilişkiler ve iletişimi belirleyici konumdadır diyebiliriz.

Sistem yaklaşımı açısından aile üyesinin ölümü birincil aileyi, geniş aileyi ve diğer akrabaları kapsayan hem kuşaklararası, hem de daha geniş aile ağını etkilemekle birlikte (Walsh ve McGoldrick, 2013), ailedeki kayıpların acısı, etkileri ve dönüştürdüğü etkileşim kalıpları, hayatta kalan aile üyelerinin ölen kişiyi tanımayacak olan sonraki aile üyeleriyle kuracakları ilişkiler üzerinden kuşaklar arasında bir miras gibi aktarılmaktadır ve önceki kuşakların aktardıklarından etkilenmektedir (McGoldrick vd., 2016 ve Walsh ve McGoldrick, 1998). Ayrıca aile üyesinin ölümü, yakınıni kaybetme ve yasa uyum sağlayabilmedeki risk faktörleri ya da dayanıklılık, birey, aile, yakın çevre, geniş sosyal çevre, kültürel özellikler gibi değişkenlerin tekrarlayan etkileri altındadır (Walsh, 2009). Böyle bir kaybın aile yaşam döngüsü açısından hangi evreye denk geldiği de, aile

sisteminin kayıp karşısındaki uyum sürecine kritik anlamda etki edebilmektedir (Gross, 2020).

Aile sisteminin zaman içerisindeki ilerleyişini, değişimini, yaşam gidişatını ve gelişim dönemlerini sosyokültürel açıdan ele alan (McGoldrick vd., 2016) ve bireylerin yaşam gidişatını da içeren **aile yaşam döngüsü modeli**, ilk olarak Evelyn Duvall tarafından sunulmuş olup zaman içerisinde başka araştırmacılar tarafından farklı temalarla ele alınmıştır (Gladding, 2019). Bu araştırmacılardan Carter ve McGoldrick'in geliştirdiği tipik orta sınıf aile için **çekirdek ailenin yaşam döngüsü modeline** göre *bekar/bağlanmamış beliren genç yetişkinler, yeni çift olarak ailenin oluşumu, anne babalığa geçiş olarak küçük çocuklu aileler, çocukların büyümesiyle birlikte ergen çocuklu aileler, çocukların evden ayrılmasıyla orta yaşta ilerleyen aileler, geç orta yaşlılıkta aileler ve hayatın sonuna yaklaşan aileler* olmak üzere sekiz yaşam döngüsü aşaması bulunmaktadır. Aileler açısından hangi aşamada gerçekleşirse gerçekleşsin bir aile üyesinin ölümü hayatta kalan kurdukları aile, köken aile ve geniş aileyi etkilemektedir. Bir aşamadan diğerine geçiş sürecinde, gelişimsel açıdan dönüm noktalarında, erken deneyimlenen eş, ebeveyn, çocuk kaybı gibi zamansız ölümlerde ya da başka kayıplar verme, evlenme, hamilelik, tatil, yıldönümü gibi önemli yaşam olaylarıyla denk geldiğinde gerçekleşen kayıplar daha acı verici ve stresli olabilmektedir ve aile sistemindeki ilişkileri, yasları, hayata devam edebilme, anlam bulma ve uyum süreçlerini olumsuz etkileyebilmektedir (McGoldrick vd., 2016).

Bowen'ın kuramı aile ve üyelerinin kayıpları ve yasları karşısında kullanabilecekleri işlevsel olan ya da olmayan başa çıkma stratejilerini çeşitli süreçler üzerinden açıklamada yararlanılabilir. *Kuşaklararası süreçler*, yas ve kayıp örüntülerinin ve ritüellerin nesilden nesile aktarılmasını ve ailedeki bir ölümün genelde hayattaki en az üç nesili etkilemesini içermektedir. Stres yaratan olaylar ya da durumlar karşısında etkileşimde bulunan iki üyenin üçüncü bir üyeyi çekerek oluşturduğu aile sistemindeki *üçgenler* açısından ele alındığında, bir üyenin ölümü karşısında azalan üye sayısı sebebiyle etkileşim kalıplarında değişiklik meydana getirmektedir. Bu durum, geniş aile üyelerinden ya da sosyal çevreden birinin bir süreliğine de olsa sisteme destek kaynağı olarak alınmasına ve istikrarı yeniden sağlamaya izin verebilmektedir. *Duygusal ilişkinin kesildiği* yani üyelerin birbirlerinden uzaklaşma ve kaçınmanın görüldüğü ailelerde gerekli destek bulunmadığından aile sistemi ve yas süreci olumsuz etkilenebilmektedir.

Aynı şekilde *duygusal iç içe geçmenin* yoğun olduğu ailelerde de bireyselliğin dışlanacak kadar kaybolup güçlü birlikteliğin oluşması da aile sistemi ve yas süreci üzerinde olumsuz etkiye sahiptir. *Çekirdek ailenin duygusal süreci* kavramı açısından bu durumlar aile üyelerinin yasla başa çıkabilmek için aralarına duygusal mesafe koymalarına, aile içinde duygusal ihtiyaçların karşılanamamasına, eşler arasında evlilik çatışmasına, işlevsellikte azalmaya ve yas sürecinin sekteye uğramasına sebep olabilmektedir. Bireylerin bireysellik ve birliktelik ihtiyaçlarını dengeleyebilmeleri üzerinden bilişsel ve duygusal süreçleri arasındaki farklılıkları algılayıp ailelerinden ayrışmalarının ve az tepkiselliğin göstergesi olarak *benliğin farklılaşma* düzeyi düşük olan bireyler, yasin etkisiyle ailede birlikteliğe daha çok yönelebilmekte ve zamanla bireysellik ihtiyaçları arttığından kaygıları artabilmektedir. Bu durum, genellikle yas tutma özelliklerinin ve yasa dair duyguların bütün üyelerde aynı şekilde olması beklenen ailelerde görülür. Böyle bir beklenti hem aile sistemi, hem aile üyeleri açısından yasa uyum sağlama sürecini, hem de aile işlevselliğini olumsuz etkilemektedir (Detmer ve Lamberti, 1991).

Kayıp ortak olsa da aile üyelerinden bazıları kayıpta derin üzüntü ya da acı, bazıları yıkım, bazıları rahatlama bulabilmektedir ve yas hem bireysel olarak üyeler arasında, hem de bireyin kendi bakışı, hissiyatı açısından zaman içerisinde farklılık gösterebilmektedir. Aile, bir üyesinin ölümünü ya da başka herhangi bir kaybı deneyimlediğinde, bireysel olarak yas sürecindeki ve kayba uyum sağlamadaki farklılıkları, üyelerin bu farklılıkların normal olduğunu bilmemeleri ya da özellikle ailelerin benzer yas tutma beklentisinin bulunması durumunda ailenin işlevselliğini, üyeler arasındaki iletişim, çatışma ve ilişkileri olumsuz yönde etkilemekte ve ailelerde acının daha fazla artmasına neden olabilmektedir. Bu durumda üyeler arasındaki destek mekanizması bozulabilmekte ve aile yapısının yeniden örgütlenmesi zorlaşabilmektedir. Yas sürecindeki bireysel farklılıklar üzerine aile üyeleri arasında iletişim kurulması ve bu farklılıkların kabulü ise aile işlevselliği ve yapısını yeniden düzenleme konusunda yardımcı olmaktadır (Gilbert, 1996 ve McHumphrey, 2020).

2.3.2. Yas ve Aile ile İlgili Yapılmış Araştırmalar

Bir aile üyesinin ölümüyle birlikte yas ve aile sisteminin özelliklerine dair literatürde çalışmalar bulunmaktadır. Bu araştırmaların genel odak noktası yas ile aile işlevselliği, aile dinamikleri, aile karakteristikleri gibi konular üzerinedir. Bu başlıkta, tez

kapsamındaki değişkenlerin ve/ya ölçeklerin çalışıldığı literatürdeki bazı araştırmalara değinilmektedir.

BrintzenhofeSzoc ve arkadaşları (1999) kanser sebebiyle eşini kaybetmiş olan bireylerde vefat sonrasındaki olası komplike yas riskini taramak amacıyla gerçekleştirdikleri kesitsel araştırmalarında vefattan önce üyeler arasındaki yakınlık ve uyma yeteneği üzerinden aile işlevselliği, vefattan sonra anksiyete ve depresyon puanları üzerinden psikolojik sıkıntı (duygusal acı/distres) ve Teksas Düzeltmiş Yas Ölçeği ile yas tepkilerini ölçerek aralarındaki ilişkileri incelemişlerdir. Üyeler arasındaki yakınlık ile güncel yas yoğunluğu arasında ve psikolojik sıkıntı, anksiyete ve depresyon ile yas yoğunluğu arasında pozitif yönde ilişki olduğunu bulgulamışlardır. Elde olan bulgular üzerinden yüksek düzey anksiyete ve depresyonun komplike yas olasılığını yükselttiğini; kayıp öncesi işlevselliği düşük olan ailelerde yas tepkisinin daha komplike olduğunu; eşini kaybeden bireylerden daha sıkıntılı ve depresif olanların komplike yas geliştirme olasılığının daha yüksek olduğunu ortaya koymuşlardır.

Ringdal, Jordhoy, Ringdal ve Kaasa (2001) gerçekleştirdikleri boylamsal araştırmada kanser sebebiyle vefat etmiş bireylerin yakın aile üyelerindeki Teksas Düzeltmiş Yas Ölçeği'nin şimdiki Duygular bölümü üzerinden yas tepkilerini etkileyen faktörleri incelemişlerdir. Örneklemi 183 yakın aile üyesinin oluşturduğu araştırmada, ölçeklerin uygulaması vefattan sırasıyla bir, üç, altı ve yıldönümü etkisinden kaçınmak amacıyla on üç ay geçtikten sonra gerçekleştirilmiştir. Yas tutan bireyin yaşının 60'tan büyük olması, ölen yakının yaşının 60'tan küçük olması ya da yas tutan bireyin cinsiyetinin kadın olması ile yüksek yas tepkileri arasında ilişki olduğunu; ölen kişiyle olan eş, ocuk, diğer gibi ilişki, ölüm yeri, ocuk sahibi olma ya da çalışma gibi sosyal destek boyutları ya da ölüm yeri ile yas tepkileri arasında ilişki olmadığını bulgulamışlardır.

Schoka Traylor ve arkadaşları (2003) gerçekleştirdikleri nicel boylamsal araştırmada yas belirtileri ve aile sisteminin özellikleri arasındaki neden sonuç ilişkilerini incelemişlerdir. Örneklem %82'si ebeveynini %18'i eşini kaybeden 61 katılımcıdan oluşmaktadır. Ölçeklerin ilk uygulamasını vefattan 4-5 hafta sonra (Yas-1), ikinci uygulamasını ilk uygulamadan 6 ay sonra (Yas-2) gerçekleştirmişlerdir. Araştırmanın sonucunda yas belirtilerini ailelerdeki genel işlevselliğin de bir göstergesi olan ilgi gösterme, üyeler arasındaki yakınlık ve iyi iletişimin zaman içerisinde hafiflettiğini; Yas-1'deki algılanan üyeler arasındaki yakınlığın Yas-2'deki yas belirtilerini azalttığını

bulgulamışlardır. Ailede üyeler arasında iletişim, yakınlık ve ilgi açısından işlevselliğin yüksek oluşunun yasın Yas-2'deki yoğunluğunu hafifletme durumunu, işlevsel olan ailelerdeki bireylerin kendilerini ve duygularını ifade edebilecek ortamı bulabilmeleri, üyeler arasındaki yakınlığın sağladığı sosyal desteği görebilmeleri ve dolayısıyla bireysel yas sürecinde ilerleyebilmeleri olarak açıklamışlardır. Gerçekleştirdikleri analizlerde ayrıca cinsiyet ile Yas-1 arasında pozitif yönde ilişki olduğunu, Yas-2'yle ilişki olmadığını; eğitim düzeyi ile Yas-1 ve Yas-2 arasında ilişki olmadığını; yaş ile Yas-1 arasında negatif yönde ilişki olduğunu tespit etmişlerdir.

Goodenough, Drew, Higgins ve Trethewie (2004) gerçekleştirdikleri kesitsel araştırmalarında kanser sebebiyle çocuğunu bir yıl ile beş yıl kadar önce kaybeden ebeveynlerin (25 anne-25 baba) cinsiyeti, ölüm sonrası geçen süre, çocuğun öldüğü yaş, teşhisten ölüme kadar geçen süre, evin hastaneye uzaklığı ve çocuğun ölüm yeri açısından aile işlevselliğini (ADÖ-Genel İşlevler), psikolojik işlevselliğini (depresyon, anksiyete ve stres) ve uzun süreli patolojik karmaşık yası (temel yas, ayrılık distresi, travmatik distres) incelemişlerdir. Ölüm sonrası geçen süre ile babaların anksiyete düzeyleri arasında, teşhisten ölüme kadar geçen süre ile annelerin yasa bağlı ayrılık distresi ve travmatik distresi arasında, evin hastaneye uzaklığı ile annelerin depresyon düzeyleri arasında anlamlı ilişki bulgulamışlardır. Aile işlevselliği ile ölümden sonra geçen süre, çocuğun öldüğü yaş, teşhisten ölüme kadar geçen süre, evin hastaneye uzaklığı ve çocuğun ölüm yeri arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır. Karmaşık yasın travmatik distres alt boyutunun dört temel yordayıcısı kadın olmak, ölümün üzerinden kısa süre geçmesi, düşük aile işlevsellik düzeyi ve yüksek depresyon düzeyi olarak tespit edilmiştir. Ayrılık distresi alt boyutunun yordayıcıları olarak ölümün üzerinden kısa süre geçmesi, düşük aile işlevsellik düzeyi ve yüksek depresyon düzeyi belirlenmiştir. Temel yas alt boyutunun yordayıcıları ise kadın olmak, ölümün üzerinden kısa süre geçmesi, yüksek depresyon düzeyi ve çocuğun hastanede ölmesi olarak tespit edilmiştir.

Greeff ve Human (2004) ebeveyn vefatından sonra ailelerin bu kayba nasıl uyum sağladığını ve uyum sağlama üzerindeki aile dayanıklılığı faktörlerini açıklamayı amaçladıkları araştırmalarında, aile üyelerinin birbirlerine verdikleri duygusal ve davranışsal desteğin ve aile birimi dahilindeki güçlerin, ailenin ve bireylerin özelliklerinin aile dayanıklılığı açısından önemli faktörler olduğu, kayba başarılı şekilde uyum sağlamada geniş aileden, arkadaşlardan, dini/manevi inanç ya da faaliyetlerden

gelen desteğin önemli olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Geniş aileden ve arkadaşlardan gelen desteğin aile dışındaki birincil yasla başa çıkma kaynağı olduğu tespit edilmiştir.

Neria ve arkadaşlarının (2007) 11 Eylül saldırılarında yakınları ölen bireylerde 2.5-3.5 yıl sonraki komplike yas yaygınlığını ve psikolojik ilişkileri inceledikleri ve katılımcıların %43'ünün komplike yas yaşadığı araştırmalarında, komplike yas üzerinde kadın olmanın, çocuk kaybının, ölüm yeri açısından Dünya Ticaret Merkezi'nde ölümün, saldırılara televizyon üzerinden canlı şahit olmanın risk oluşturduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca komplike yas sürecindekilerin travma sonrası stres bozukluğu, intihar düşünceleri, depresyon, anksiyete gibi psikolojik semptomlar gösterdiklerini, çoğunluğunun yas danışmanlığı aldıklarını ve ilaç kullandıklarını ortaya koymuşlardır. Ayrıca komplike yasin 55 yaşından büyük olanlarda, eğitim düzeyi düşük olanlarda yaygın olduğunu bulmuşlardır.

Schaal, Jacob, Dusingizemungu ve Elbert (2010) gerçekleştirdikleri araştırmalarında 1994'teki Rwanda soykırımı döneminde çoklu kayıp yaşayan, ebeveynini ve/ya eşini ya da diğer aile üyesini kaybetmiş bireyler üzerinden uzamış yas bozukluğuna dair risk faktörlerini incelemişlerdir. Katılımcıların büyük çoğunluğunda komplike yas görülmüştür, risk faktörlerinin kaybın şiddet içeren durumlar sebebiyle yaşanması, travma sonrası stres bozukluğunun semptom şiddeti, kayıp sonrası geçen süre ve dini ya da manevi inançların önemi olduğu belirlenmiştir. Araştırmada ayrıca yas yoğunluğunun cinsiyet, kayıp anındaki yaş, kayıp sebeplerinin sayısı ve cenazeye katılma açısından farklılaşmadığı bulunmuştur.

Cacciatore, Lacasse, Lietz ve McPherson (2013) gerçekleştirdikleri araştırmalarında çocuğunu kaybeden ebeveynlerin psikolojik sağlık durumu, dayanıklılığı ve aile işlevselliğini (ADÖ-Genel İşlevler) incelemişlerdir. Örneklemi online destek forumlarından ulaştıkları %95'i kadın 503 katılımcıdan oluşmaktadır. Katılımcıların %15,1'inin kayıptan önce verilmiş, depresyon ile anksiyete başta olmak üzere klinik tanısı bulunmaktadır. Kaybın üzerinden geçen süre min: 0.43 yıl, max: 41.48 yıl olmakla birlikte, örneklemde kaybı üzerinden en fazla 1 yıl geçmiş ve klinik tanısı bulunmayan alt katılımcı grubunun depresyon puanı açısından %73.8'i klinik sınırdadır. Ailelerindeki genel işlevsellik düzeyi açısından işlevsel olmayan aileye sahip katılımcıların oranı %31.6'dır. Kaybın üzerinden geçen süre arttıkça kayıp yaşayan bireylerin hayatlarını nasıl yapılandırdıklarını, dayanıklılıklarını ve başa çıkma durumlarını ölçen travma

sonrası büyüme düzeylerinin arttığı ve ebeveynler üzerinde olayın etkisinin azaldığı; aile işlevselliği açısından kayıp karşısında ailelerden bazılarının bu kayıpla mücadeleye devam ederken, diğerlerinin başa çıkabildiğini ve travma sonrası büyüme açısından gelişme gösterdiklerini bulgulamışlardır. Araştırmacılar ayrıca çocuğunun yasını tutan ebeveynlerin kaybın sonrasında ailedeki genel işlevsellikte, bireysel psikolojik sağlıklarında sorunlar yaşadıklarını ortaya koymuşlardır.

Mowll, Lobb ve Wearing'in (2016) aile üyesinin ani ölümü sonrasında bedenini görüp görmeme durumuna dair kayıptan 6 ay sonra yürüttükleri nitel araştırmalarında katılımcılardan bedeni görmeyenlerin yarısının bunun pişmanlığını yaşadığı, görenlerin büyük çoğunluğunun bunun yaslarına yardımcı olduğunu, bedende deformasyon olma durumunda dahi bedeni görmenin yaslı aile üyelerinin bu ani kaybı işlemeleri, ölümün koşullarını anlayabilmeleri ve ölümü anlamlandırabilmeleri konusunda kolaylık sağladığını tespit etmişlerdir.

Liew ve Servaty-Seib (2018) son iki sene içerisinde yakın aile üyesi, geniş aile üyesi, arkadaş olarak tanımladıkları yakını kaybetmiş üniversite öğrencilerinde yas, yas farklılıkları, ailedeki yas iletişimi ve aile doyumunu arasındaki ilişkileri incelemişlerdir. Örneklem 19-25 yaş aralığında %64,2'si kadın %35,8'i erkek 335 katılımcıdan oluşmaktadır. Araştırmanın sonucunda kadın olmanın, ölenin yakın aile üyesi olmasının, ölen yakınlıkla olan ilişkisel yakınlık ve etkileşimin, ölüm nedeninin tümünün yas tepkileriyle ilişkili olduğunu, bireysel yas farklılıkları konusunda aile iletişiminin ilişkili olmadığını; yas farklılıkları konusunda aile iletişiminin aile doyumunu ile pozitif yönde ilişkili olduğunu bulgulamışlardır. Yas farklılıkları konusundaki aile iletişimi ile yas tepkileri arasında ilişki bulunmamasını katılımcıların büyük çoğunluğunu (%52) oluşturan büyükbaba ya da büyükanne kaybı yaşamış öğrencilerin bağımsız-özerk aile modeline sahip kültürden olmaları ve yas tepkileri üzerinde kişilerarasından çok bireyler açısından içsel faktörlerin kritik olabileceği şeklinde açıklamışlardır. Yas farklılıkları konusundaki aile iletişimi ile aile doyumunu arasında ilişki bulunmasını ise farklılıklara dair iletişimin destek, onay ve kabul ihtiyacını karşılaması olarak açıklamakla birlikte, aileleriyle yas farklılıklarını açıkça konuşabilmek ve yüksek aile doyumunun, bireylerin ailelerinin daha işlevsel olduğunun göstergesi olabileceğini ve bireylerin ailelerinden ayrı yaşayan üniversite öğrencileri olması nedeniyle yası daha bireysel şekilde deneyimleyebileceklerini belirtmişlerdir.

Özbay ve Aydoğan (2019) babası son beş sene içerisinde ölmüş, en az bir kardeşi olan ve bekar annesi ve kardeş(leri) ile yaşayan 10 üniversite öğrencisi üzerinde nitel yöntemle yürüttükleri araştırmalarında, aile yılmazlığı üzerinde yakın ve destek kaynağı olan kardeş ilişkilerinin, kardeşler arası rol değişiminin, aile sistemindeki yönetim şeklinin (aileye bağlılık, üyeler arası ve geniş aileden alınan sosyal destek), inanç sistemlerinin (dini/manevi duygu, düşünce ve davranışlar) ve iletişim süreçlerinin (üyeler arası duyguların paylaşılması ve açık iletişim olması) koruyucu faktör olduğunu ortaya koymuşlardır.

Hamano, Morita, Igarashi, Shima ve Miyashita'nın (2021) Japonya'da aile üyesi (20 yaş ve üzeri) kanser sebebiyle palyatif bakım ünitelerinde vefat eden ve şiddetli psikolojik distress içindeki katılımcılarla yürüttükleri kesitsel araştırmalarında, katılımcıların özellikleri, ölüme hazır olmama durumu (ölüm farkındalığı ve iletişimi kesen aile üyesiyle temas kurma) ile karmaşık yas, majör depresif bozukluk, karmaşık yas ile majör depresyonun eş zamanlı olarak düzeyinin yüksek olduğu komorbid semptom, aile işlevselliği, ilişkisi ve çatışması arasındaki ilişkileri incelemişlerdir. Aile üyeleri arasındaki çatışmaların ve "iyi ölüm" konusundaki fikir birliği olmamasının karmaşık yas, majör depresyon ve komorbid semptomla pozitif yönde ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Aile işlevselliği ve ilişkisinin ölen yakın kanser teşhisi almadan önce ölçüldüğü araştırma, aile işlevselliği ve ilişkisi ile karmaşık yas, majör depresyon ve komorbid semptom arasında ilişki olmadığını ortaya koymuştur. Hastayla etkileşimini kesmiş aile üyeleriyle kanser teşhisinden sonra yeniden iletişime geçilmesi durumunun majör depresyon insidansını azalttığı, ölüm farkındalığı olarak aile üyesinin öleceğini düşünmenin zorluk düzeyinin karmaşık yas, majör depresyon ve komorbid semptom insidansını arttırdığı tespit edilmiştir.

3. GEREÇ VE YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Aile üyesi en az 3 ay önce vefat etmiş yetişkinlerin kaybın ilk zamanlarındaki ve güncel yas yoğunlukları ile kayıp öncesi dönemdeki ve güncel aile işlevsellikleri arasındaki ilişkinin ve kişisel bilgiler, kaybın meydana geldiği dönemdeki vefat, cenaze gibi süreçlerin özellikleri ile geniş aileyle ilişkilere göre farklılıklarının birlikte incelendiği bu araştırma, nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeliyle gerçekleştirilmiştir.

İlişkisel tarama modeli iki veya daha fazla sayıdaki değişkenler arasında birlikte meydana gelen değişimin varlığını ve değişimin derecesini belirleme amacını taşır, aralarında ilişki varlığı aranacak bu değişkenler ilişkisel çözümlemenin gerçekleştirilmesi için değerler verme, ölçme gibi yollarla sembolleştirilir. Bu araştırmada değişkenlerin birlikte değişme veya değişmeme durumu ile değişim varlığında değişimin nasıl meydana geldiğinin araştırıldığı *korelasyon türü ilişkisel tarama modeli* (Karasar, 2020) kullanılmıştır.

3.2. Araştırma Grubu

Araştırmanın çalışma evrenini Türkiye’de yaşayan, aile üyesi en az 3 ay önce vefat etmiş 18 yaş ve üzeri, internete erişimi olan bireyler; örneklemini, bu bireyler arasından oransız eleman örnekleme yöntemiyle seçkisiz olarak ulaşılan gönüllü 164 kadın (%73.5) ve 59 erkek (%26.5) olmak üzere toplamda 223 birey oluşturmaktadır (bkz. Tablo 1). Katılımcıların yaş aralığı 18-70, yaş ortalaması ise 35.33’tür (bkz. Tablo 2).

Haziran 2021-Aralık 2021 tarihleri arasında gerçekleştirilen uygulama aşamasında 242 katılımcıya ulaşılmış olup, eş kaybı olan 8, çocuk kaybı olan 2, dede kaybı olan 1, yakın kaybının üzerinden 3 ay geçmemiş olan 8 katılımcı olmak üzere, toplam 19 katılımcının verisi analizlerden çıkarılmıştır. Tablo 1’de sunulduğu üzere katılımcıların büyük çoğunluğunu kadınlar (%73.5) oluşturmaktadır. Eğitim düzeyi açısından %46.7’si Ön Lisans ya da Lisans mezunudur. Yaş grubu açısından katılımcıların %40.4’ü 18-29 yaş arasındadır.

Tablo 1: Katılımcı bilgilerine ilişkin tanımlayıcı bilgiler ve dağılımlar

Değişkenler	Gruplar	N	%
Cinsiyet	Kadın	164	73,5
	Erkek	59	26,5
Eğitim Düzeyi (En Son Mezun Olunan)	Lise ve Öncesi	52	23,3
	Ön Lisans ve Lisans	104	46,7
	Lisansüstü	67	30,0
Yaş Grubu	20'li yaşlar (18-29)	90	40,4
	30'lu yaşlar (30-39)	60	26,9
	40'lı yaşlar (40-49)	43	19,3
	50 ve sonrası (50+)	30	13,5
Kayıp Anı Yaş Grubu	9 ve öncesi	22	9,9
	10'lu yaşlar (10-19)	52	23,3
	20'li yaşlar (20-29)	74	33,2
	30'lu yaşlar (30-39)	42	18,8
	40 ve sonrası	33	14,8
Kayıp Sonrası Geçen Süre	3 ay ve üzeri – 1 yıl	36	16,1
	1 yılın üzeri – 3 yıl 2ay	40	17,9
	3 yıl 2 ayın üzeri – ~10 yıl	58	26,0
	10 yıl ve üzeri – ~18 yıl	41	18,4
	18 yıl ve üzeri	48	21,5
Toplam		223	100,0

Kayıp sonrası geçen sürenin önce logaritması alınmış, logaritmaya dönüştürülmüş veriler üzerinden kesme noktaları (1. Grup için .00, 2. Grup için .50, 3. Grup için 1.00, 4. Grup için 1.25 ve altı) belirlenmiştir. Tablo 2’de sunulduğu üzere katılımcıların kayıp dönemindeki yaş ortalaması 25.52’dir.

Tablo 2: Yaşa ilişkin betimsel istatistikler

	Ortalama	Standart Sapma
Yaş	35,33	11,4264
Katılımcının Kayıp Dönemindeki Yaşı	25,52	12,4949

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmadaki veriler “Kişisel Bilgi Formu”, “Kaybın Meydana Geldiği Dönem Bilgi Formu” ve “Kayıp Sonrası Geniş Aileyle İlişkiler Bilgi Formu” anketleri; kaybın meydana geldiği dönemdeki davranışlar ve şimdiki duygular üzerinden yas yoğunluğunu ölçen “Teksas Düzeltilmiş Yas Ölçeği (TDYÖ)” ile ailedeki iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, problem çözme, gereken ilgiyi gösterme, genel fonksiyonlar ve davranış

kontrolü üzerinden aile işlevselliğini ölçen “Aile Değerlendirme Ölçeği (ADÖ)” kullanılarak toplanmıştır.

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Yardımcı araştırmacı tarafından geliştirilen bu form (bkz. Ek 1) katılımcıların cinsiyeti, yaşı, eğitim düzeyleri ve daha önce yas sebebiyle psikolojik yardım alıp almadıklarına ilişkin sorular içermektedir.

3.3.2. Kaybın Meydana Geldiği Dönem Bilgi Formu

Yardımcı araştırmacı tarafından benzer araştırmalar, yas danışmanlığı ve psikolojisi kitapları ve aldığı yas danışmanlığı ve psikolojisiyle ilgili eğitimler üzerinden kaybın meydana geldiği dönemdeki ölüm ve cenaze sürecine dair bilgi edinmek amacıyla geliştirilmiştir. Formda (bkz. Ek 2), katılımcılara anne, baba, kardeş, eş ve çocuk gibi birinci dereceden yakınlarından hangilerinin vefat ettiği, birden fazla yakınlarını kaybettilerse en çok hangisinin vefatından etkilendikleri, en çok etkileyen kayıpları üzerinden yakınlarının vefat tarihi, vefat nedeni, vefata kadar kaç yılı birlikte geçirdikleri, mezar ziyaretini ne sıklıkla yaptıkları sorulmaktadır. Ayrıca form “Evet” ya da “Hayır” olarak işaretleyebilecekleri “yakınları vefat edene kadar aynı evde mi yaşıyorlardı, bu vefat beklenen bir vefat mıydı, yakınlarının bedenini defnedilmeden önce gördüler mi, yakınlarının cenazesini yapabildiler mi, yakınlarının cenazesine katılabildiler mi, cenazeye katılamayan aile üyesi oldu mu, yakınlarının mezarını yaptırabildiler mi, yakınları evinde mi vefat etti, yakınlarının mezarı kolay gidebilecekleri bir mesafede mi” temalarından oluşan soruları ve çizgi üzerinde aile üyelerinin yasla ilgili iletişim kurup kurmama durumu ile yasları arasındaki bireysel farklılıkların ilişkileri ve iletişimlerinde sorun yaratıp yaratmama durumunu değerlendirebilecekleri 2 ifade içermektedir.

3.3.3. Kayıp Sonrası Geniş Aileyle İlişkiler Bilgi Formu

Yardımcı araştırmacı tarafından aile üyesinin vefatından sonraki dönemde geniş aileyle olan ilişkilere dair bilgi edinmek ve araştırma kapsamında kayıp sonrası dönemdeki geniş aileyle olan ilişkiler ile bireyin yas yoğunluğu ve kayıp sonrası dönemdeki aile işlevselliği arasındaki ilişkileri ve farklılıkları incelemek amacıyla geliştirilmiştir. Formda (bkz. Ek 3), katılımcılara ailelerinin yaşadığı sıkıntılarda ya da sıkıntı yaşamadan da maddi veya manevi destek veren ya da ailelerinin yaşadığı

sıkıntılarda maddi veya manevi destek vermeyen akraba grubu, aileleriyle daha iyi iletişim ya da ilişkiler geliştiren ve ilişkileri ya da iletişimi kötüleşmeye başlayan akraba grubu sorulmaktadır. Katılımcılardan her ifadeye karşılık verilen “Baba tarafı”, “Anne tarafı”, “Hem baba, hem anne tarafı” ve “Uymuyor” seçeneklerinden birini işaretlemeleri istenmektedir.

3.3.4. Teksas Düzeltilmiş Yas Ölçeği

Faschingbauer ve arkadaşları tarafından 1987 yılında sevilen birinin ölümüyle birlikte bireylerde meydana gelen yas yoğunluğunu ölçmek için geliştirilen bu ölçeğin (bkz. Ek 4), Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışmasını Yıldız ve Cimete (2011) gerçekleştirmiştir. Ölçek 21 maddeden ve “geçmiş davranışlar” ile “şimdiki duygular” olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Geçmiş davranışlar bölümü, ölümün akabindeki ilk zamanlar bireyin yaşamış olduğu deneyimleri ve erken yas yoğunluğunu değerlendirmek içindir ve ölçeğin ilk 8 maddesi üzerinden ölçülmektedir. Şimdiki duygular bölümü ise, bireyin şimdiki duygularını, deneyimlerini ve uzun süreli yas yoğunluğunu değerlendirmek içindir ve ölçeğin kalan 13 maddesi üzerinden ölçülmektedir. Maddeler 5’li likert tipi ölçek kullanılarak “1 – Tamamen Doğru”, “2 – Çoğunlukla Doğru”, “3 – Ne Doğru, Ne de Yanlış”, “4 – Çoğunlukla Yanlış”, “5 – Tamamen Yanlış” seçenekleri üzerinden değerlendirilmektedir. Alınabilecek puanlar geçmiş davranışlar bölümü için 8 – 40 arasında, şimdiki duygular bölümü için 13-65 arasında değişmekte olup, düşük puanlar yas yoğunluğunun yüksek olduğunu, yüksek puanlar yas yoğunluğunun düşük olduğunu göstermektedir. Cronbach alfa içtutarlılık katsayıları, geçmiş davranışlar bölümü için orijinal ölçekte 0.77 ve Türkçe uyarlamasında 0.76, şimdiki duygular bölümü içinse orijinal ölçekte 0.88 ve Türkçe uyarlamasında 0.84, toplam puan için Türkçe uyarlamasında 0.85 olarak saptanmıştır.

3.3.5. Aile Değerlendirme Ölçeği

Ölçek Epstein, Baldwin ve Bishop tarafından 1983 yılında ABD’deki Brown Üniversitesi ile Butler Hastanesi’nin Aile Araştırma Programı kapsamında, bireylerin verdikleri yanıtlar üzerinden ailelerin işlevlerini yerine getirip getiremediklerini, aile işlevselliğini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışmasını Bulut (1993) 1990 yılında gerçekleştirmiştir. Ölçek (bkz. Ek 5), 60 maddeden ve iletişim, gereken ilgiyi gösterme, problem çözme, davranış kontrolü, roller, duygusal tepki

verebilme ile genel işlevler olmak üzere 7 boyuttan oluşmaktadır. Maddeler 4'lü likert tipi ölçek kullanılarak "1 - Aynen Katılıyorum", "2 - Büyük Ölçüde Katılıyorum", "3 - Biraz Katılıyorum", "4 - Hiç Katılmıyorum" seçenekleri üzerinden değerlendirilmekte, ölçekte 35 madde ters puanlanmaktadır. Her boyut için puan ortalaması alındığından, puanlar "1.00 : en sağlıklı" ve "4.00 : en sağlıksız" arasında ve puan ortalamaları 2.00 ve üzerine çıktıkça o aile işlevi sağlıksız olarak değerlendirilmektedir. Orijinal ölçekte Cronbach alfa içtutarlılık katsayıları 0.72 ile 0.92 arasında değişmektedir. Türkçe uyarlamasının Cronbach alfa içtutarlılık katsayıları-puan değişmezliğine ilişkin test tekrar test korelasyonları, problem çözme boyutu için 0.80-0.90, iletişim boyutu için 0.71-0.84, roller boyutu için 0.41-0.82, duygusal tepki verebilme boyutu için 0.59-0.78, gereken ilgiyi gösterme boyutu için 0.38-0.62, davranış kontrolü için 0.52-0.80 ve genel işlevler boyutu için 0.86-0.89 olarak saptanmıştır.

Tablo 3: Ölçeklerin güvenirlik analizleri

Ölçekler ve Alt Boyutları	Cronbach Alfa değeri	Madde Sayısı
TDYÖ	Geçmiş Davranışlar	,838
	Şimdiki Duygular	,916
	TDYÖ-Toplam Puan	,928
ADÖ – KÖ	Genel İşlevler	,894
	Problem Çözme	,816
	İletişim	,796
	Roller	,755
	Duygusal Tepki Verebilme	,850
	Gereken İlgiyi Gösterme	,648
	Davranış Kontrolü	,581
ADÖ – G	Genel İşlevler	,910
	Problem Çözme	,827
	İletişim	,792
	Roller	,758
	Duygusal Tepki Verebilme	,843
	Gereken İlgiyi Gösterme	,642
	Davranış Kontrolü	,596

Tablo 3'te araştırmadaki veriler üzerinden ölçeklerin güvenirlik analizi sonuçları verilmiştir. Cronbach alfa değeri bütün ölçekler ve alt ölçeklerin çoğunluğu için 0,70 üzeridir. *Davranış kontrolü* ve *Gereken ilgiyi gösterme* boyutları Türkçe geçerlik ve

güvenirlik çalışmasıyla yakın Cronbach alfa değeri verdiğiinden, veriler tez kapsamında istatistiksel analizlerinin gerçekleştirilmesi için güvenilir olarak değerlendirilmiştir.

3.4. Verilerin İstatistiksel Analiz Yöntemleri

Veriler, IBM SPSS versiyon 25.0 paket programı (IBM Corp., 2017) ile analiz edilmiştir. Verilerin istatistiksel analizlerini gerçekleştirebilmek için güvenilir olduklarını saptamak amacıyla ölçeklerin ve alt boyutlarının Cronbach Alfa güvenilirlik analizleri yapılmıştır. Bilgi formlarından ve ölçeklerden elde edilen değişkenlere ilişkin betimsel istatistikler gerçekleştirilmiştir. Ölçek puanları üzerinden elde edilen değişkenler için verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kolmogorov-Smirnov Normallik Testi yapılmış ve $p < 0,05$ olduğundan veri setinin normal dağılım göstermediği görülmüştür. Bu sebeple değişkenlerin arasındaki ilişkilerin yönü ve derecesini belirlemek amacıyla Spearman Korelasyon Testi, kayıp öncesi ve güncel aile işlevselliği arasındaki farkları incelemek amacıyla Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi, bilgi formlarından elde edilen değişkenlerin ölçeklerden elde edilen değişkenler üzerindeki farklılıklarını incelemek amacıyla Mann-Whitney U Testi ve Kruskal-Wallis Tek Yönlü Varyans Analizi uygulanmıştır. Ayrıca çok gruplu değişkenlerin ikişerli gruplar halinde incelenebilmesi için Bonferroni düzeltmesi (Eral ve Vehid, 2013) yapılarak elde edilen anlamlılık değeri üzerinden yorumlanmak üzere Mann-Whitney U Testi uygulanmıştır.

3.5. Etik

Bu araştırma Üsküdar Üniversitesi Girişimsel Olmayan Etik Kurulu izniyle (bkz. Ek 7) gerçekleştirilmiştir.

4. BULGULAR

4.1. Hipotezlerin Test Edilmesine İlişkin Bulgular

4.1.1. Yas Yoğunluğu ve Aile İşlevselliğine İlişkin Betimsel İstatistikler

Ölçeklerden elde edilen veriler üzerinden katılımcıların geçmiş ve güncel yas yoğunluğu ile aile işlevselliği alt boyutlarına ilişkin betimsel istatistikler Tablo 4'te sunulmuştur. Puanlar açısından TDYÖ'de düşük puanlar yas yoğunluğu düzeyinin yüksek, yüksek puanlar düzeyin düşük olduğunu; ADÖ alt boyutlarında 1-2 puan arası işlevsellik düzeyinin yüksek, 2 ve üzeri puanlar düzeyin düşük olduğunu göstermektedir.

Tablo 4: Ölçeklere ilişkin betimsel istatistikler

Boyutlar	N	Ortalama	Minimum	Maksimum	SS
TDYÖ-Geçmiş Davranışlar	223	22,9013	9,00	40,00	7,71431
TDYÖ-Şimdiki Duygular	223	31,2601	13,00	65,00	11,73370
Genel İşlevler-KÖ	223	1,9492	1,00	3,83	,64968
Genel İşlevler- G	223	1,9910	1,00	4,00	,70838
Problem Çözme-KÖ	223	2,1173	1,00	3,83	,71803
Problem Çözme-G	223	2,1428	1,00	4,00	,73958
İletişim-KÖ	223	2,1325	1,00	3,89	,60742
İletişim- G	223	2,1236	1,00	4,00	,61123
Roller-KÖ	223	2,0236	1,00	3,27	,52920
Roller- G	223	2,0448	1,00	3,45	,54216
Duygusal Tepki Verebilme-KÖ	223	2,1039	1,00	4,00	,78862
Duygusal Tepki Verebilme-G	223	2,1143	1,00	4,00	,79176
Gereken İlgii Gösterme-KÖ	223	2,0589	1,14	4,00	,52638
Gereken İlgii Gösterme-G	223	2,0820	1,14	4,00	,54731
Davranış Kontrolü-KÖ	223	1,9865	1,11	3,22	,46101
Davranış Kontrolü-G	223	2,0085	1,11	3,33	,47678

Tablo 4'te minimum ve maksimum puanlar, puan ortalaması ve standart sapma değerlerini incelediğimizde bireylerin geçmiş (erken) ve güncel (uzun süreli) yas yoğunluklarının orta düzeyde olduğu, aile işlevselliklerinin kayıp öncesi ve güncel alt boyutlarında işlevsel olmama durumuna daha yakın olduğu görülmektedir.

Tablo 5: Kayıp öncesi ve güncel aile işlevsellik durumuna ilişkin tanımlayıcı bilgiler ve dağılımlar

Değişkenler	Gruplar	N	%
Genel İşlevler-KÖ	İşlevsel Aile	124	55,6
	İşlevsel Olmayan Aile	99	44,4
Genel İşlevler-G	İşlevsel Aile	115	51,6
	İşlevsel Olmayan Aile	108	48,4
Problem Çözme-KÖ	İşlevsel Aile	97	43,5
	İşlevsel Olmayan Aile	126	56,5
Problem Çözme-G	İşlevsel Aile	94	42,2
	İşlevsel Olmayan Aile	129	57,8
İletişim-KÖ	İşlevsel Aile	84	37,7
	İşlevsel Olmayan Aile	139	62,3
İletişim-G	İşlevsel Aile	84	37,7
	İşlevsel Olmayan Aile	139	62,3
Roller-KÖ	İşlevsel Aile	104	46,6
	İşlevsel Olmayan Aile	119	53,4
Roller-G	İşlevsel Aile	104	46,6
	İşlevsel Olmayan Aile	119	53,4
Duygusal Tepki Verebilme-KÖ	İşlevsel Aile	101	45,3
	İşlevsel Olmayan Aile	122	54,7
Duygusal Tepki Verebilme-G	İşlevsel Aile	98	43,9
	İşlevsel Olmayan Aile	125	56,1
Gereken İlgiyi Gösterme- KÖ	İşlevsel Aile	110	49,3
	İşlevsel Olmayan Aile	113	51,7
Gereken İlgiyi Gösterme-G	İşlevsel Aile	108	48,4
	İşlevsel Olmayan Aile	115	51,6
Davranış Kontrolü-KÖ	İşlevsel Aile	105	47,1
	İşlevsel Olmayan Aile	118	52,9
Davranış Kontrolü-G	İşlevsel Aile	103	46,2
	İşlevsel Olmayan Aile	120	53,8
Toplam		223	100,0

Katılımcıların ADÖ kesme puanına göre gruplandırılmış kayıp öncesi ve güncel aile işlevselliği düzeyi dağılımları Tablo 5’te sunulmuştur. Genel işlevler dışındaki diğer tüm aile işlevselliği alt boyutlarında işlevsel olmayan ailelerin oranı işlevsel olan ailelerden daha yüksektir.

Alt boyutların kayıp öncesi ve güncel oranları karşılaştırıldığında güncel işlevsel aile oranlarında kayıp öncesine göre genel işlevlerde %4, duygusal tepki verebilmede %1.4, problem çözmede %1.3, davranış kontrolünde ve gereken ilgiyi göstermede %0.9 azalma görülmekteyken, iletişim ve rollerde değişim görülmemektedir.

4.1.2. Yas Yoğunluğu ve Aile İşlevselliği Arasındaki İlişkiler

Ölçeklerden alınan puanlar arasındaki ilişkileri belirlemek için gerçekleştirilen Spearman Korelasyon Testi sonuçları Tablo 6 ve Tablo 7’de yer almaktadır.

Tablo 6: Yas yoğunluğu ile aile işlevselliği alt boyutları arasındaki ilişkiler

		1	2	3	4	5	6	7	8	9
1-TDYÖ-Geçmiş Davranışlar	r	1								
	p									
2-TDYÖ-Şimdiki Duygular	r	,656**	1							
	p	,000								
3-Genel İşlevler-KÖ	r	-,204**	-,043	1						
	p	,002	,520							
4-Problem Çözme-KÖ	r	-,047	,124	,699**	1					
	p	,487	,065	,000						
5-İletişim-KÖ	r	-,145*	-,019	,804**	,648**	1				
	p	,030	,773	,000	,000					
6-Roller-KÖ	r	-,163*	-,064	,743**	,491**	,652**	1			
	p	,015	,343	,000	,000	,000				
7-Duygusal Tepki Verebilme-KÖ	r	-,152*	-,124	,797**	,532**	,745**	,667**	1		
	p	,024	,065	,000	,000	,000	,000			
8-Gereken İlgiyi Gösterme-KÖ	r	-,207**	-,142*	,576**	,172**	,444**	,592**	,520**	1	
	p	,002	,035	,000	0,010	,000	,000	,000		
9-Davranış Kontrolü-KÖ	r	-,188**	-,127	,639**	,435**	,489**	,640**	,528**	,467**	1
	p	,005	,059	,000	,000	,000	,000	,000	,000	
Genel İşlevler-G	r	-,268**	-,107	,847**	,591**	,690**	,628**	,643**	,499**	,553**
	p	,000	,111	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
Problem Çözme-G	r	-,111	,083	,613**	,844**	,560**	,439**	,409**	,165*	,343**
	p	,097	,218	,000	,000	,000	,000	,000	0,013	,000
İletişim-G	r	-,214**	-0,078	,733**	,550**	,850**	,567**	,625**	,444**	,453**
	p	,001	,249	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
Roller-G	r	-,208**	-,075	,693**	,438**	,590**	,884**	,581**	,545**	,603**
	p	,002	,264	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
Duygusal Tepki Verebilme-G	r	-,209**	-,140*	,716**	,432**	,687**	,554**	,817**	,473**	,464**
	p	,002	,036	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
Gereken İlgiyi Gösterme-G	r	-,253**	-,171*	,522**	,136*	,395**	,512**	,462**	,910**	,433**
	p	,000	,010	,000	0,042	,000	,000	,000	,000	,000
Davranış Kontrolü-G	r	-,195**	-,088	,607**	,415**	,451**	,606**	,501**	,427**	,860**
	p	,004	,189	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000

*p<.05, **p<.01

Tablo 6’da görüldüğü üzere kaybın yaşandığı ilk dönemlerdeki geçmiş yas yoğunluğu (TDYÖ-Geçmiş Davranışlar) ile güncel yas yoğunluğu (TDYÖ-Şimdiki Duygular) arasında ($r=.656$, $p<.01$) pozitif yönde istatistiksel açıdan anlamlı derecede ilişki bulunmuştur. Geçmiş yas yoğunluğu ile ailenin kayıp öncesi ve güncel genel ($r=$ -

.204, $p < .01$ (KÖ) ve $r = -.268$, $p < .01$ (G)), iletişim ($r = -.145$, $p < .05$ (KÖ) ve $r = -.214$, $p < .01$ (G)), roller ($r = -.163$, $p < .05$ (KÖ) ve $r = -.208$, $p < .01$ (G)), duygusal tepki verebilme ($r = -.152$, $p < .05$ (KÖ) ve $r = -.209$, $p < .01$ (G)), gereken ilgiyi gösterme ($r = -.207$, $p < .01$ (KÖ) ve $r = -.253$, $p < .01$ (G)) ve davranış kontrolü ($r = -.188$, $p < .01$ (KÖ) ve $r = -.195$, $p < .01$ (G)) işlevselliği arasında negatif yönde istatistiksel açıdan anlamlı derecede ilişki bulunmuştur.

Güncel yas yoğunluğu ile ailenin güncel duygusal tepki verebilme ($r = -.140$, $p < .05$) ve kayıp öncesi ve güncel gereken ilgiyi gösterme ($r = -.142$, $p < .05$ (KÖ) ve $r = -.171$, $p < .05$ (G)) işlevselliği arasında istatistiksel açıdan negatif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Aile işlevselliği alt boyutları arasındaki ilişkiler açısından Tablo 6 ve Tablo 7’de sunulduğu üzere kayıp öncesi problem çözme alt boyutu ile güncel gereken ilgiyi gösterme alt boyutu ($r = .136$) ve kayıp öncesi gereken ilgiyi gösterme alt boyutu ile güncel problem çözme alt boyutu arasında ($r = .165$) “ $p < .05$ ” olmakla birlikte (bkz. Tablo 6), bütün kayıp öncesi ve güncel aile işlevselliği alt boyutları arasında “ $p < .01$ ” değerinde (bkz. Tablo 7) pozitif yönde istatistiksel açıdan anlamlı derecede ilişki olduğu saptanmıştır.

Tablo 7: Güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki ilişkiler

		1	2	3	4	5	6	7
1-Genel İşlevler-G	r	1						
	p							
2-Problem Çözme-G	r	,709**	1					
	p	,000						
3-İletişim- G	r	,834**	,641**	1				
	p	,000	,000					
4-Roller-G	r	,732**	,523**	,624**	1			
	p	,000	,000	,000				
5-Duygusal Tepki Verebilme- G	r	,807**	,515**	,782**	,616**	1		
	p	,000	,000	,000	,000			
6-Gereken İlgiyi Gösterme- G	r	,567**	,236**	,490**	,554**	,536**	1	
	p	,000	,000	,000	,000	,000		
7-Davranış Kontrolü-G	r	,640**	,475**	,494**	,685**	,532**	,474**	1
	p	,000	,000	,000	,000	,000	,000	

* $p < .05$, ** $p < .01$

4.1.3. Hipotezlerin Test Edilmesine İlişkin Bulgular

H1: Aile üyesi vefat etmiş bireylerin kayıp öncesi aile işlevselliği ile kayıp sonrası güncel aile işlevselliği arasında fark vardır.

Tablo 8: Kayıp öncesi ve güncel aile işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları

Aile İşlevselliği KÖ- Güncel	Sıralar	N	Sıra Ort.	Z	p
Genel İşlevler	Negatif Sıralar	53	60,25	-1,001	,317
	Pozitif Sıralar	66	59,80		
	Eşit	104			
Problem Çözme	Negatif Sıralar	43	50,00	-1,293	,196
	Pozitif Sıralar	57	50,88		
	Eşit	123			
İletişim	Negatif Sıralar	56	49,58	-,867	,386
	Pozitif Sıralar	44	51,67		
	Eşit	123			
Roller	Negatif Sıralar	51	53,85	-1,369	,171
	Pozitif Sıralar	62	59,59		
	Eşit	110			
Duygusal Tepki Verebilme	Negatif Sıralar	48	44,70	-,208	,835
	Pozitif Sıralar	43	47,45		
	Eşit	132			
Gereken İlgiyi Gösterme	Negatif Sıralar	33	31,94	-1,473	,141
	Pozitif Sıralar	39	40,36		
	Eşit	151			
Davranış Kontrolü	Negatif Sıralar	41	46,16	-1,454	,146
	Pozitif Sıralar	54	49,40		
	Eşit	128			

*p<.05, **p<.01

H1'in test edilmesi amacıyla bireylerin ailelerinin kayıp öncesi ve güncel işlevsellik durumları arasında Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi uygulanmıştır. Tablo 8'deki sonuçlara göre kayıp öncesi ve güncel aile işlevselliği düzeyleri arasında ($p>.05$) istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunamamıştır. H1 hipotezi reddedilmiş, H0 hipotezi kabul edilmiştir.

H2: Aile üyesi vefat etmiş bireylerin, kayıp öncesi aile işlevselliği düzeylerine göre yas yoğunlukları arasında fark vardır.

H2 hipotezi aile işlevselliği alt boyutları açısından şu alt hipotezlere ayrılarak incelenmiştir:

- **H2a: Aile üyesi vefat etmiş bireylerin kayıp öncesi ailenin genel işlevselliği düzeylerine göre yas yoğunlukları arasında fark vardır.**
- **H2b: Aile üyesi vefat etmiş bireylerin kayıp öncesi ailenin problem çözme işlevselliği düzeylerine göre yas yoğunlukları arasında fark vardır.**

- **H2c: Aile üyesi vefat etmiş bireylerin kayıp öncesi ailenin iletişim işlevselliği düzeylerine göre yas yoğunlukları arasında fark vardır.**
- **H2d: Aile üyesi vefat etmiş bireylerin kayıp öncesi ailenin roller işlevselliği düzeylerine göre yas yoğunlukları arasında fark vardır.**
- **H2e: Aile üyesi vefat etmiş bireylerin kayıp öncesi ailenin duygusal tepki verebilme işlevselliği düzeylerine göre yas yoğunlukları arasında fark vardır.**
- **H2f: Aile üyesi vefat etmiş bireylerin kayıp öncesi ailenin gereken ilgiyi gösterme işlevselliği düzeylerine göre yas yoğunlukları arasında fark vardır.**
- **H2g: Aile üyesi vefat etmiş bireylerin kayıp öncesi ailenin davranış kontrolü işlevselliği düzeylerine göre yas yoğunlukları arasında fark vardır.**

Bireylerin ailelerinin kayıp öncesi işlevsellik durumları ile bireylerin geçmiş ve güncel yas yoğunlukları arasındaki farklar Mann-Whitney U Testi ile incelenmiş olup bulgular Tablo 9'da sunulmuştur. Kayıp öncesi ailelerinin genel işlevsellik düzeyi açısından bireylerin kaybın yaşandığı geçmiş dönemdeki yas yoğunluğu ($Z = -2.424$, $p < .05$) düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaştığı tespit edilmiştir. Sıra ortalamaları değerlendirildiğinde kayıp öncesi genel işlevsellik düzeyi yüksek (S.O.= 121.35) ailelere sahip olan bireylerin işlevsellik düzeyi düşük (S.O.= 100.29) olanlara göre geçmiş yas yoğunluğu düzeylerinin düşük olduğu görülmektedir.

Kayıp öncesi ailelerinin problem çözme işlevselliği düzeyi açısından bireylerin güncel yas yoğunluğu ($Z = -2.853$, $p < .01$) düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaştığı bulgusuna ulaşılmıştır. Sıra ortalamaları değerlendirildiğinde kayıp öncesi problem çözme işlevselliği düzeyi yüksek (S.O.= 97.96) ailelere sahip olan bireylerin işlevsellik düzeyi düşük (S.O.= 122.81) olanlara göre güncel yas yoğunluğu düzeylerinin yüksek olduğu görülmektedir. Kayıp öncesi ailelerinin roller işlevselliği düzeyi açısından bireylerin geçmiş yas yoğunluğu ($Z = -2.123$, $p < .05$) düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaştığı tespit edilmiştir. Sıra ortalamaları değerlendirildiğinde kayıp öncesi roller işlevselliği düzeyi yüksek (S.O.= 121.80) ailelere sahip olan bireylerin işlevsellik düzeyi düşük (S.O.= 103.43) olanlara göre geçmiş yas yoğunluğu düzeylerinin düşük olduğu görülmektedir.

Kayıp öncesi ailelerinin gereken ilgiyi gösterme işlevselliği düzeyi açısından bireylerin geçmiş ($Z = -3.438$, $p < .01$) ve güncel ($Z = -2.428$, $p < .05$) yas yoğunluğu düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaştığı bulgusuna ulaşılmıştır. Sıra ortalamaları değerlendirildiğinde kayıp öncesi gereken ilgiyi gösterme işlevselliği düzeyi yüksek (S.O.= 127.04 (geçmiş) ve S.O.= 122.63 (güncel)) ailelere sahip olan bireylerin işlevsellik düzeyi düşük (S.O.= 97.36 (geçmiş) ve S.O.= 101.65 (güncel)) olanlara göre geçmiş ve güncel yas yoğunluğu düzeylerinin düşük olduğu görülmektedir.

Tablo 9: Geçmiş ve güncel yas yoğunluğu ile kayıp öncesi aile işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

KÖ	Gruplar	N	Sıra Ort.	Z	p
Genel İşlevler	Yas – Geçmiş Davranışlar	İşlevsel Aile İşlevsel Olmayan Aile	124 99	121,35 100,29	-2,424 ,015*
	Yas – Şimdiki Duygular	İşlevsel Aile İşlevsel Olmayan Aile	124 99	110,69 113,64	-,339 ,735
	Yas – Geçmiş Davranışlar	İşlevsel Aile İşlevsel Olmayan Aile	97 126	111,24 112,59	-,155 ,877
	Yas – Şimdiki Duygular	İşlevsel Aile İşlevsel Olmayan Aile	97 126	97,96 122,81	-2,853 ,004**
Problem Çözme	Yas – Geçmiş Davranışlar	İşlevsel Aile İşlevsel Olmayan Aile	84 139	120,32 106,97	-1,498 ,134
	Yas – Şimdiki Duygular	İşlevsel Aile İşlevsel Olmayan Aile	84 139	109,74 113,36	-,406 ,685
	Yas – Geçmiş Davranışlar	İşlevsel Aile İşlevsel Olmayan Aile	104 119	121,80 103,43	-2,123 ,034*
	Yas – Şimdiki Duygular	İşlevsel Aile İşlevsel Olmayan Aile	104 119	114,07 110,19	-,448 ,655
İletişim	Yas – Geçmiş Davranışlar	İşlevsel Aile İşlevsel Olmayan Aile	101 122	120,78 104,73	-1,850 ,064
	Yas – Şimdiki Duygular	İşlevsel Aile İşlevsel Olmayan Aile	101 122	119,52 105,77	-1,585 ,113
	Yas – Geçmiş Davranışlar	İşlevsel Aile İşlevsel Olmayan Aile	110 113	127,04 97,36	-3,438 ,001**
	Yas – Şimdiki Duygular	İşlevsel Aile İşlevsel Olmayan Aile	110 113	122,63 101,65	-2,428 ,015*
Duygusal Tepki V.	Yas – Geçmiş Davranışlar	İşlevsel Aile İşlevsel Olmayan Aile	105 118	120,70 104,26	-1,900 ,057
	Yas – Şimdiki Duygular	İşlevsel Aile İşlevsel Olmayan Aile	105 118	120,14 104,76	-1,778 ,075
	Yas – Geçmiş Davranışlar	İşlevsel Aile İşlevsel Olmayan Aile	105 118	120,70 104,26	-1,900 ,057
	Yas – Şimdiki Duygular	İşlevsel Aile İşlevsel Olmayan Aile	105 118	120,14 104,76	-1,778 ,075
Gereken İlgisi G.	Yas – Geçmiş Davranışlar	İşlevsel Aile İşlevsel Olmayan Aile	105 118	120,70 104,26	-1,900 ,057
	Yas – Şimdiki Duygular	İşlevsel Aile İşlevsel Olmayan Aile	105 118	120,14 104,76	-1,778 ,075
	Yas – Geçmiş Davranışlar	İşlevsel Aile İşlevsel Olmayan Aile	105 118	120,70 104,26	-1,900 ,057
	Yas – Şimdiki Duygular	İşlevsel Aile İşlevsel Olmayan Aile	105 118	120,14 104,76	-1,778 ,075
Davranış Kontrolü	Yas – Geçmiş Davranışlar	İşlevsel Aile İşlevsel Olmayan Aile	105 118	120,70 104,26	-1,900 ,057
	Yas – Şimdiki Duygular	İşlevsel Aile İşlevsel Olmayan Aile	105 118	120,14 104,76	-1,778 ,075
	Yas – Geçmiş Davranışlar	İşlevsel Aile İşlevsel Olmayan Aile	105 118	120,70 104,26	-1,900 ,057
	Yas – Şimdiki Duygular	İşlevsel Aile İşlevsel Olmayan Aile	105 118	120,14 104,76	-1,778 ,075

* $p < .05$, ** $p < .01$

Kayıp öncesi ailelerinin iletişim, duygusal tepki verebilme ve davranış kontrolü işlevselliği düzeyleri ile bireylerin geçmiş ya da güncel yas yoğunlukları arasında; genel ve roller işlevselliği düzeyleri ile güncel yas yoğunlukları arasında ve ailelerinin problem

çözme işlevselliği düzeyi ile geçmiş yas yoğunlukları arasında istatistiksel açıdan anlamlı derecede fark ($p>.05$) bulunamamıştır. Sonuç olarak H2c, H2e, H2g reddedilmiştir. Geçmiş yas yoğunluğu açısından H2a ve H2d, güncel yas yoğunluğu açısından H2b kabul edilmekle birlikte, ailenin gereken ilgiyi gösterme düzeyine hem geçmiş hem güncel yas yoğunluğu düzeyinde fark olduğu tespit edilen H2f hipotezi kabul edilmiştir.

H3: Aile üyesi vefat etmiş bireylerin kayıp sonrası güncel aile işlevselliği düzeylerine göre yas yoğunlukları arasında fark vardır.

H3 hipotezi aile işlevselliği alt boyutları açısından şu alt hipotezlere ayrılarak incelenmiştir:

- **H3a: Aile üyesi vefat etmiş bireylerin kayıp sonrası ailenin güncel genel işlevselliği düzeylerine göre yas yoğunlukları arasında fark vardır.**
- **H3b: Aile üyesi vefat etmiş bireylerin kayıp sonrası ailenin güncel problem çözme işlevselliği düzeylerine göre yas yoğunlukları arasında fark vardır.**
- **H3c: Aile üyesi vefat etmiş bireylerin kayıp sonrası ailenin güncel iletişim işlevselliği düzeylerine göre yas yoğunlukları arasında fark vardır.**
- **H3d: Aile üyesi vefat etmiş bireylerin kayıp sonrası ailenin güncel roller işlevselliği düzeylerine göre yas yoğunlukları arasında fark vardır.**
- **H3e: Aile üyesi vefat etmiş bireylerin kayıp sonrası ailenin güncel duygusal tepki verebilme işlevselliği düzeylerine göre yas yoğunlukları arasında fark vardır.**
- **H3f: Aile üyesi vefat etmiş bireylerin kayıp sonrası ailenin güncel gereken ilgiyi gösterme işlevselliği düzeylerine göre yas yoğunlukları arasında fark vardır.**
- **H3g: Aile üyesi vefat etmiş bireylerin kayıp sonrası ailenin güncel davranış kontrolü işlevselliği düzeylerine göre yas yoğunlukları arasında fark vardır.**

Kayıp sonrası güncel aile işlevselliği alt boyutlarının grupları ile bireylerin geçmiş ve güncel yas yoğunlukları arasındaki farklar Mann-Whitney U Testi ile incelenmiş ve bulgular Tablo 10'da sunulmuştur. Kayıp sonrası ailelerinin güncel genel işlevselliği düzeyi açısından bireylerin geçmiş yas yoğunluğu ($Z= -3.479$, $p<.01$) düzeylerinin

istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaştığı tespit edilmiştir. Sıra ortalamaları değerlendirildiğinde güncel genel işlevsellik düzeyi yüksek (S.O.= 126.55) ailelere sahip olan bireylerin işlevsellik düzeyi düşük (S.O.= 96.50) olanlara göre geçmiş yas yoğunluğu düzeylerinin düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 10: Geçmiş ve güncel yas yoğunluğu ile güncel aile işlevselliği farkına ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

G		Gruplar	N	Sıra Ort.	Z	p
Genel İşlevler	Yas – Geçmiş Davranışlar	İşlevsel Aile	115	126,55	-3,479	,001**
		İşlevsel Olmayan Aile	108	96,50		
	Yas – Şimdiki Duygular	İşlevsel Aile	115	115,39	-,810	,418
		İşlevsel Olmayan Aile	108	108,39		
Problem Çözme	Yas – Geçmiş Davranışlar	İşlevsel Aile	94	116,39	-,869	,385
		İşlevsel Olmayan Aile	129	108,80		
	Yas – Şimdiki Duygular	İşlevsel Aile	94	101,91	-1,994	,046*
		İşlevsel Olmayan Aile	129	119,35		
İletişim	Yas – Geçmiş Davranışlar	İşlevsel Aile	84	126,72	-2,651	,008**
		İşlevsel Olmayan Aile	139	103,10		
	Yas – Şimdiki Duygular	İşlevsel Aile	84	118,76	-1,217	,224
		İşlevsel Olmayan Aile	139	107,91		
Roller	Yas – Geçmiş Davranışlar	İşlevsel Aile	104	121,19	-1,990	,047*
		İşlevsel Olmayan Aile	119	103,97		
	Yas – Şimdiki Duygular	İşlevsel Aile	104	112,37	-,080	,936
		İşlevsel Olmayan Aile	119	111,68		
Duygusal Tepki V.	Yas – Geçmiş Davranışlar	İşlevsel Aile	98	125,36	-2,741	,006**
		İşlevsel Olmayan Aile	125	101,52		
	Yas – Şimdiki Duygular	İşlevsel Aile	98	122,90	-2,235	,025*
		İşlevsel Olmayan Aile	125	103,45		
Gereken İlgiyi G.	Yas – Geçmiş Davranışlar	İşlevsel Aile	108	129,01	-3,820	,000**
		İşlevsel Olmayan Aile	115	96,02		
	Yas – Şimdiki Duygular	İşlevsel Aile	108	125,21	-2,964	,003**
		İşlevsel Olmayan Aile	115	99,60		
Davranış Kontrolü	Yas – Geçmiş Davranışlar	İşlevsel Aile	103	122,15	-2,178	,029*
		İşlevsel Olmayan Aile	120	103,29		
	Yas – Şimdiki Duygular	İşlevsel Aile	103	118,11	-1,310	,190
		İşlevsel Olmayan Aile	120	106,76		

*p<.05, **p<.01

Ailelerinin güncel problem çözme işlevselliği düzeyi açısından bireylerin güncel yas yoğunluğu (Z= -1.994, p<.05) düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaştığı tespit edilmiştir. Sıra ortalamaları değerlendirildiğinde güncel problem çözme işlevselliği düzeyi yüksek (S.O.= 101.91) ailelere sahip olan bireylerin işlevsellik düzeyi düşük (S.O.= 119.35) olanlara göre güncel yas yoğunluğu düzeylerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ailelerinin güncel iletişim işlevselliği düzeyi açısından bireylerin geçmiş yas yoğunluğu ($Z = -2.651$, $p < .01$) düzeylerinin istatistiksel açıdan anlamlı derecede farklılaştığı tespit edilmiştir. Sıra ortalamaları değerlendirildiğinde güncel iletişim işlevselliği düzeyi yüksek (S.O.= 126.72) ailelere sahip olan bireylerin işlevsellik düzeyi düşük (S.O.= 103.10) olanlara göre geçmiş yas yoğunluğu düzeylerinin düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ailelerinin güncel roller işlevselliği düzeyi açısından bireylerin geçmiş yas yoğunluğu ($Z = -1.990$, $p < .05$) düzeylerinin istatistiksel açıdan anlamlı derecede farklılaştığı tespit edilmiştir. Sıra ortalamaları değerlendirildiğinde güncel roller işlevselliği düzeyi yüksek (S.O.= 121.19) ailelere sahip olan bireylerin işlevsellik düzeyi düşük (S.O.= 103.97) olanlara göre geçmiş yas yoğunluğu düzeylerinin düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ailelerinin güncel duygusal tepki verebilme işlevselliği düzeyi açısından bireylerin geçmiş ($Z = -2.741$, $p < .01$) ve güncel ($Z = -2.235$, $p < .05$) yas yoğunluğu düzeylerinin istatistiksel açıdan anlamlı derecede farklılaştığı tespit edilmiştir. Sıra ortalamaları açısından değerlendirildiğinde güncel duygusal tepki verebilme işlevsellik düzeyi yüksek (S.O.= 125.36 (geçmiş) ve S.O.= 122.90 (güncel)) ailelere sahip olan bireylerin işlevsellik düzeyi düşük (S.O.= 101.52 (geçmiş) ve S.O.= 103.45 (güncel)) olanlara göre geçmiş ve güncel yas yoğunluğu düzeylerinin daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ailelerinin güncel gereken ilgiyi gösterme işlevselliği düzeyi açısından bireylerin geçmiş ($Z = -3.820$, $p < .01$) ve güncel ($Z = -2.964$, $p < .01$) yas yoğunluğu düzeylerinin istatistiksel açıdan anlamlı derecede farklılaştığı tespit edilmiştir. Sıra ortalamaları değerlendirildiğinde güncel gereken ilgiyi gösterme işlevsellik düzeyi yüksek (S.O.= 129.01 (geçmiş) ve S.O.= 125.21 (güncel)) ailelere sahip olan bireylerin işlevsellik düzeyi düşük (S.O.= 96.02 (geçmiş) ve S.O.= 99.60 (güncel)) olanlara göre geçmiş ve güncel yas yoğunluğu düzeylerinin düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ailelerinin güncel davranış kontrolü işlevselliği düzeyi açısından bireylerin geçmiş yas yoğunluğu ($Z = -2.178$, $p < .05$) düzeylerinin istatistiksel açıdan anlamlı derecede farklılaştığı tespit edilmiştir. Sıra ortalamaları değerlendirildiğinde güncel davranış kontrolü işlevsellik düzeyi yüksek (S.O.= 122.15) ailelere sahip olan bireylerin işlevsellik

düzeyi düşük (S.O.= 103.29) olanlara göre geçmiş yas yoğunluğu düzeylerinin düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kayıp sonrası ailelerinin genel, iletişim, roller ve davranış kontrolü işlevselliği düzeyleri ile güncel yas yoğunlukları arasında ve ailelerinin problem çözme işlevselliği düzeyi ile geçmiş yas yoğunlukları arasında istatistiksel açıdan anlamlı derecede fark ($p>.05$) bulunamamıştır. Sonuç olarak geçmiş yas yoğunluğu açısından H3a, H3c, H3d ve H3g, güncel yas yoğunluğu açısından H3b kabul edilmekle birlikte, ailenin güncel duygusal tepki verebilme ve gereken ilgiyi gösterme işlevselliği düzeyi ile hem geçmiş hem güncel yas yoğunluğu düzeyleri arasında anlamlı fark olduğu tespit edilen H3e ve H3f hipotezleri kabul edilmiştir.

4.2. Araştırma Sorularının Test Edilmesine İlişkin Bulgular

4.2.1. Katılımcı Bilgilerine İlişkin Bulgular

Katılımcıların bilgilerine ilişkin tanımlayıcı bilgiler ve dağılımlar “Araştırma Grubu” başlığındaki Tablo 1 ve 2’de verilmiştir. Katılımcı bilgileri ile yas yoğunluğu ve aile işlevselliği alt boyutları arasındaki ilişkiler Spearman Korelasyon Testi uygulanarak incelenmiş olup, bulgular Tablo 11’de sunulmuştur. Cinsiyet ile geçmiş ($r=.207$, $p<.01$) ve güncel ($r=.226$, $p<.01$) yas yoğunluğu arasında pozitif yönde ve ailenin kayıp öncesi problem çözme işlevselliği arasında ($r= -.142$, $p<.05$) negatif yönde istatistiksel açıdan anlamlı derecede ilişki tespit edilmiştir. Bireylerin eğitim düzeyi ile ailelerinin kayıp öncesi ($r=.174$, $p<.01$) ve güncel ($r=.160$, $p<.05$) problem çözme işlevselliği arasında pozitif yönde istatistiksel açıdan anlamlı derecede ilişki bulunmuştur.

Bireylerin araştırmaya katıldıklarındaki yaş grubu ile geçmiş ($r=.343$, $p<.01$) ve güncel ($r=.288$, $p<.01$) yas yoğunluğu arasında pozitif yönde; ailelerinin kayıp öncesi ($r= -.153$, $p<.05$) ve güncel ($r= -.175$, $p<.01$) genel işlevselliği, güncel iletişim ($r= -.137$, $p<.05$) işlevselliği, kayıp öncesi ($r= -.207$, $p<.01$) ve güncel ($r= -.264$, $p<.01$) duygusal tepki verebilme işlevselliği ve güncel davranış kontrolü ($r= -.133$, $p<.05$) işlevselliği arasında negatif yönde istatistiksel açıdan anlamlı derecede ilişki tespit edilmiştir. Bireylerin kayıp anındaki yaş grubu ile ailelerinin kayıp öncesi ($r= -.151$, $p<.05$) ve güncel ($r= -.141$, $p<.05$) genel işlevselliği, kayıp öncesi ($r= -.146$, $p<.05$) ve güncel ($r= -.161$, $p<.05$) iletişim işlevselliği ve kayıp öncesi ($r= -.135$, $p<.05$) ve güncel ($r= -.209$,

$p<.01$) duygusal tepki verebilme işlevselliği arasında negatif yönde istatistiksel açıdan anlamlı derecede ilişki tespit edilmiştir. Bireylerin geçmiş ve güncel yas yoğunluğu düzeyleri ile arasında ($p>.05$) istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunmamıştır.

Tablo 11: Katılımcı bilgileri ile yas yoğunluğu ve aile işlevselliği alt boyutları arasındaki ilişkiler

		Cinsiyet	Eğitim Düzeyi	Yaş Grubu	Kayıp Amı Yaş Grubu	Kayıptan Beri Geçen Süre
Yas-Geçmiş Davranışlar	r	,207**	,007	,343**	,128	,226**
	p	,002	,919	,000	,056	,001
Yas-Şimdiki Duygular	r	,226**	,050	,288**	-,081	,409**
	p	,001	,455	,000	,226	,000
Genel İşlevler-KÖ	r	-,104	,058	-,153*	-,151*	,083
	p	,121	,389	,023	,024	,218
Genel İşlevler-G	r	-,115	,083	-,175**	-,141*	,046
	p	,086	,217	,009	,035	,493
Problem Çözme-KÖ	r	-,142*	,174**	-,126	-,118	,067
	p	,034	,009	,061	,078	,319
Problem Çözme-G	r	-,086	,160*	-,112	-,103	,021
	p	,199	,017	,095	,124	,751
İletişim-KÖ	r	-,060	,068	-,108	-,146*	,076
	p	,375	,310	,109	,029	,259
İletişim- G	r	-,053	,053	-,137*	-,161*	,066
	p	,434	,435	,040	,016	,330
Roller-KÖ	r	,036	-,054	-,068	-,074	,072
	p	,593	,425	,309	,273	,282
Roller-G	r	,039	-,061	-,105	-,074	,020
	p	,566	,361	,117	,272	,770
Duygusal Tepki Verebilme-KÖ	r	-,055	,044	-,207**	-,135*	,025
	p	,417	,515	,002	,043	,709
Duygusal Tepki Verebilme- G	r	-,067	,096	-,264**	-,209*	,055
	p	,319	,152	,000	,002	,414
Gereken İlgii Gösterme-KÖ	r	,022	-,051	-,030	-,048	,062
	p	,740	,448	,660	,480	,355
Gereken İlgii Gösterme- G	r	-,035	-,038	-,087	-,103	,060
	p	,606	,576	,197	,126	,376
Davranış Kontrolü-KÖ	r	-,093	-,005	-,110	-,060	-,051
	p	,168	,945	,100	,369	,448
Davranış Kontrolü-G	r	-,046	-,011	-,133*	-,057	-,087
	p	,496	,873	,047	,397	,194

* $p<.05$, ** $p<.01$

Kaybın üzerinden geçen süre ile bireylerin geçmiş ($r=.226$, $p<.01$) ve güncel ($r=.409$, $p<.01$) yas yoğunluğu arasında pozitif yönde istatistiksel açıdan anlamlı derecede ilişki tespit edilmiştir. Kayıp öncesi ve güncel aile işlevselliği alt boyutları ile arasında ($p>.05$) istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunmamıştır.

Bireysel yas yoğunluğu cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?

Tablo 12: Cinsiyet ile yas yoğunluğu arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

		Gruplar	N	Sıra Ort.	Z	p
Cinsiyet	Yas – Geçmiş Davranışlar	Kadın	164	104,02	-3,082	,002**
		Erkek	59	134,18		
	Yas – Şimdiki Duygular	Kadın	164	103,27	-3,372	,001**
		Erkek	59	136,28		

*p<.05, **p<.01

Tablo 12’de görüldüğü üzere bireylerin geçmiş ($Z = -3.082$, $p < .01$) ve güncel ($Z = -3.372$, $p < .01$) yas yoğunluğu düzeylerinin cinsiyet açısından istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaştığı; sıra ortalamaları değerlendirildiğinde kadınların geçmiş ve güncel yas yoğunluğu (S.O.= 104.02 (geçmiş) ve S.O.= 103.27 (güncel)) düzeylerinin, erkeklere oranla (S.O.= 134.18 (geçmiş) ve S.O.= 136.28 (güncel)) istatistiksel açıdan anlamlı derecede yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Bireysel yas yoğunluğu eğitim düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?

Tablo 13: Eğitim düzeyi ile yas yoğunluğu arasındaki farklara ilişkin Kruskal Wallis Testi sonuçları

		Gruplar	N	Sıra Ort.	X ²	p
Eğitim Düzeyi	Yas – Geçmiş Davranışlar	Lise ve öncesi	52	111,04	,015	,992
		Ön Lisans ve Lisans	104	112,26		
		Lisansüstü	67	112,34		
	Yas – Şimdiki Duygular	Lise ve öncesi	52	98,26	4,161	,125
		Ön Lisans ve Lisans	104	120,30		
		Lisansüstü	67	109,78		

*p<.05, **p<.01

Tablo 13’teki bulgulara göre eğitim düzeyine göre bireysel yas yoğunluğunun farklılaşmadığı ($p > .05$) görülmektedir.

Bireysel yas yoğunluğu güncel yaşa göre farklılaşmakta mıdır?

Tablo 14’te sunulduğu üzere bireylerin geçmiş ($X^2 = 33.017$, $p < .01$) ve güncel ($X^2 = 22.774$, $p < .01$) yas yoğunluğu düzeylerinin yaş grupları açısından istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaştığı tespit edilmiştir. Anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını tespit etmek amacıyla gruplar arasında gerçekleştirilen Mann-Whitney U Testi sonuçları Tablo 14.1’de sunulmuştur.

Tablo 14: Yaş grupları ile yas yoğunluğu arasındaki farklara ilişkin Kruskal Wallis Testi sonuçları

	Gruplar	N	Sıra Ort.	X ²	p
Yaş Grupları	20'li Yaşlar (18-29)	90	93,18	33,017	,000**
	Yas – Geçmiş	60	97,09		
	Davranışlar	43	146,16		
	50 ve Üzeri	30	149,32		
	20'li Yaşlar (18-29)	90	96,25	22,774	,000**
	Yas – Şimdiki	60	99,95		
	Duygular	43	138,36		
	50 ve Üzeri	30	145,57		

*p<.05, **p<.01

Tablo 14.1: Yaş grupları ile yas yoğunluğu arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

		30-39		40-49		50 ve üzeri	
		Geçmiş Yas	Güncel Yas	Geçmiş Yas	Güncel Yas	Geçmiş Yas	Güncel Yas
18-29	Z	-,348	-,328	-4,430	-3,605	-4,147	-3,535
	p	,728	,743	,000**	,000**	,000**	,000**
30-39	Z			-3,766	-3,008	-3,621	-3,075
	p			,000**	,003*	,000**	,002*
40-49	Z					-,152	-,729
	p					,880	,466

*p<.0083, **p<.0016

Tablo 14 ve 14.1'deki bulgulara göre 18-29 yaş arasındaki bireylerin geçmiş ve güncel yas yoğunluğu düzeylerinin 40-49 yaş arasındaki bireylere göre (Z= -4.430, p<.0016 (geçmiş) ve Z= -3.605, p<.0016 (güncel)) ve 50 yaş ve üzeri bireylere göre (Z= -4.147, p<.0016 (geçmiş) ve Z= -3.535, p<.0016 (güncel)); 30-39 yaş arasındaki bireylerin geçmiş ve güncel yas yoğunluğu düzeylerinin 40-49 yaş arasındaki bireylere göre (Z= -3.766, p<.0016 (geçmiş) ve Z= -3.008, p<.0083 (güncel)) ve 50 yaş ve üzeri bireylere göre (Z= -3.621, p<.0016 (geçmiş) ve Z= -3.075, p<.0083 (güncel)) istatistiksel açıdan anlamlı derecede yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Bireysel yas yoğunluğu kayıp anındaki yaşa göre farklılaşmakta mıdır?

Tablo 15'te sunulduğu üzere bireylerin geçmiş (X²= 14.244, p<.01) ve güncel (X²= 12.996, p<.05) yas yoğunluğu düzeylerinin kayıp anındaki yaş grupları açısından istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaştığı tespit edilmiştir. Anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını tespit etmek amacıyla gruplar arasında gerçekleştirilen Mann-Whitney U Testi sonuçları Tablo 15.1'de sunulmuştur.

Tablo 15: Kayıp anındaki yaş grupları ile yas yoğunluğu arasındaki farklara ilişkin Kruskal Wallis Testi sonuçları

		Gruplar	N	Sıra Ort.	X ²	p
Kayıp Anı Yaş Grupları	Yas – Geçmiş Davranışlar	9 ve Altı	22	122,14	14,244	,007**
		10’lu Yaşlar (10-19)	52	102,98		
		20’li Yaşlar (20-29)	74	100,72		
		30’lu Yaşlar (30-39)	42	109,38		
		40 ve Üzeri	33	148,09		
	Yas – Şimdiki Duygular	9 ve Altı	22	130,27	12,996	,011*
		10’lu Yaşlar (10-19)	52	128,30		
		20’li Yaşlar (20-29)	74	94,21		
		30’lu Yaşlar (30-39)	42	102,96		
		40 ve Üzeri	33	125,53		

*p<.05, **p<.01

Tablo 15.1: Kayıp anındaki yaş grupları ile yas yoğunluğu arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

		10-19		20-29		30-39		40 ve Üzeri	
		Geçmiş Yas	Güncel Yas	Geçmiş Yas	Güncel Yas	Geçmiş Yas	Güncel Yas	Geçmiş Yas	Güncel Yas
9 ve Altı	Z	-1,251	-,006	-1,331	-2,307	-,694	-1,627	-1,445	-,378
	p	,211	,995	,183	,021	,488	,104	,148	,705
10-19	Z			-,280	-2,761	-,309	-1,983	-3,427	-,275
	p			,779	,006	,758	,047	,001*	,783
20-29	Z					-,696	-,851	-3,410	-2,342
	p					,487	,395	,001*	,019
30-39	Z							-2,378	-1,624
	p							,017	,104

*p<.005, **p<.001

Tablo 15 ve 15.1’deki bulgulara göre kayıp anında 10-19 yaş arasındaki bireylerin geçmiş yas yoğunluğu düzeylerinin ($Z = -3.427$, $p < .005$) 40 yaş ve üzeri bireylere göre; 20-29 yaş arasındaki bireylerin geçmiş yas yoğunluğu düzeylerinin ($Z = -3.410$, $p < .005$) 40 yaş ve üzeri bireylere göre istatistiksel açıdan anlamlı derecede yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Bireysel yas yoğunluğu kaybın üzerinden geçen süreye göre farklılaşmakta mıdır?

Tablo 16’da görüldüğü üzere kayıp sonrası geçen süre açısından bireylerin geçmiş ($X^2 = 11.946$, $p < .05$) ve güncel ($X^2 = 37.883$, $p < .01$) yas yoğunluğu düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaştığı tespit edilmiştir. Anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını tespit etmek amacıyla gruplar arasında gerçekleştirilen Mann-Whitney U Testi sonuçları Tablo 16.1’de sunulmuştur.

Tablo 16: Kayıp sonrası geçen süre ile yas yoğunluğu arasındaki farklara ilişkin Kruskal Wallis Testi sonuçları

Gruplar		N	Sıra Ort.	X ²	p	
Kayıp Sonrası Geçen Süre	Yas – Geçmiş Davranışlar	3 ay ve üzeri – 1 yıl	36	88,56	11,946	,018*
		1 yılın üzeri – 3 yıl 2ay	40	104,79		
		3 yıl 2ayın üzeri – ~10yıl	58	107,66		
		10 yıl ve üzeri – ~18 yıl	41	119,32		
		18 yıl ve üzeri	48	134,58		
	Yas – Şimdiki Duygular	3 ay ve üzeri – 1 yıl	36	67,63	37,883	,000**
		1 yılın üzeri – 3 yıl 2ay	40	96,09		
		3 yıl 2ayın üzeri – ~10yıl	58	107,76		
		10 yıl ve üzeri – ~18 yıl	41	130,70		
		18 yıl ve üzeri	48	147,70		

*p<.05, **p<.01

Tablo 16.1: Kayıp sonrası geçen süre ile yas yoğunluğu arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

		1 yılın üzeri – 3 yıl 2 ay		3 yıl 2 ayın üzeri – ~10 yıl		10 yıl ve üzeri – ~18 yıl		18 yıl ve üzeri	
		Geçmiş Yas	Güncel Yas	Geçmiş Yas	Güncel Yas	Geçmiş Yas	Güncel Yas	Geçmiş Yas	Güncel Yas
3 ay ve üzeri – 1 yıl	Z	-1,333	-1,885	-1,359	-3,109	-1,998	-4,567	-3,131	-5,156
	p	,182	,059	,174	,002*	,046	,000**	,002*	,000**
1 yılın üzeri – 3 yıl 2 ay	Z			-,261	-,850	-,983	-2,566	-2,320	-3,593
	p			,794	,395	,325	,010	,020	,000**
3 yıl 2 ayın üzeri ~10 yıl	Z					-,953	-1,795	-2,085	-3,242
	p					,341	,073	,037	,001*
10 yıl ve üzeri ~18 yıl	Z							-1,101	-1,684
	p							,271	,092

*p<.005, **p<.001

Tablo 16 ve 16.1’deki bulgulara göre kaybının üzerinden 3 ay ile yaklaşık 1 yıl arası süre geçen bireylerin güncel yas yoğunluğunun 3 yıl 2 ayın üzeri ile yaklaşık 10 yıl süre geçen bireylere göre ($Z = -3.109$, $p < .005$) ve 10 yıl ve üzeri ile yaklaşık 18 yıl arası süre geçen bireylere göre ($Z = -4.567$, $p < .001$); geçmiş ve güncel yas yoğunluğu düzeylerinin 18 yıl ve üzeri süre geçen bireylere göre ($Z = -3.131$, $p < .005$ (geçmiş) ve $Z = -5.156$, $p < .001$ (güncel)) istatistiksel açıdan anlamlı derecede yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Kaybın üzerinden 1 yılın üzeri ile 3 yıl 2 ay arası süre geçen bireylerin güncel yas yoğunluğu düzeylerinin 18 yıl ve üzeri süre geçen bireylere göre ($Z = -3.593$, $p < .001$) ve 3 yıl 2 ayın üzeri ile yaklaşık 10 yıl arası süre geçen bireylerin güncel yas yoğunluğu düzeylerinin 18 yıl ve üzeri süre geçen bireylere göre ($Z = -3.242$, $p < .005$) istatistiksel açıdan anlamlı derecede yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

4.2.2. Kayıp Dönemiyle İlgili Değişkenlere İlişkin Bulgular

Katılımcılardan kayıp dönemine dair elde edilen veriler üzerinden değişkenlere ilişkin betimsel istatistikler ve dağılımlar Tablo 17’de sunulmuştur.

Tablo 17: Kayıp dönemiyle ilgili değişkenlere ilişkin tanımlayıcı bilgiler ve dağılımlar

Değişkenler	Gruplar	N	%
Yas Sebebiyle Psikolojik Yardım Alma Durumu	Hayır	184	82,5
	Evet	39	17,5
Ölen Yakın	Anne	70	31,4
	Baba	114	51,1
	Kardeş	39	17,5
Ölüm Nedeni	Hastalık	139	62,3
	Ani Ölüm	84	37,7
Vefata Kadar Birlikte Yaşama Durumu	Farklı ev	66	29,6
	Aynı ev	157	70,4
Vefatın Beklenme Durumu	Beklenmeyen ölüm	167	74,9
	Beklenen ölüm	56	25,1
Vefat Yeri	Ev	65	29,1
	Başka yer	158	70,9
Ölen Yakının Bedenini Görme Durumu	Görmedi	74	33,2
	Gördü	149	66,8
Toplam		223	100,0

Tablo 17’de sunulduğu üzere aile üyesi kaybı açısından katılımcıların çoğu baba kaybı (%51.1) yaşamış bireylerden oluşmakla birlikte, yaşlarıyla ilgili psikolojik yardım almayanların oranı (%82.5) oldukça yüksektir. Aile üyesi hastalık sonucu ölen katılımcıların oranı %62.3 iken, aile üyesinin ölümünün beklenen bir durum olduğu katılımcıların oranı %25.1’dir. Katılımcıların %70.4’ü aile üyesiyle o ölene kadar birlikte aynı evde yaşamış, %29.1’inin aile üyesi evinde ölmüştür. Katılımcıların %33.2’si ölen yakınının bedenini defnedilmeden önce görmemiştir. “Ölüm Nedeni” değişkeninde gruplar arası oran farkı fazla olduğundan “Hastalık” dışındaki sebepler (bilinmiyor, kalp krizi, beyin kanaması, kaza, vd.) “Ani Ölüm” grubunda birleştirilmiştir.

Kayıp dönemiyle ilgili değişkenler ile yas yoğunluğu ve güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki ilişkiler Tablo 18’de sunulmuştur. Yas sebebiyle psikolojik yardım alma durumu ile geçmiş ($r = -.226$, $p < .01$) ve güncel ($r = -.143$, $p < .05$) yas yoğunluğu arasında negatif yönde istatistiksel açıdan anlamlı derecede ilişki tespit edilmiştir. Aile üyesinin ölüm nedeni ile geçmiş yas yoğunluğu ($r = -.138$, $p < .05$) arasında ve aile üyesiyle vefat edene kadar birlikte yaşama durumu ile geçmiş yas yoğunluğu arasında ($r = -.172$,

$p<.05$) negatif yönde istatistiksel açıdan anlamlı derecede ilişki bulunmuştur. Vefat yeri ile güncel yas yoğunluğu ($r= .170$, $p<.05$), ailenin güncel roller ($r= .154$, $p<.05$) ve davranış kontrolü ($r= .153$, $p<.05$) işlevselliği arasında pozitif yönde istatistiksel açıdan anlamlı derecede ilişki tespit edilmiştir. Hangi yakının öldüğü, vefatın beklenme durumu veya ölen yakının bedenini görme ile yas yoğunluğu ve güncel aile işlevselliği alt boyutları arasında ilişki tespit edilememiştir.

Tablo 18: Kayıp dönemiyle ilgili değişkenler ile yas yoğunluğu ve güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki ilişkiler

		1	2	3	4	5	6	7
Yas-Geçmiş Davranışlar	r	-,226**	-,029	-,138*	-,172*	,097	,082	-,049
	p	,001	,662	,040	,010	,150	,224	,471
Yas-Şimdiki Duygular	r	-,143*	,068	-,128	-,002	,116	,170*	-,117
	p	,032	,312	,056	,982	,085	,011	,080
Genel İşlevler-G	r	,051	-,014	-,123	,071	,050	,084	-,059
	p	,447	,840	,067	,291	,458	,211	,378
Problem Çözme-G	r	-,072	-,100	-,104	,032	,114	,009	-,041
	p	,288	,138	,123	,632	,088	,892	,540
İletişim-G	r	,046	,023	-,106	,028	,057	-,019	-,095
	p	,494	,738	,114	,683	,397	,783	,156
Roller-G	r	,016	-,009	-,102	,004	,000	,154*	,011
	p	,807	,897	,128	,958	1,000	,022	,866
Duygusal Tepki Verebilme-G	r	,010	,051	-,040	,071	,016	,036	-,087
	p	,881	,448	,552	,292	,810	,594	,196
Gereken İlgiyi Gösterme-G	r	,066	-,048	-,068	,055	,075	,065	-,057
	p	,325	,474	,309	,416	,264	,331	,397
Davranış Kontrolü-G	r	-,065	-,065	-,033	-,028	,059	,153*	-,002
	p	,332	,336	,627	,681	,384	,023	,979

1-Yas Sebebiyle Psikolojik Yardım Alma Durumu, 2-Ölen Yakın, 3-Ölüm Nedeni, 4- Vefata Kadar Birlikte Yaşama Durumu, 5-Vefatın Beklenme Durumu, 6-Vefat Yeri, 7-Ölen Yakının Bedenini Görme Durumu

* $p<.05$, ** $p<.01$

Bireysel yas yoğunluğu ve kayıp sonrası güncel aile işlevselliği yas sebebiyle psikolojik yardım alma durumuna göre farklılaşmakta mıdır?

Tablo 19’da sunulduğu üzere yas sebepli psikolojik yardım alma durumu açısından geçmiş ($Z= -3.367$, $p<.01$) ve güncel ($Z= -2.138$, $p<.05$) yas yoğunluğu düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaştığı, güncel aile işlevselliği alt boyutlarının ise farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Sıra ortalamaları değerlendirildiğinde yas sebepli psikolojik yardım alanların geçmiş (S.O.= 80.44) ve güncel (S.O.= 91.95) yas yoğunluğu düzeylerinin, yardım almayanlara göre (S.O.= 118.69 (geçmiş) ve S.O.= 116.25 (güncel)) istatistiksel açıdan anlamlı derecede yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 19: Yas sebebi psikolojik yardım alma durumu ile yas yoğunluğu ve güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

	Gruplar	N	Sıra Ort.	Z	p
Yas Sebepli Psikolojik Yardım	Yas – Geçmiş Davranışlar	Hayır Evet	184 39	118,69 80,44	-3,367 ,001**
	Yas – Şimdiki Duygular	Hayır Evet	184 39	116,25 91,95	-2,138 ,033*
	Güncel Genel İşlevler	Hayır Evet	184 39	110,49 119,14	-,762 ,446
	Güncel Problem Çözme	Hayır Evet	184 39	114,11 102,03	-1,066 ,287
	Güncel İletişim	Hayır Evet	184 39	110,64 118,42	-,686 ,493
	Güncel Roller	Hayır Evet	184 39	111,51 114,29	-,245 ,807
	Güncel Duygusal Tepki Verebilme	Hayır Evet	184 39	111,70 113,41	-,151 ,880
	Güncel Gereken İlgiyi Gösterme	Hayır Evet	184 39	110,05 121,22	-,987 ,323
	Güncel Davranış Kontrolü	Hayır Evet	184 39	113,93 102,91	-,971 ,331

*p<.05, **p<.01

Bireysel yas yoğunluğu ve kayıp sonrası güncel aile işlevselliği hangi aile üyesinin öldüğüne göre farklılaşmakta mıdır?

Tablo 20: Hangi aile üyesinin öldüğü ile yas yoğunluğu ve güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

	Gruplar	N	Sıra Ort.	X ²	p
Ölen Yakın	Yas – Geçmiş Davranışlar	Anne Baba Kardeş	70 114 39	111,08 116,09 101,71	1,468 ,480
	Yas – Şimdiki Duygular	Anne Baba Kardeş	70 114 39	102,98 117,63 111,73	2,240 ,326
	Güncel Genel İşlevler	Anne Baba Kardeş	70 114 39	117,49 105,89 120,00	2,131 ,345
	Güncel Problem Çözme	Anne Baba Kardeş	70 114 39	122,04 108,02 105,63	2,521 ,284
	Güncel İletişim	Anne Baba Kardeş	70 114 39	113,80 107,39 122,23	1,622 ,444
	Güncel Roller	Anne Baba Kardeş	70 114 39	117,24 105,75 120,87	2,277 ,320

Tablo 20 (devam): Hangi aile üyesinin öldüğü ile yas yoğunluğu ve güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

	Gruplar	N	Sıra Ort.	X ²	p
Ölen Yakın	Güncel Duygusal Tepki Verebilme	Anne	70	110,11	
		Baba	114	109,64	1,209
		Kardeş	39	122,28	,546
	Güncel Gereken İlgiyi Gösterme	Anne	70	118,79	
		Baba	114	107,45	1,368
		Kardeş	39	113,13	,505
	Güncel Davranış Kontrolü	Anne	70	121,88	
		Baba	114	104,87	3,148
		Kardeş	39	115,12	,208

*p<.05, **p<.01

Tablo 20'ye göre bireysel yas yoğunluğu ($p>.05$) ve güncel aile işlevselliği alt boyutlarının düzeyleri ($p>.05$), hangi aile üyesinin öldüğüne göre farklılaşmamaktadır.

Bireysel yas yoğunluğu ve kayıp sonrası güncel aile işlevselliği ölüm nedenine göre farklılaşmakta mıdır?

Tablo 21: Aile üyesinin ölüm nedeni ile yas yoğunluğu ve güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

	Gruplar	N	Sıra Ort.	Z	p
Ölüm Nedeni	Yas – Geçmiş Davranışlar	Hastalık	139	118,90	
		Ani Ölüm	84	100,59	-2,055
					,040*
	Yas – Şimdiki Duygular	Hastalık	139	118,42	
		Ani Ölüm	84	101,38	-1,913
					,056
	Güncel Genel İşlevler	Hastalık	139	118,13	
		Ani Ölüm	84	101,85	-1,828
					,068
	Güncel Problem Çözme	Hastalık	139	117,17	
		Ani Ölüm	84	103,45	-1,543
					,123
	Güncel İletişim	Hastalık	139	117,30	
		Ani Ölüm	84	103,23	-1,580
					,114
	Güncel Roller	Hastalık	139	117,11	
		Ani Ölüm	84	103,54	-1,524
					,127
	Güncel Duygusal Tepki Verebilme	Hastalık	139	114,00	
		Ani Ölüm	84	108,69	-,597
					,550
	Güncel Gereken İlgiyi Gösterme	Hastalık	139	115,41	
		Ani Ölüm	84	106,36	-1,019
					,308
	Güncel Davranış Kontrolü	Hastalık	139	113,63	
		Ani Ölüm	84	109,30	-,488
					,626

*p<.05, **p<.01

Tablo 21'de görüldüğü üzere ölüm nedenine göre bireylerin geçmiş yas yoğunluğu ($Z = -2.055$, $p<.05$) düzeylerinin istatistiksel açıdan anlamlı derecede farklılaştığı tespit edilmiştir. Sıra ortalamaları değerlendirildiğinde yakınının ani ölüm sonucu kaybeden

bireylerin (S.O.= 100.59) geçmiş yas yoğunluğu düzeylerinin, yakınıni hastalık sonucu kaybeden bireylerden (S.O.= 118.90) istatistiksel açıdan anlamlı derecede yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Aile üyesinin ölüm nedenine göre güncel yas yoğunluğu ($p>.05$) ve aile işlevselliği alt boyutları düzeylerinin ($p>.05$) farklılaşmadığı görülmektedir.

Bireysel yas yoğunluğu ve kayıp sonrası güncel aile işlevselliği vefata kadar birlikte yaşama durumuna göre farklılaşmakta mıdır?

Tablo 22’de sunulduğu üzere aile üyesiyle vefatına kadar birlikte yaşama durumu açısından bireylerin geçmiş yas yoğunluğu düzeylerinin ($Z= -2.556$, $p<.05$) istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaştığı tespit edilmiştir. Sıra ortalamaları incelendiğinde vefatına kadar aile üyesiyle aynı evde yaşayan bireylerin (S.O.= 104.85) geçmiş yas yoğunluğu düzeylerinin, farklı evde yaşayan bireylere göre (S.O.= 129.02) istatistiksel açıdan anlamlı derecede yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Aile üyesiyle vefatına kadar birlikte yaşama durumuna göre güncel yas yoğunluğu ($p>.05$) ve güncel aile işlevselliği alt boyutları düzeylerinin ($p>.05$) farklılaşmadığı görülmektedir.

Tablo 22: Vefata kadar birlikte yaşama durumu ile yas yoğunluğu ve güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

		Gruplar	N	Sıra Ort.	Z	p
Vefata Kadar Birlikte Yaşama Durumu	Yas – Geçmiş Davranışlar	Farklı Ev	66	129,02	-2,556	,011*
		Aynı Ev	157	104,85		
	Yas – Şimdiki Duygular	Farklı Ev	66	112,15	-,023	,982
		Aynı Ev	157	111,94		
	Güncel Genel İşlevler	Farklı Ev	66	104,95	-1,058	,290
		Aynı Ev	157	114,96		
	Güncel Problem Çözme	Farklı Ev	66	108,80	-,481	,631
		Aynı Ev	157	113,34		
	Güncel İletişim	Farklı Ev	66	109,27	-,410	,682
		Aynı Ev	157	113,15		
	Güncel Roller	Farklı Ev	66	111,65	-,052	,958
		Aynı Ev	157	112,15		
	Güncel Duygusal Tepki Verebilme	Farklı Ev	66	104,98	-1,057	,291
		Aynı Ev	157	114,95		
	Güncel Gereken İlgiyi Gösterme	Farklı Ev	66	106,59	-,816	,415
		Aynı Ev	157	114,27		
	Güncel Davranış Kontrolü	Farklı Ev	66	114,74	-,413	,680
		Aynı Ev	157	110,85		

* $p<.05$, ** $p<.01$

Bireysel yas yoğunluğu ve kayıp sonrası güncel aile işlevselliği vefatın beklenme durumuna göre farklılaşmakta mıdır?

Tablo 23'te sunulduğu üzere aile üyesi ölümünün beklenme durumuna göre bireysel yas yoğunluğu düzeyleri ($p>.05$) ve güncel aile işlevselliği alt boyutlarının düzeyleri ($p>.05$) farklılaşmamaktadır.

Tablo 23: Aile üyesi ölümünün beklenme durumu ile yas yoğunluğu ve güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

		Gruplar	N	Sıra Ort.	Z	p
Vefatın Beklenme Durumu	Yas – Geçmiş Davranışlar	Beklenmeyen Ölüm	167	108,40	-1,424	,149
		Beklenen Ölüm	56	122,75		
	Yas – Şimdiki Duygular	Beklenmeyen Ölüm	167	107,69	-1,723	,085
		Beklenen Ölüm	56	124,85		
	Güncel Genel İşlevler	Beklenmeyen Ölüm	167	110,14	-,744	,457
		Beklenen Ölüm	56	117,54		
	Güncel Problem Çözme	Beklenmeyen Ölüm	167	107,75	-1,705	,088
		Beklenen Ölüm	56	124,69		
	Güncel İletişim	Beklenmeyen Ölüm	167	109,88	-,849	,396
		Beklenen Ölüm	56	118,32		
	Güncel Roller	Beklenmeyen Ölüm	167	112,00	,000	1,000
		Beklenen Ölüm	56	112,00		
	Güncel Duygusal Tepki Verebilme	Beklenmeyen Ölüm	167	111,40	-,241	,809
		Beklenen Ölüm	56	113,79		
	Güncel Gereken İlgiyi Gösterme	Beklenmeyen Ölüm	167	109,22	-1,119	,263
		Beklenen Ölüm	56	120,30		
	Güncel Davranış Kontrolü	Beklenmeyen Ölüm	167	109,82	-,873	,383
		Beklenen Ölüm	56	118,49		

* $p<.05$, ** $p<.01$

Bireysel yas yoğunluğu ve kayıp sonrası güncel aile işlevselliği vefat yerine göre farklılaşmakta mıdır?

Tablo 24'te sunulduğu üzere aile üyesinin vefat yeri durumu açısından bireylerin güncel yas yoğunluğu ($Z= -2.529$, $p<.05$), ailelerinin güncel roller ($Z= -2.292$, $p<.05$) ve davranış kontrolü işlevselliği ($Z= -2.275$, $p<.05$) düzeylerinin istatistiksel açıdan anlamlı derecede farklılaştığı tespit edilmiştir. Sıra ortalamaları değerlendirildiğinde bulgular, aile üyesi evden başka bir yerde vefat edenlerin yakını evde vefat edenlere göre güncel yas yoğunluğu (S.O.= 104.99 (başka yer) ve S.O.= 129.03 (ev)), ailelerinin güncel roller (S.O.= 105.66 (başka yer) ve S.O.= 127.42 (ev)) ve davranış kontrolü (S.O.= 105.72 (başka yer) ve S.O.= 127.28 (ev)) işlevselliği düzeylerinin istatistiksel açıdan anlamlı derecede yüksek olduğunu göstermektedir. Aile üyesinin vefat yeri durumuna göre

geçmiş yas yoğunluğu ($p>.05$) ve roller ile davranış kontrolü dışındaki güncel aile işlevselliği alt boyutlarının düzeyleri ($p>.05$) farklılaşmamaktadır.

Tablo 24: Aile üyesinin vefat yeri ile yas yoğunluğu ve güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

	Gruplar	N	Sıra Ort.	Z	p	
Vefat Yeri	Yas – Geçmiş Davranışlar	Başka Yer	158	108,63	-1,217	,223
		Ev	65	120,19		
	Yas – Şimdiki Duygular	Başka Yer	158	104,99	-2,529	,011*
		Ev	65	129,03		
	Güncel Genel İşlevler	Başka Yer	158	108,53	-1,253	,210
		Ev	65	120,43		
	Güncel Problem Çözme	Başka Yer	158	111,62	-,136	,892
		Ev	65	112,92		
	Güncel İletişim	Başka Yer	158	112,76	-,276	,783
		Ev	65	110,15		
	Güncel Roller	Başka Yer	158	105,66	-2,292	,022*
		Ev	65	127,42		
	Güncel Duygusal Tepki Verebilme	Başka Yer	158	110,52	-,535	,593
		Ev	65	115,59		
	Güncel Gereken İlgiyi Gösterme	Başka Yer	158	109,32	-,973	,330
		Ev	65	118,52		
	Güncel Davranış Kontrolü	Başka Yer	158	105,72	-2,275	,023*
		Ev	65	127,28		

* $p<.05$, ** $p<.01$

Bireysel yas yoğunluğu ve kayıp sonrası güncel aile işlevselliği defnedilmeden önce ölen yakının bedenini görme durumuna göre farklılaşmakta mıdır?

Tablo 25: Defnedilmeden önce ölen yakının bedenini görme durumu ile yas yoğunluğu ve güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

		Gruplar	N	Sıra Ort.	Z	p
Ölen Yakının Bedenini Görme	Yas – Geçmiş Davranışlar	Bedeni Görmedi	74	116,43	-,724	,469
		Bedeni Gördü	149	109,80		
	Yas – Şimdiki Duygular	Bedeni Görmedi	74	122,72	-1,750	,080
		Bedeni Gördü	149	106,67		
	Güncel Genel İşlevler	Bedeni Görmedi	74	117,41	-,884	,377
		Bedeni Gördü	149	109,31		
	Güncel Problem Çözme	Bedeni Görmedi	74	115,76	-,614	,539
		Bedeni Gördü	149	110,13		
	Güncel İletişim	Bedeni Görmedi	74	120,69	-1,420	,156
		Bedeni Gördü	149	107,68		
	Güncel Roller	Bedeni Görmedi	74	110,97	-,169	,866
		Bedeni Gördü	149	112,51		
Güncel Duygusal Tepki Verebilme	Bedeni Görmedi	74	119,91	-1,294	,196	
	Bedeni Gördü	149	108,07			

Tablo 25 (devam): Defnedilmeden önce ölen yakının bedenini görme durumu ile yas yoğunluğu ve güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

	Gruplar	N	Sıra Ort.	Z	p
Güncel Gereken İlgiyi Gösterme	Bedeni Görmedi	74	117,18	-,849	,396
	Bedeni Gördü	149	109,43		
Güncel Davranış Kontrolü	Bedeni Görmedi	74	112,16	-,027	,979
	Bedeni Gördü	149	111,92		

*p<.05, **p<.01

Tablo 25'te görüldüğü üzere defnedilmeden önce ölen yakının bedenini görme durumuna göre bireysel yas yoğunluğu düzeyleri ($p>.05$) ve güncel aile işlevselliği alt boyutlarının düzeyleri ($p>.05$) farklılaşmamaktadır.

4.2.3. Cenaze ve Mezarla İlgili Değişkenlere İlişkin Bulgular

Katılımcılardan kayıp dönemine dair elde edilen veriler üzerinden değişkenlere ilişkin betimsel istatistikler ve dağılımlar Tablo 26'da verilmiştir.

Tablo 26: Cenaze ve mezarla ilgili değişkenlere ilişkin tanımlayıcı bilgiler ve dağılımlar

Değişkenler	Gruplar	N	%
Cenaze Töreni	Cenaze yapılmadı	6	2,7
	Cenaze yapıldı	217	97,3
Cenazeye Katılma Durumu	Cenazeye katılmadı	24	10,8
	Cenazeye katıldı	199	89,2
Cenazeye Katılamayan Aile Üyesi	Katılamayan oldu	54	24,2
	Katılamayan olmadı	169	75,8
Mezar Yapımı	Mezarı yaptırılmadı	27	12,1
	Mezarı yaptırıldı	196	87,9
Mezara Mesafe Açısından Ulaşılabilirlik	Ulaşım zor	90	40,4
	Ulaşım kolay	133	59,6
Mezar Ziyareti Sıklığı	Ziyaret edemiyor	41	18,4
	Yılda 1	30	13,5
	Yılda 2-3	49	22,0
	Yılda 4 ve üzeri	32	14,3
	Her ay	45	20,2
	Her hafta	26	11,7
	Toplam	223	100,0

Tablo 26'da sunulduğu üzere cenaze açısından yakınının cenaze töreni düzenlenemeyen katılımcıların oranı %2,7, cenazeye katılamayanların oranı %10,8, cenazeye katılamayan aile üyesi olanların oranı %24,2'dir. Mezar açısından aile üyesinin mezarı yaptırılmayanların oranı (%12,1) düşüktür. Mezar yerinin mesafe olarak ulaşılabilirliği zor olanların oranı %40,4 olmakla birlikte, mezar ziyareti sıklığı her hafta

ya da her ay olanların toplam oranı %31.9 ve ziyaret edemeyenlerin oranı %18.4'tür. Gruplar arasındaki sayı ve oran arasındaki farkın fazla olması sebebiyle “Cenaze Töreni” değişkeni analizlerden çıkarılmıştır. “Mezar Ziyareti Sıklığı” değişkeninde gruplar arasındaki dağılımların yakın olması amacıyla yıla göre sıklık belirten katılımcıların verileri 3 gruba ayrılmıştır.

Tablo 27: Cenaze ve mezarla ilgili değişkenler ile yas yoğunluğu ve güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki ilişkiler

		1	2	3	4	5
Yas-Geçmiş Davranışlar	r	-,121	,022	,089	-,041	-,236**
	p	,072	,740	,185	,543	,000
Yas-Şimdiki Duygular	r	-,235**	-,100	,097	,103	-,312**
	p	,000	,138	,149	,125	,000
Genel İşlevler-G	r	-,055	,043	-,151*	-,031	-,142*
	p	,416	,523	,024	,640	,034
Problem Çözme-G	r	-,057	,049	-,112	-,039	-,145*
	p	,401	,466	,094	,564	,030
İletişim- G	r	-,037	,033	-,150*	-,103	-,144*
	p	,578	,621	,025	,124	,031
Roller-G	r	-,043	,157*	-,134*	-,077	-,166*
	p	,520	,019	,046	,252	,013
Duygusal Tepki Verebilme- G	r	-,076	,049	-,118	-,109	-,141*
	p	,257	,469	,078	,104	,036
Gereken İlgiyi Gösterme- G	r	-,066	,110	,008	,047	-,089
	p	,326	,100	,907	,487	,184
Davranış Kontrolü-G	r	-,119	,059	-,156*	-,119	-,139*
	p	,077	,384	,020	,075	,038

1-Cenazeye Katılma Durumu, 2-Cenazeye Katılmayan Aile Üyesi, 3-Mezar Yapımı, 4-Mezara Mesafe Açısından Ulaşılabilirlik, 5-Mezar Ziyareti Sıklığı

* p < ,05, **p<,01

Cenaze ve mezarla ilgili değişkenler ile yas yoğunluğu ve güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki ilişkiler Tablo 27’de sunulmuştur. Bireylerin cenazeye katılma durumu ile güncel yas yoğunluğu ($r = -.235$, $p < .01$) arasında negatif yönde; aile üyelerinin cenazeye katılma durumu ile ailenin güncel roller işlevselliği ($r = .157$, $p < .05$) arasında pozitif yönde istatistiksel açıdan anlamlı derecede ilişki bulunmuştur.

Mezar yapımı durumu ile ailenin güncel genel ($r = -.151$, $p < .05$), iletişim ($r = -.150$, $p < .05$), roller ($r = -.134$, $p < .05$) ve davranış kontrolü ($r = -.156$, $p < .05$) işlevselliği arasında negatif yönde istatistiksel açıdan anlamlı derecede ilişki tespit edilmiştir. Mezar ziyareti sıklığı ile bireylerin geçmiş ($r = -.236$, $p < .01$) ve güncel ($r = -.312$, $p < .01$) yas yoğunluğu, ailelerinin güncel genel ($r = -.142$, $p < .05$), problem çözme ($r = -.145$, $p < .05$), iletişim ($r = -$

.144, $p<.05$), roller ($r= -.166$, $p<.05$), duygusal tepki verebilme ($r= -.141$, $p<.05$) ve davranış kontrolü ($r= -.139$, $p<.05$) işlevselliği arasında negatif yönde istatistiksel açıdan anlamlı derecede ilişki bulunmuştur.

Mezara mesafe açısından ulaşılabilirlik ile yas yoğunluğu veya güncel aile işlevselliği alt boyutları arasında ilişki tespit edilmemiştir.

Bireysel yas yoğunluğu ve kayıp sonrası güncel aile işlevselliği cenazeye katılma durumuna göre farklılaşmakta mıdır?

Tablo 28: Cenazeye katılma durumu ile yas yoğunluğu ve güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

		Gruplar	N	Sıra Ort.	Z	p
Cenazeye Katılma Durumu	Yas – Geçmiş Davranışlar	Cenazeye Katılmadı	24	134,33	-1,797	,072
		Cenazeye Katıldı	199	109,31		
	Yas – Şimdiki Duygular	Cenazeye Katılmadı	24	155,52	-3,500	,000**
		Cenazeye Katıldı	199	106,75		
	Güncel Genel İşlevler	Cenazeye Katılmadı	24	122,15	-,816	,414
		Cenazeye Katıldı	199	110,78		
	Güncel Problem Çözme	Cenazeye Katılmadı	24	122,46	-,843	,399
		Cenazeye Katıldı	199	110,74		
	Güncel İletişim	Cenazeye Katılmadı	24	118,94	-,559	,576
		Cenazeye Katıldı	199	111,16		
	Güncel Roller	Cenazeye Katılmadı	24	120,02	-,646	,519
		Cenazeye Katıldı	199	111,03		
	Güncel Duygusal Tepki Verebilme	Cenazeye Katılmadı	24	126,08	-1,135	,256
		Cenazeye Katıldı	199	110,30		
	Güncel Gereken İlgii Gösterme	Cenazeye Katılmadı	24	124,19	-,985	,325
		Cenazeye Katıldı	199	110,53		
	Güncel Davranış Kontrolü	Cenazeye Katılmadı	24	133,92	-1,767	,077
		Cenazeye Katıldı	199	109,36		

* $p<.05$, ** $p<.01$

Tablo 28’de görüldüğü üzere cenazeye katılma durumu açısından bireylerin güncel yas yoğunluğu ($Z= -3.500$, $p<.01$) düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaştığı tespit edilmiştir. Aile üyesinin cenazesine katılan bireylerin (S.O.= 106.75) güncel yas yoğunluğu düzeylerinin cenazeye katılmayan bireylere göre (S.O.= 155.52) istatistiksel açıdan anlamlı derecede yüksek olduğu bulunmuştur.

Cenazeye katılma durumuna göre geçmiş yas yoğunluğu ($p>.05$) ve güncel aile işlevselliği alt boyutlarının düzeyleri ($p>.05$) farklılaşmamaktadır.

Bireysel yas yoğunluğu ve kayıp sonrası güncel aile işlevselliği aile üyelerinin cenazeye katılma durumuna göre farklılaşmakta mıdır?

Tablo 29: Aile üyelerinin cenazeye katılma durumu ile yas yoğunluğu ve güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

		Gruplar	N	Sıra Ort.	Z	p
Aile Üyelerinin Cenazeye Katılma Durumu	Yas – Geçmiş Davranışlar	Katılmayan Oldu	54	114,55	-,333	,739
		Katılmayan Olmadı	169	111,19		
	Yas – Şimdiki Duygular	Katılmayan Oldu	54	100,65	-1,486	,137
		Katılmayan Olmadı	169	115,63		
	Güncel Genel İşlevler	Katılmayan Oldu	54	116,89	-,640	,522
		Katılmayan Olmadı	169	110,44		
	Güncel Problem Çözme	Katılmayan Oldu	54	117,57	-,731	,465
		Katılmayan Olmadı	169	110,22		
	Güncel İletişim	Katılmayan Oldu	54	115,79	-,496	,620
		Katılmayan Olmadı	169	110,79		
	Güncel Roller	Katılmayan Oldu	54	129,90	-2,345	,019*
		Katılmayan Olmadı	169	106,28		
	Güncel Duygusal Tepki Verebilme	Katılmayan Oldu	54	117,54	-,726	,468
		Katılmayan Olmadı	169	110,23		
	Güncel Gereken İlgiyi Gösterme	Katılmayan Oldu	54	124,51	-1,645	,100
		Katılmayan Olmadı	169	108,00		
Güncel Davranış Kontrolü	Katılmayan Oldu	54	118,65	-,872	,383	
	Katılmayan Olmadı	169	109,88			

*p<.05, **p<.01

Tablo 29’da görüldüğü üzere aile üyelerinin cenazeye katılma durumu açısından ailelerin roller işlevselliği ($Z = -2.345$, $p < .05$) düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaştığı bulunmuştur. Bütün aile üyeleri cenazeye katılan bireylerin (S.O.= 106.28) ailelerinin güncel roller işlevselliği düzeyi, cenazeye katılmayan aile üyesi olan bireylerin ailelerine göre (S.O.= 129.90) istatistiksel açıdan anlamlı derecede yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Aile üyelerinin cenazeye katılma durumuna göre geçmiş ve güncel yas yoğunluğu ($p > .05$) ve roller işlevselliği dışındaki güncel aile işlevselliği alt boyutlarının düzeyleri ($p > .05$) farklılaşmamaktadır.

Bireysel yas yoğunluğu ve kayıp sonrası güncel aile işlevselliği mezar yapımı durumuna göre farklılaşmakta mıdır?

Tablo 30’da sunulduğu üzere ailelerin genel ($Z = -2.248$, $p < .05$), iletişim ($Z = -2.242$, $p < .05$), roller ($Z = -1.990$, $p < .05$) ve davranış kontrolü ($Z = -2.320$, $p < .05$) işlevselliği

düzeylerinin mezar yapımı durumu açısından istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaştığı tespit edilmiştir. Aile üyesinin mezarı yaptırılmış bireylerin ailelerinin güncel genel (S.O.= 108.40), iletişim (S.O.= 108.41), roller (S.O.= 108.81) ve davranış kontrolü (S.O.= 108.29) işlevselliği düzeyleri ölen aile üyesinin mezarı yaptırılmayan bireylerin ailelerine göre (S.O.= 138.15 (genel), S.O.= 138.06 (iletişim), S.O.= 135.13 (roller) ve S.O.= 138.93 (davranış kontrolü)) istatistiksel açıdan anlamlı derecede yüksektir.

Mezar yapımı durumuna göre geçmiş ve güncel yas yoğunluğu ($p>.05$) ve güncel aile problem çözme, duygusal tepki verebilme ve gereken ilgiyi gösterme işlevselliği alt boyutları düzeylerinin ($p>.05$) istatistiksel açıdan anlamlı derecede farklılaşmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 30: Mezar yapımı durumu ile yas yoğunluğu ve güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

		Gruplar	N	Sıra Ort.	Z	p
Mezar Yapımı Durumu	Yas – Geçmiş Davranışlar	Mezarı Yaptırılmadı	27	96,56	-1,328	,184
		Mezarı Yaptırıldı	196	114,13		
	Yas – Şimdiki Duygular	Mezarı Yaptırılmadı	27	95,19	-1,445	,148
		Mezarı Yaptırıldı	196	114,32		
	Güncel Genel İşlevler	Mezarı Yaptırılmadı	27	138,15	-2,248	,025*
		Mezarı Yaptırıldı	196	108,40		
	Güncel Problem Çözme	Mezarı Yaptırılmadı	27	131,46	-1,676	,094
		Mezarı Yaptırıldı	196	109,32		
	Güncel İletişim	Mezarı Yaptırılmadı	27	138,06	-2,242	,025*
		Mezarı Yaptırıldı	196	108,41		
	Güncel Roller	Mezarı Yaptırılmadı	27	135,13	-1,990	,047*
		Mezarı Yaptırıldı	196	108,81		
	Güncel Duygusal Tepki Verebilme	Mezarı Yaptırılmadı	27	132,43	-1,760	,078
		Mezarı Yaptırıldı	196	109,19		
	Güncel Gereken İlgiyi Gösterme	Mezarı Yaptırılmadı	27	110,65	-,117	,907
		Mezarı Yaptırıldı	196	112,19		
	Güncel Davranış Kontrolü	Mezarı Yaptırılmadı	27	138,93	-2,320	,020*
		Mezarı Yaptırıldı	196	108,29		

* $p<.05$, ** $p<.01$

Bireysel yas yoğunluğu ve kayıp sonrası güncel aile işlevselliği mezara mesafe açısından ulaşabilirlik durumuna göre farklılaşmakta mıdır?

Tablo 31’de sunulduğu üzere mezara mesafe açısından ulaşabilirlik durumuna göre bireysel yas yoğunluğu düzeyleri ($p>.05$) ve güncel aile işlevselliği alt boyutlarının düzeyleri ($p>.05$) istatistiksel açıdan anlamlı derecede farklılaşmamaktadır.

Tablo 31: Mezara mesafe açısından ulaşılabilirlik durumu ile yas yoğunluğu ve güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

		Gruplar	N	Sıra Ort.	Z	p
Mezara Mesafe Açısından Ulaşılabilirlik Durumu	Yas – Geçmiş Davranışlar	Ulaşım Zor	90	115,20	-,610	,542
		Ulaşım Kolay	133	109,83		
	Yas – Şimdiki Duygular	Ulaşım Zor	90	103,93	-1,537	,124
		Ulaşım Kolay	133	117,46		
	Güncel Genel İşlevler	Ulaşım Zor	90	114,46	-,469	,639
		Ulaşım Kolay	133	110,33		
	Güncel Problem Çözme	Ulaşım Zor	90	115,03	-,578	,563
		Ulaşım Kolay	133	109,95		
	Güncel İletişim	Ulaşım Zor	90	120,07	-1,540	,124
		Ulaşım Kolay	133	106,54		
	Güncel Roller	Ulaşım Zor	90	118,02	-1,147	,251
		Ulaşım Kolay	133	107,93		
	Güncel Duygusal Tepki Verebilme	Ulaşım Zor	90	120,52	-1,627	,104
		Ulaşım Kolay	133	106,23		
	Güncel Gereken İlgiyi Gösterme	Ulaşım Zor	90	108,36	-,697	,486
		Ulaşım Kolay	133	114,47		
	Güncel Davranış Kontrolü	Ulaşım Zor	90	121,32	-1,780	,075
		Ulaşım Kolay	133	105,69		

*p<.05, **p<.01

Bireysel yas yoğunluğu ve kayıp sonrası güncel aile işlevselliği mezar ziyareti sıklığına göre farklılaşmakta mıdır?

Tablo 32: Mezar ziyareti sıklığı ile yas yoğunluğu arasındaki farklara ilişkin Kruskal Wallis Testi sonuçları

		Gruplar	N	Sıra Ort.	X ²	p
Mezar Ziyareti Sıklığı	Yas – Geçmiş Davranışlar	Ziyaret edemiyor	41	124,22	19,222	,002**
		Yılda 1	30	129,77		
		Yılda 2-3	49	121,44		
		Yılda 4 ve üzeri	32	107,06		
		Her ay	45	109,76		
		Her hafta	26	64,40		
	Yas – Şimdiki Duygular	Ziyaret edemiyor	41	128,72	32,014	,000**
		Yılda 1	30	130,02		
		Yılda 2-3	49	138,80		
		Yılda 4 ve üzeri	32	87,50		
		Her ay	45	98,02		
		Her hafta	26	68,69		

*p<.05, **p<.01

Tablo 32’de görüldüğü üzere mezar ziyareti sıklığı açısından bireylerin geçmiş ($X^2=19.222$, $p<.01$) ve güncel ($X^2=32.014$, $p<.01$) yas yoğunluğu düzeylerinin istatistiksel açıdan anlamlı derecede farklılaştığı bulgusuna ulaşılmıştır. Anlamlı farklılığın hangi

gruplardan kaynaklandığını belirlemek için gerçekleştirilen ve Tablo 32.1 ve 32.2’de sunulan Mann-Whitney U Testi sonuçlarına göre aile üyesinin mezarını her hafta ziyaret eden bireylerin geçmiş ve güncel yas yoğunluğu düzeylerinin yılda 2-3 kere ziyaret edenlere ($Z = -4.003$, $p < .00067$ (geçmiş) ve $Z = -4.567$, $p < .00067$ (güncel)), yılda 1 kere ziyaret edenlere ($Z = -3.544$, $p < .00067$ (geçmiş) ve $Z = -3.338$, $p < .0033$ (güncel)) ve ziyaret edemeyenlere ($Z = -3.737$, $p < .00067$ (geçmiş) ve $Z = -3.547$, $p < .00067$ (güncel)) göre istatistiksel açıdan anlamlı derecede yüksek olduğu tespit edilmiştir. Aile üyesinin mezarını her ay ziyaret edenler ($Z = -3.390$, $p < .0033$) ile yılda 4 ve daha fazla ziyaret edenlerin ($Z = -3.494$, $p < .00067$) güncel yas yoğunluğu düzeylerinin yılda 2-3 kere ziyaret edenlere göre istatistiksel açıdan anlamlı derecede yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Tablo 32.1: Mezar ziyareti sıklığı ile geçmiş yas yoğunluğu arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

		Yılda 1	Yılda 2-3	Yılda 4 ve üzeri	Her ay	Her hafta
		Geçmiş Yas	Geçmiş Yas	Geçmiş Yas	Geçmiş Yas	Geçmiş Yas
Ziyaret Edemiyor	Z	-,408	-,280	-1,092	-,983	-3,737
	p	,683	,779	,275	,326	,000**
Yılda 1	Z		-,653	-1,354	-1,321	-3,544
	p		,514	,176	,187	,000**
Yılda 2-3	Z			-,876	-,849	-4,003
	p			,381	,396	,000**
Yılda 4 ve üzeri	Z				-,217	-2,309
	p				,828	,021
Her ay	Z					-2,694
	p					,007

* $p < .0033$, ** $p < .00067$

Tablo 32.2: Mezar ziyareti sıklığı ile güncel yas yoğunluğu arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

		Yılda 1	Yılda 2-3	Yılda 4 ve üzeri	Her ay	Her hafta
		Güncel Yas	Güncel Yas	Güncel Yas	Güncel Yas	Güncel Yas
Ziyaret Edemiyor	Z	-,099	-,543	-2,625	-2,159	-3,547
	p	,921	,587	,009	,031	,000**
Yılda 1	Z		-,273	-2,502	-1,932	-3,338
	p		,785	,012	,053	,001*
Yılda 2-3	Z			-3,494	-3,390	-4,567
	p			,000**	,001*	,000**
Yılda 4 ve üzeri	Z				-,828	-1,111
	p				,408	,266
Her ay	Z					-1,990
	p					,047

* $p < .0033$, ** $p < .00067$

Tablo 33: Mezar ziyareti sıklığı ile güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Kruskal Wallis Testi sonuçları

	Gruplar	N	Sıra Ort.	Z	p
Mezar Ziyareti Sıklığı	Ziyaret edemiyor	41	122,33	6,418	,268
	Yılda 1	30	127,63		
	Yılda 2-3	49	108,10		
	Yılda 4 ve üzeri	32	119,23		
	Her ay	45	100,37		
	Her hafta	26	96,25		
	Ziyaret edemiyor	41	126,88	6,688	,245
	Yılda 1	30	110,13		
	Yılda 2-3	49	117,38		
	Yılda 4 ve üzeri	32	119,14		
	Her ay	45	97,98		
	Her hafta	26	96,04		
	Ziyaret edemiyor	41	128,70	5,808	,325
	Yılda 1	30	110,48		
	Yılda 2-3	49	116,28		
	Yılda 4 ve üzeri	32	113,83		
	Her ay	45	99,41		
	Her hafta	26	98,90		
	Ziyaret edemiyor	41	124,84	10,751	,057
	Yılda 1	30	130,68		
	Yılda 2-3	49	104,13		
	Yılda 4 ve üzeri	32	125,59		
	Her ay	45	97,43		
	Her hafta	26	93,50		
	Ziyaret edemiyor	41	122,76	4,819	,438
	Yılda 1	30	125,03		
	Yılda 2-3	49	113,18		
	Yılda 4 ve üzeri	32	110,47		
	Her ay	45	99,93		
	Her hafta	26	100,54		
	Ziyaret edemiyor	41	111,29	8,009	,156
	Yılda 1	30	132,30		
	Yılda 2-3	49	107,88		
	Yılda 4 ve üzeri	32	128,08		
	Her ay	45	97,89		
	Her hafta	26	102,10		
	Ziyaret edemiyor	41	128,24	7,009	,220
	Yılda 1	30	127,83		
	Yılda 2-3	49	101,94		
	Yılda 4 ve üzeri	32	111,52		
	Her ay	45	102,37		
	Her hafta	26	104,35		

*p<.05, **p<.01

Tablo 33’te görüldüğü üzere mezar ziyareti sıklığına göre güncel aile işlevselliği alt boyutlarının düzeyleri ($p>.05$) farklılaşmamaktadır.

4.2.4. Kayıp Sonrası Geniş Aile Desteğiyle İlgili Değişkenlere İlişkin Bulgular

Katılımcılardan kayıp sonrası geniş aile desteğine dair elde edilen veriler üzerinden değişkenlere ilişkin betimsel istatistikler ve dağılımlar Tablo 34’te verilmiştir.

Tablo 34: Kayıp sonrası geniş aileden gelen destek durumuyla ilgili değişkenlere ilişkin tanımlayıcı bilgiler ve dağılımlar

Değişkenler	Gruplar	N	%
Ailenin Sıkıntılarında Akrabalardan Gelen Manevi Destek	Destek Veren Yok	60	26,9
	Baba Tarafı	20	9,0
	Anne Tarafı	42	18,8
	Hem Baba, Hem de Anne Tarafı	101	45,3
Ailenin Sıkıntılarında Akrabalardan Gelen Maddi Destek	Destek Veren Yok	129	57,8
	Baba Tarafı	28	12,6
	Anne Tarafı	28	12,6
	Hem Baba, Hem de Anne Tarafı	38	17,0
Aileye Destek Vermeyen Akrabalar	Destek Vermeyen Yok	121	54,3
	Baba Tarafı	40	17,9
	Anne Tarafı	19	8,5
	Hem Baba, Hem de Anne Tarafı	43	19,3
Ailenin Sıkıntısı Olmadan Akrabalardan Gelen Manevi Destek	Destek Veren Yok	67	30,0
	Baba Tarafı	24	10,8
	Anne Tarafı	49	22,0
	Hem Baba, Hem de Anne Tarafı	83	37,2
Ailenin Sıkıntısı Olmadan Akrabalardan Gelen Maddi Destek	Destek Veren Yok	147	65,9
	Baba Tarafı	22	9,9
	Anne Tarafı	23	10,3
	Hem Baba, Hem de Anne Tarafı	31	13,9
Toplam		223	100,0

Tablo 34’te görüldüğü üzere katılımcıların ailelerinin sıkıntısı olduğunda akrabalarından manevi olarak hiç destek görmeyenler %26.9, maddi olarak hiç destek görmeyenler %57.8; ailelerinin sıkıntısı olmadığında akrabalarından manevi olarak hiç destek görmeyenler %30.0, maddi olarak hiç destek görmeyenler %65.9’dur. %54.3’ü herhangi bir koşulda ailelerine destek vermeyen akrabalarının olmadığını belirtmiştir. Algılanan manevi desteğin maddi desteğe oranla daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 35’te kayıp sonrası geniş aileden gelen destek durumu ile bireylerin yas yoğunluğu ve güncel aile işlevsellikleri arasındaki ilişkiler sunulmuştur. Ailelerinin

sıkıntılarında akrabalarından gelen manevi destek durumu ile ailenin güncel genel ($r = -.275$, $p < .01$), problem çözme ($r = -.271$, $p < .01$), iletişim ($r = -.243$, $p < .01$), roller ($r = -.291$, $p < .01$), duygusal tepki verebilme ($r = -.148$, $p < .05$), gereken ilgiyi gösterme ($r = -.224$, $p < .01$) ve davranış kontrolü ($r = -.280$, $p < .01$) işlevselliği arasında negatif yönde istatistiksel açıdan anlamlı derecede ilişki tespit edilmiştir. Ailelerine akrabalarının destek vermeme durumu ile geçmiş yas yoğunluğu arasında ($r = -.188$, $p < .01$) negatif yönde ve ailenin güncel genel ($r = .324$, $p < .01$), problem çözme ($r = .250$, $p < .01$), iletişim ($r = .295$, $p < .01$), roller ($r = .295$, $p < .01$), duygusal tepki verebilme ($r = .208$, $p < .01$), gereken ilgiyi gösterme ($r = .245$, $p < .01$) ve davranış kontrolü ($r = .268$, $p < .01$) işlevselliği arasında pozitif yönde istatistiksel açıdan anlamlı derecede ilişki olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Tablo 35: Kayıp sonrası geniş aileden gelen destek durumu ile yas yoğunluğu ve güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki ilişkiler

		1	2	3	4	5
Yas-Geçmiş Davranışlar	r	,106	-,124	-,188**	,008	-,074
	p	,115	,065	,005	,909	,274
Yas-Şimdiki Duygular	r	,058	-,040	-,031	-,001	-,070
	p	,393	,553	,647	,994	,297
Genel İşlevler-G	r	-,275**	-,021	,324**	-,160*	-,007
	p	,000	,755	,000	,017	,922
Problem Çözme-G	r	-,271**	-,041	,250**	-,159*	-,079
	p	,000	,543	,000	,018	,239
İletişim- G	r	-,243**	,014	,295**	-,143*	,010
	p	,000	,830	,000	,033	,885
Roller-G	r	-,291**	-,014	,295**	-,239**	-,117
	p	,000	,837	,000	,000	,082
Duygusal Tepki Verebilme-G	r	-,148*	,051	,208**	-,079	,035
	p	,027	,448	,002	,238	,600
Gereken İlgiyi Gösterme-G	r	-,224**	-,016	,245**	-,157*	-,018
	p	,001	,811	,000	,019	,795
Davranış Kontrolü-G	r	-,280**	,041	,268**	-,177**	-,060
	p	,000	,544	,000	,008	,371

1-Ailenin Sıkıntılarında Akrabalardan Gelen Manevi Destek, 2-Ailenin Sıkıntılarında Akrabalardan Gelen Maddi Destek, 3-Aileye Destek Vermeyen Akrabalar, 4-Ailenin Sıkıntısı Olmadan Akrabalardan Gelen Manevi Destek, 5-Ailenin Sıkıntısı Olmadan Akrabalardan Gelen Maddi Destek

* $p < .05$, ** $p < .01$

Ailelerinin sıkıntısı olmadan da akrabalarından gelen manevi destek durumu ile ailenin güncel genel ($r = -.160$, $p < .05$), problem çözme ($r = -.159$, $p < .05$), iletişim ($r = -.143$, $p < .05$), roller ($r = -.239$, $p < .01$), gereken ilgiyi gösterme ($r = -.157$, $p < .05$) ve davranış kontrolü ($r = -.177$, $p < .05$) arasında negatif yönde istatistiksel açıdan anlamlı derecede ilişki olduğu bulunmuştur. Ailelerinin sıkıntılarında ya da sıkıntısı olmadan da

akrabalardan gelen maddi destek durumları ile yas yoğunluğu ve aile işlevselliği alt boyutları arasında ($p>.05$) ise anlamlı ilişki tespit edilememiştir.

Bireysel yas yoğunluğu ve kayıp sonrası güncel aile işlevselliği ailenin sıkıntılarında akrabalarından gelen manevi destek durumuna göre farklılaşmakta mıdır?

Tablo 36: Ailenin sıkıntılarında akrabalarından gelen manevi destek durumu ile güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki farklılara ilişkin Kruskal Wallis Testi sonuçları

		Gruplar	N	Sıra Ort.	X ²	p
Ailenin Sıkıntılarında Akrabalardan Gelen Manevi Destek Durumu	Yas – Geçmiş Davranışlar	Destek Veren Yok	60	104,21	4,647	,200
		Baba Tarafı	20	118,85		
		Anne Tarafı	42	98,99		
		Baba ve Anne Tarafı	101	120,68		
	Yas – Şimdiki Duygular	Destek Veren Yok	60	102,45	2,684	,443
		Baba Tarafı	20	127,80		
		Anne Tarafı	42	111,81		
		Baba ve Anne Tarafı	101	114,62		
	Güncel Genel İşlevler	Destek Veren Yok	60	137,14	18,025	,000**
		Baba Tarafı	20	110,48		
		Anne Tarafı	42	120,74		
		Baba ve Anne Tarafı	101	93,73		
	Güncel Problem Çözme	Destek Veren Yok	60	136,94	17,292	,001**
		Baba Tarafı	20	130,05		
		Anne Tarafı	42	106,85		
		Baba ve Anne Tarafı	101	95,75		
	Güncel İletişim	Destek Veren Yok	60	134,37	16,667	,001**
		Baba Tarafı	20	101,00		
		Anne Tarafı	42	125,81		
		Baba ve Anne Tarafı	101	95,15		
Güncel Roller	Destek Veren Yok	60	142,89	21,897	,000**	
	Baba Tarafı	20	101,88			
	Anne Tarafı	42	114,96			
	Baba ve Anne Tarafı	101	94,42			
Güncel Duygusal Tepki Verebilme	Destek Veren Yok	60	125,51	6,346	,096	
	Baba Tarafı	20	104,83			
	Anne Tarafı	42	121,05			
	Baba ve Anne Tarafı	101	101,63			
Güncel Gereken İlgiyi Gösterme	Destek Veren Yok	60	127,85	13,825	,003**	
	Baba Tarafı	20	115,18			
	Anne Tarafı	42	128,99			
	Baba ve Anne Tarafı	101	94,89			
Güncel Davranış Kontrolü	Destek Veren Yok	60	138,93	18,343	,000*	
	Baba Tarafı	20	125,78			
	Anne Tarafı	42	106,57			
	Baba ve Anne Tarafı	101	95,53			

* $p<.05$, ** $p<.01$

Tablo 36'daki bulgulara göre ailelerin sıkıntılarında akrabalarından gelen manevi destek durumu açısından ailenin kayıp sonrası güncel genel ($X^2=18.025$, $p<.01$), problem çözme ($X^2=17.292$, $p<.01$), iletişim ($X^2=16.667$, $p<.01$), roller ($X^2=21.897$, $p<.01$), gereken ilgiyi gösterme ($X^2=13.825$, $p<.01$) ve davranış kontrolü ($X^2=18.343$, $p<.01$) işlevselliği düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir. Anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek için gerçekleştirilen Mann-Whitney U Testi sonuçları Tablo 36.1, 36.2 ve 36.3'te sunulmuştur.

Tablo 36.1: Ailenin sıkıntılarında akrabalarından gelen manevi destek durumu ile ailenin güncel genel ve problem çözme işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

		Baba Tarafı		Anne Tarafı		Baba ve Anne Tarafı	
		Genel İşlevler	Problem Çözme	Genel İşlevler	Problem Çözme	Genel İşlevler	Problem Çözme
Destek Veren Yok	Z	-1,579	-,574	-1,252	-2,270	-4,139	-3,898
	p	,114	,566	,210	,023	,000**	,000**
Baba Tarafı	Z			-,558	-1,330	-1,038	-2,273
	p			,577	,184	,299	,023
Anne Tarafı	Z					-2,281	-,910
	p					,023	,363

* $p<.0083$, ** $p<.0016$

Tablo 36.1'de görüldüğü üzere ailelerin güncel genel ($Z= -4.139$, $p<.0016$) ve problem çözme ($Z= -3.898$, $p<.0016$) işlevselliği düzeyleri açısından anlamlı farklılık akrabaları ailelerin sıkıntılarında manevi destek vermeyenler ile baba ve anne tarafı destek verenler arasındadır. Tablo 36 ve 36.1'deki bulgulara göre ailelerin sıkıntılarında baba ve anne tarafı akrabalarından manevi destek gören bireylerin ailelerinin genel işlevsellik ile problem çözme işlevselliği düzeylerinin hiçbir destek görmeyenlerden istatistiksel açıdan anlamlı derecede yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 36.2: Ailenin sıkıntılarında akrabalarından gelen manevi destek durumu ile ailenin güncel iletişim ve roller işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

		Baba Tarafı		Anne Tarafı		Baba ve Anne Tarafı	
		İletişim	Roller	İletişim	Roller	İletişim	Roller
Destek Veren Yok	Z	-1,960	-2,542	-,572	-2,220	-3,791	-4,548
	p	,050	,011	,567	,026	,000**	,000**
Baba Tarafı	Z			-1,358	-,754	-,322	-,531
	p			,174	,451	,748	,595
Anne Tarafı	Z					-2,549	-1,778
	p					,011	,075

* $p<.0083$, ** $p<.0016$

Tablo 36.2’de görüldüğü üzere ailelerin güncel iletişim ($Z = -3.791$, $p < .0016$) ve roller ($Z = -4.548$, $p < .0016$) işlevselliği düzeyleri açısından anlamlı farklılık akrabaları ailelerin sıkıntılarında manevi destek vermeyenler ile baba ve anne tarafı destek verenler arasındadır.

Tablo 36 ve 36.2’deki bulgulara göre ailelerin sıkıntılarında baba ve anne tarafı akrabalarından manevi destek gören bireylerin ailelerinin iletişim ile problem çözme işlevselliği düzeylerinin hiçbir destek görmeyenlerden istatistiksel açıdan anlamlı derecede yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 36.3: Ailenin sıkıntılarında akrabalarından gelen manevi destek durumu ile ailenin güncel gereken ilgiyi gösterme ve davranış kontrolü işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

		Baba Tarafı		Anne Tarafı		Baba ve Anne Tarafı	
		Gereken İlgiyi G.	Davranış Kontrolü	Gereken İlgiyi G.	Davranış Kontrolü	Gereken İlgiyi G.	Davranış Kontrolü
Destek Veren Yok	Z	-,815	-1,114	-,017	-2,574	-3,078	-3,989
	p	,415	,265	,986	,010	,002*	,000**
Baba Tarafı	Z			-,901	-1,181	-1,378	-2,084
	p			,367	,238	,168	,037
Anne Tarafı	Z					-2,927	-1,012
	p					,003*	,312

* $p < .0083$, ** $p < .0016$

Tablo 36.3’te sunulduğu üzere ailelerin güncel gereken ilgiyi gösterme ($Z = -3.078$, $p < .0083$) ve davranış kontrolü ($Z = -3.989$, $p < .0016$) işlevselliği düzeyleri açısından anlamlı farklılığın akrabaları ailelerin sıkıntılarında manevi destek vermeyenler ile baba ve anne tarafı destek verenler arasında olduğu ve ailelerin gereken ilgiyi gösterme ($Z = -2.927$, $p < .0083$) işlevselliği düzeyi açısından anlamlı farklılığın ayrıca ailelerin sıkıntılarında anne tarafı destek verenler ile baba ve anne tarafı destekle verenler arasında olduğu görülmektedir.

Tablo 36 ve 36.3’teki bulgulara göre ailelerin sıkıntılarında baba ve anne tarafı akrabalarından manevi destek gören bireylerin ailelerinin gereken ilgiyi gösterme işlevselliği düzeyinin hiçbir destek görmeyenler ile sadece anne tarafından destek görenlerden ve problem çözme işlevselliği düzeylerinin hiçbir destek görmeyenlerden istatistiksel açıdan anlamlı derecede yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Bireysel yas yoğunluğu ve kayıp sonrası güncel aile işlevselliği ailenin sıkıntısı olmadan da akrabalarından gelen manevi destek durumuna göre farklılaşmakta mıdır?

Tablo 37: Ailenin sıkıntısı olmadan da akrabalarından gelen manevi destek durumu ile güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Kruskal Wallis Testi sonuçları

	Gruplar	N	Sıra Ort.	X ²	p
Ailenin Sıkıntısı Olmadan da Akrabalardan Gelen Manevi Destek Durumu	Destek Veren Yok	67	115,53	2,397	,494
	Yas – Geçmiş Davranışlar	24	111,08		
	Anne Tarafı	49	99,78		
	Baba ve Anne Tarafı	83	116,63		
	Destek Veren Yok	67	110,82	,209	,976
	Yas – Şimdiki Duygular	24	117,60		
	Anne Tarafı	49	111,49		
	Baba ve Anne Tarafı	83	111,63		
	Destek Veren Yok	67	126,20	6,066	,108
	Güncel Genel İşlevler	24	110,38		
	Anne Tarafı	49	113,35		
	Baba ve Anne Tarafı	83	100,21		
	Destek Veren Yok	67	126,13	6,825	,078
	Güncel Problem Çözme	24	123,90		
	Anne Tarafı	49	102,79		
	Baba ve Anne Tarafı	83	102,60		
	Destek Veren Yok	67	122,89	6,625	,085
	Güncel İletişim	24	106,25		
	Anne Tarafı	49	121,89		
	Baba ve Anne Tarafı	83	99,04		
	Destek Veren Yok	67	133,72	13,442	,004**
	Güncel Roller	24	109,35		
	Anne Tarafı	49	112,42		
	Baba ve Anne Tarafı	83	94,99		
	Destek Veren Yok	67	116,90	2,558	,465
	Güncel Duygusal Tepki Verebilme	24	109,79		
	Anne Tarafı	49	120,22		
	Baba ve Anne Tarafı	83	103,83		
	Destek Veren Yok	67	122,59	8,663	,035*
	Güncel Gereken İlgiyi Gösterme	24	107,92		
	Anne Tarafı	49	125,21		
	Baba ve Anne Tarafı	83	96,83		
	Destek Veren Yok	67	128,96	8,175	,043*
	Güncel Davranış Kontrolü	24	119,58		
	Anne Tarafı	49	102,27		
	Baba ve Anne Tarafı	83	101,86		

*p<.05, **p<.01

Tablo 37’de görüldüğü üzere ailelerin sıkıntısı olmadan da akrabalarından gelen manevi destek durumu açısından ailenin kayıp sonrası güncel roller ($X^2=13.442$, $p<.01$), gereken ilgiyi gösterme ($X^2=8.663$, $p<.05$) ve davranış kontrolü ($X^2=8.175$, $p<.05$)

işlevselliği düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı tespit edilmiştir. Ailenin sıkıntısı olmadan akrabalarından gelen manevi destek durumu üzerinden bireylerin geçmiş ve güncel yas yoğunlukları ile ailenin güncel genel, problem çözme, iletişim ve duygusal tepki verebilme işlevselliği düzeyleri ($p>.05$) farklılaşmamaktadır. Anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek için gerçekleştirilen Mann-Whitney U Testi sonuçları Tablo 37.1 ve 37.2’de sunulmuştur.

Tablo 37.1: Ailenin sıkıntısı olmadan da akrabalarından gelen manevi destek durumu ile ailenin güncel roller işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

		Baba Tarafı		Anne Tarafı		Baba ve Anne Tarafı	
		Roller		Roller		Roller	
Destek Veren Yok	Z	-1,560		-1,845		-3,606	
	p	,119		,065		,000**	
Baba Tarafı	Z			-,153		-,917	
	p			,878		,359	
Anne Tarafı	Z					-1,590	
	p					,112	

* $p<.0083$, ** $p<.0016$

Tablo 37.2: Ailenin sıkıntısı olmadan da akrabalarından gelen manevi destek durumu ile ailenin güncel gereken ilgiyi gösterme ve davranış kontrolü işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

		Baba Tarafı		Anne Tarafı		Baba ve Anne Tarafı	
		Gereken İlgiyi G.	Davranış Kontrolü	Gereken İlgiyi G.	Davranış Kontrolü	Gereken İlgiyi G.	Davranış Kontrolü
Destek Veren Yok	Z	-,950	-,700	-,163	-2,072	-2,408	-2,614
	p	,342	,484	,871	,038	,016	,009
Baba Tarafı	Z			-1,140	-1,221	-,778	-1,170
	p			,254	,222	,436	,242
Anne Tarafı	Z					-2,473	-,019
	p					,013	,985

* $p<.0083$, ** $p<.0016$

Ailelerin gereken ilgiyi gösterme ve davranış kontrolü işlevselliği (bkz. Tablo 37.2) açısından farklılığı oluşturan gruplar tespit edilememiştir. Tablo 37.1’de sunulduğu üzere ailelerin güncel roller ($Z= -3.606$, $p<.0016$) işlevselliği düzeyleri açısından anlamlı farklılığın akrabaları ailelerin sıkıntısı olmadığında manevi destek vermeyenler ile hem baba hem anne tarafı destek verenler arasında olduğu görülmektedir. Tablo 37 ve Tablo 37.1’deki bulgulara göre ailelerin sıkıntısı olmadan da baba ve anne tarafından manevi destek gören bireylerin ailelerinin roller işlevselliği düzeylerinin hiçbir destek görmeyenlerden istatistiksel açıdan anlamlı derecede yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Bireysel yas yoğunluğu ve kayıp sonrası güncel aile işlevselliği ailenin sıkıntılarında akrabalarından gelen maddi destek durumuna göre farklılaşmakta mıdır?

Tablo 38: Ailenin sıkıntılarında akrabalarından gelen maddi destek durumu ile güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki farklılara ilişkin Kruskal Wallis Testi sonuçları

	Gruplar	N	Sıra Ort.	X ²	p
Ailenin Sıkıntılarında Akrabalardan Gelen Maddi Destek Durumu	Destek Veren Yok	129	117,33	4,716	,194
	Yas – Geçmiş Davranışlar	28	116,57		
	Anne Tarafı	28	110,05		
	Baba ve Anne Tarafı	38	91,97		
	Destek Veren Yok	129	112,29	3,252	,354
	Yas – Şimdiki Duygular	28	127,14		
	Anne Tarafı	28	113,91		
	Baba ve Anne Tarafı	38	98,43		
	Destek Veren Yok	129	112,67	4,749	,191
	Güncel Genel İşlevler	28	103,64		
	Anne Tarafı	28	133,14		
	Baba ve Anne Tarafı	38	100,30		
	Destek Veren Yok	129	112,81	6,005	,111
	Güncel Problem Çözme	28	111,80		
	Anne Tarafı	28	133,00		
	Baba ve Anne Tarafı	38	93,91		
	Destek Veren Yok	129	111,09	6,325	,097
	Güncel İletişim	28	100,18		
	Anne Tarafı	28	138,64		
	Baba ve Anne Tarafı	38	104,16		
	Destek Veren Yok	129	112,35	6,054	,109
	Güncel Roller	28	101,71		
	Anne Tarafı	28	136,59		
	Baba ve Anne Tarafı	38	100,28		
	Destek Veren Yok	129	108,55	6,624	,085
	Güncel Duygusal Tepki Verebilme	28	108,02		
	Anne Tarafı	28	141,09		
	Gösterme	38	105,22		
	Destek Veren Yok	129	112,46	2,909	,406
	Güncel Gereken İlgiyi Gösterme	28	105,98		
	Anne Tarafı	28	128,54		
	Baba ve Anne Tarafı	38	102,70		
	Destek Veren Yok	129	108,44	2,478	,479
	Güncel Davranış Kontrolü	28	123,41		
	Anne Tarafı	28	123,93		
	Baba ve Anne Tarafı	38	106,89		

*p<.05, **p<.01

Tablo 38’deki bulgulara göre ailelerin sıkıntılarında akrabalarından gelen maddi destek durumu açısından bireylerin yas yoğunluğu ve ailelerinin güncel işlevsellik alt boyutlarının (p>.05) istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir.

Bireysel yas yoğunluğu ve kayıp sonrası güncel aile işlevselliği ailenin sıkıntısı olmadan da akrabalarından gelen maddi destek durumuna göre farklılaşmakta mıdır?

Tablo 39: Ailenin sıkıntısı olmadan da akrabalarından gelen maddi destek durumu ile güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Kruskal Wallis Testi sonuçları

	Gruplar	N	Sıra Ort.	X ²	p
Ailenin Sıkıntısı Olmadan da Akrabalardan Gelen Maddi Destek Durumu	Destek Veren Yok	147	115,32	1,407	,704
	Yas – Geçmiş Davranışlar	22	110,77		
	Anne Tarafı	23	100,93		
	Baba ve Anne Tarafı	31	105,34		
	Destek Veren Yok	147	114,85	1,497	,683
	Yas – Şimdiki Duygular	22	115,84		
	Anne Tarafı	23	102,61		
	Baba ve Anne Tarafı	31	102,71		
	Destek Veren Yok	147	111,98	6,619	,085
	Güncel Genel İşlevler	22	100,59		
	Anne Tarafı	23	140,89		
	Baba ve Anne Tarafı	31	98,76		
	Destek Veren Yok	147	115,40	4,440	,218
	Güncel Problem Çözme	22	99,25		
	Anne Tarafı	23	125,41		
	Baba ve Anne Tarafı	31	94,98		
	Destek Veren Yok	147	112,24	7,958	,047*
	Güncel İletişim	22	85,20		
	Anne Tarafı	23	139,22		
	Baba ve Anne Tarafı	31	109,69		
	Destek Veren Yok	147	117,65	5,699	,127
	Güncel Roller	22	89,77		
	Anne Tarafı	23	117,87		
	Baba ve Anne Tarafı	31	96,65		
	Destek Veren Yok	147	110,29	5,388	,146
	Güncel Duygusal Tepki Verebilme	22	101,64		
	Anne Tarafı	23	140,39		
	Gösterme	31	106,40		
	Destek Veren Yok	147	112,36	5,492	,139
	Güncel Gereken İlgiyi Gösterme	22	103,57		
	Anne Tarafı	23	137,20		
	Baba ve Anne Tarafı	31	97,58		
	Destek Veren Yok	147	113,47	4,131	,248
	Güncel Davranış Kontrolü	22	126,80		
	Anne Tarafı	23	114,76		
	Baba ve Anne Tarafı	31	92,50		

*p<.05, **p<.01

Tablo 39’da kayıp sonrası ailelerin sıkıntısı olmadan da akrabalarından gelen maddi destek durumu açısından ailenin kayıp sonrası güncel iletişim ($X^2=7.958$, $p<.05$) işlevselliği düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaştığı görülmektedir.

Anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek için gerçekleştirilen Mann-Whitney U Testi sonuçları Tablo 39.1’de sunulmuştur ve ailelerin iletişim işlevselliği açısından farklılığı oluşturan gruplar tespit edilememiştir.

Tablo 39.1: Ailenin sıkıntısı olmadan da akrabalarından gelen maddi destek durumu ile ailenin güncel roller işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

		Baba Tarafı İletişim	Anne Tarafı İletişim	Baba ve Anne Tarafı İletişim
Destek Veren Yok	Z	-1,872	-1,888	-,186
	p	,061	,059	,852
Baba Tarafı	Z		-2,628	-1,339
	p		,009	,181
Anne Tarafı	Z			-1,700
	p			,089

*p<.0083, **p<.0016

Bireysel yas yoğunluğu ve kayıp sonrası güncel aile işlevselliği aileye akrabaların destek vermemesi durumuna göre farklılaşmakta mıdır?

Tablo 40: Aileye akrabaların destek vermemesi durumu ile güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Kruskal Wallis Testi sonuçları

	Gruplar	N	Sıra Ort.	X ²	p
Aileye Akrabaların Destek Vermeme Durumu	Destek Vermeyen Yok	121	121,36		
	Yas – Geçmiş Davranışlar				
	Baba Tarafı	40	110,73	9,737	,021*
	Anne Tarafı	19	114,53		
	Baba ve Anne Tarafı	43	85,73		
	Destek Vermeyen Yok	121	111,79		
	Yas – Şimdiki Duygular				
	Baba Tarafı	40	119,95	4,150	,246
	Anne Tarafı	19	129,34		
	Baba ve Anne Tarafı	43	97,52		
	Destek Vermeyen Yok	121	94,21		
	Güncel Genel İşlevler				
	Baba Tarafı	40	120,64	23,403	,000**
	Anne Tarafı	19	130,11		
	Baba ve Anne Tarafı	43	146,01		
	Destek Vermeyen Yok	121	98,95		
	Güncel Problem Çözme				
	Baba Tarafı	40	110,31	15,623	,001**
	Anne Tarafı	19	141,63		
	Baba ve Anne Tarafı	43	137,20		
	Destek Vermeyen Yok	121	95,02		
	Güncel İletişim				
	Baba Tarafı	40	128,18	20,616	,000**
	Anne Tarafı	19	117,45		
	Baba ve Anne Tarafı	43	142,34		
	Destek Vermeyen Yok	121	96,30		
	Güncel Roller				
	Baba Tarafı	40	117,41	19,800	,000**
	Anne Tarafı	19	125,03		
	Baba ve Anne Tarafı	43	145,40		

*p<.05, **p<.01

Tablo 40 (devam): Aileye akrabaların destek vermemesi durumu ile güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Kruskal Wallis Testi sonuçları

	Gruplar	N	Sıra Ort.	X ²	p
Aileye Akrabaların Destek Vermeme D.	Destek Vermeyen Yok	121	100,57		
	Güncel Duygusal Tepki Verebilme				
	Baba Tarafı	40	120,58	10,550	,014*
	Anne Tarafı	19	112,21		
	Baba ve Anne Tarafı	43	136,08		
	Destek Vermeyen Yok	121	96,81		
	Güncel Gereken İlgiyi Gösterme				
	Baba Tarafı	40	128,51	14,987	,002**
	Anne Tarafı	19	135,63		
	Baba ve Anne Tarafı	43	128,93		
	Destek Vermeyen Yok	121	98,61		
	Güncel Davranış Kontrolü				
	Baba Tarafı	40	106,50	18,728	,000**
	Anne Tarafı	19	141,89		
	Baba ve Anne Tarafı	43	141,58		

*p<.05, **p<.01

Tablo 40'taki bulgulara göre kayıp sonrası aileye akrabaların destek vermemesi durumu açısından bireylerin geçmiş yas yoğunluğu ($X^2=9.737$, $p<.05$), ailelerinin güncel genel $X^2=23.403$, $p<.01$), problem çözme ($X^2=15.623$, $p<.01$), iletişim ($X^2=20.616$, $p<.01$), roller ($X^2=19.800$, $p<.01$), duygusal tepki verebilme ($X^2=10.550$, $p<.05$), gereken ilgiyi gösterme ($X^2=14.987$, $p<.01$) ve davranış kontrolü ($X^2=18.728$, $p<.01$) işlevselliği düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaştığı görülmektedir. Anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek için gerçekleştirilen Mann-Whitney U Testi sonuçları Tablo 40.1, 40.2, 40.3 ve 40.4'te sunulmuştur.

Tablo 40.1: Aileye akrabaların destek vermemesi durumu ile geçmiş yas yoğunluğu ve ailenin genel işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

		Baba Tarafı		Anne Tarafı		Baba ve Anne Tarafı	
		Geçmiş Yas Y.	Genel İşlevler	Geçmiş Yas Y.	Genel İşlevler	Geçmiş Yas Y.	Genel İşlevler
Destek Vermeyen Yok	Z	-,924	-2,313	-,435	-2,157	-3,087	-4,520
	p	,355	,021	,663	,031	,002*	,000**
Baba Tarafı	Z			-,228	-,633	-1,816	-1,879
	p			,820	,526	,069	,060
Anne Tarafı	Z					-1,614	-,749
	p					,107	,454

*p<.0083, **p<.0016

Tablo 40.1'deki bulgulara göre bireylerin geçmiş yas yoğunluğu ($Z= -3.087$, $p<.0083$) ve ailelerin güncel genel işlevselliği ($Z= -4.520$, $p<.0016$) düzeyleri açısından anlamlı farklılığın destek vermeyen akrabaların bulunmadığı aileler ile baba ve anne tarafı destek vermeyenler arasında olduğu görülmektedir. Tablo 40 ve 40.1'deki bulgulara

göre destek vermeyen akrabaların bulunmadığı ailelerde, baba ve anne tarafı akrabalarından destek görmeyenlere göre bireylerin geçmiş yas yoğunluğu düzeylerinin istatistiksel açıdan anlamlı derecede düşük ve ailelerinin güncel genel işlevsellik düzeylerinin istatistiksel açıdan anlamlı derecede yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 40.2: Aileye akrabaların destek vermemesi durumu ile ailenin güncel problem çözme ve iletişim işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

		Baba Tarafı		Anne Tarafı		Baba ve Anne Tarafı	
		Problem Çözme	İletişim	Problem Çözme	İletişim	Problem Çözme	İletişim
Destek Vermeyen Yok	Z	-,981	-2,813	-2,739	-1,387	-3,301	-4,158
	p	,326	,005*	,006*	,165	,001**	,000**
Baba Tarafı	Z			-1,841	-,578	-1,868	-,968
	p			,066	,563	,062	,333
Anne Tarafı	Z					-,023	-1,355
	p					,982	,175

*p<.0083, **p<.0016

Tablo 40.2'e göre ailelerin güncel problem çözme ve iletişim işlevselliği düzeyleri açısından anlamlı farklılığın destek vermeyen akrabaların bulunmadığı aileler ile diğer gruplar arasında olduğu görülmektedir. Tablo 40 ve 40.2'deki bulgulara göre destek vermeyen akrabaların bulunmadığı ailelerin, baba tarafından destek görmeyenlere göre güncel iletişim (Z= -2.813, p<.0083), anne tarafından destek görmeyenlere göre güncel problem çözme (Z= -2.739, p<.0083), baba ve anne tarafından destek görmeyenlere göre güncel problem çözme (Z= -3.301, p<.0016) ve iletişim (Z= -4.158, p<.0016) işlevselliği düzeylerinin istatistiksel açıdan anlamlı derecede yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 40.3: Aileye akrabaların destek vermemesi durumu ile ailenin güncel roller ve duygusal tepki verebilme işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

		Baba Tarafı		Anne Tarafı		Baba ve Anne Tarafı	
		Roller	Duygusal Tepki V.	Roller	Duygusal Tepki V.	Roller	Duygusal Tepki V.
Destek Vermeyen Yok	Z	-1,860	-1,794	-1,728	-,693	-4,276	-3,044
	p	,063	,073	,084	,488	,000**	,002*
Baba Tarafı	Z			-,577	-,424	-2,031	-1,280
	p			,564	,672	,042	,201
Anne Tarafı	Z					-1,094	-1,278
	p					,274	,201

*p<.0083, **p<.0016

Tablo 40.3'te sunulduğu üzere ailelerin güncel roller (Z= -4.276, p<.0016) ve duygusal tepki verebilme (Z= -3.044, p<.0083) işlevselliği düzeyleri açısından anlamlı

farklılığın destek vermeyen akrabaların bulunmadığı aileler ile baba ve anne tarafı destek vermeyenler arasında olduğu görülmektedir. Tablo 40 ve 40.3'teki bulgulara göre destek vermeyen akrabaların bulunmadığı ailelerin, baba ve anne tarafı akrabalarından destek görmeyenlere göre güncel roller ve duygusal tepki verebilme işlevsellik düzeylerinin istatistiksel açıdan anlamlı derecede yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 40.4: Aileye akrabaların destek vermemesi durumu ile ailenin güncel gereken ilgiyi gösterme ve davranış kontrolü işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

		Baba Tarafı		Anne Tarafı		Baba ve Anne Tarafı	
		Gereken İlgili G.	Davranış Kontrolü	Gereken İlgili G.	Davranış Kontrolü	Gereken İlgili G.	Davranış Kontrolü
Destek Vermeyen Yok	Z	-2,907	-,711	-2,429	-2,748	-2,643	-3,709
	p	,004*	,477	,015	,006*	,008*	,000**
Baba Tarafı	Z			-,555	-2,028	-,398	-2,526
	p			,579	,043	,690	,012
Anne Tarafı	Z					-,284	-,099
	p					,777	,921

*p<.0083, **p<.0016

Tablo 40.4'e göre ailelerin güncel gereken ilgiyi gösterme ve davranış kontrolü işlevselliği düzeyleri açısından anlamlı farklılığın destek vermeyen akrabaların bulunmadığı aileler ile diğer gruplar arasında olduğu görülmektedir. Tablo 40 ve 40.4'teki bulgulara göre destek vermeyen akrabaların bulunmadığı ailelerin, baba tarafından destek görmeyenlere göre güncel gereken ilgiyi gösterme (Z= -2.907, p<.0083), anne tarafından destek görmeyenlere göre güncel davranış kontrolü (Z= -2.748, p<.0083), baba ve anne tarafından destek görmeyenlere göre güncel gereken ilgiyi gösterme (Z= -2.643, p<.0083) ve davranış kontrolü (Z= -3.709, p<.0016) işlevselliği düzeylerinin istatistiksel açıdan anlamlı derecede yüksek olduğu tespit edilmiştir.

4.2.5. Kayıp Sonrası Geniş Aile İlişkileri ve İletişimiyle İlgili Değişkenlere İlişkin Bulgular

Kayıp sonrası geniş aileyle olan ilişki ve iletişim durumlarına yönelik tanımlayıcı bilgiler Tablo 41'de sunulmuştur. Kayıp sonrası akrabaların aileyle kurduğu ilişkilerin değişimi açısından iyileşme yönünde katılımcıların %41.7'si değişim olmadığını belirtirken, kötüleşme yönünde %58.3'ü değişim olmadığını; iletişimin değişimi açısından iyileşme yönünde katılımcıların %40.8'i değişim olmadığını belirtirken, kötüleşme yönünde %57.0'ı değişim olmadığını belirtmiştir.

Tablo 41: Kayıp sonrası geniş aileyle ilişkiler ve iletişimle ilgili değişkenlere ilişkin tanımlayıcı bilgiler ve dağılımlar

Değişkenler	Gruplar	N	%
Aileyle İlişkileri İyileşmeye Başlayan Akrabalar	İlişkide İyileşme Yok	93	41,7
	Baba Tarafı	35	15,7
	Anne Tarafı	54	24,2
	Hem Baba, Hem de Anne Tarafı	41	18,4
Aileyle İlişkileri Kötüleşmeye Başlayan Akrabalar	İlişkide Kötüleşme Yok	130	58,3
	Baba Tarafı	49	22,0
	Anne Tarafı	22	9,9
	Hem Baba, Hem de Anne Tarafı	22	9,9
Aileyle İletişimi İyileşmeye Başlayan Akrabalar	İletişimde İyileşme Yok	91	40,8
	Baba Tarafı	33	14,8
	Anne Tarafı	52	23,3
	Hem Baba, Hem de Anne Tarafı	47	21,1
Aileyle İletişimi Kötüleşmeye Başlayan Akrabalar	İletişimde Kötüleşme Yok	127	57,0
	Baba Tarafı	49	22,0
	Anne Tarafı	21	9,4
	Hem Baba, Hem de Anne Tarafı	26	11,7
Toplam		223	100,0

Tablo 42: Kayıp sonrası geniş aileyle ilişkiler ve iletişim durumu ile yas yoğunluğu ve aile işlevselliği alt boyutları arasındaki ilişkiler

		1	2	3	4
Yas-Geçmiş Davranışlar	r	,061	-,218**	,061	-,225**
	p	,366	,001	,367	,001
Yas-Şimdiki Duygular	r	,027	-,105	,026	-,107
	p	,686	,117	,700	,112
Genel İşlevler-G	r	-,201**	,236**	-,181**	,260**
	p	,003	,000	,007	,000
Problem Çözme-G	r	-,203**	,093	-,166*	,138*
	p	,002	,165	,013	,039
İletişim- G	r	-,116	,256**	-,143*	,275**
	p	,083	,000	,033	,000
Roller-G	r	-,162*	,179**	-,205**	,189**
	p	,015	,007	,002	,005
Duygusal Tepki Verebilme- G	r	-,108	,245**	-,115	,251**
	p	,109	,000	,086	,000
Gereken İlgiyi Gösterme- G	r	-,079	,289**	-,135*	,253**
	p	,238	,000	,045	,000
Davranış Kontrolü-G	r	-,082	,157*	-,145*	,148*
	p	,225	,019	,030	,027

1-Aileyle İlişkileri İyileşmeye Başlayan Akrabalar, 2-Aileyle İlişkileri Kötüleşmeye Başlayan Akrabalar, 3-Aileyle İletişimi İyileşmeye Başlayan Akrabalar, 4-Aileyle İletişimi Kötüleşmeye Başlayan Akrabalar

*p<.,05, **p<.01

Kayıp sonrası geniş aileyle olan ilişki ve iletişim durumu ile bireylerin yas yoğunluğu ve güncel aile işlevsellikleri arasındaki ilişkiler Tablo 42’de sunulmuştur. Akrabaların

aileyle olan ilişkilerinin iyiye gitmesi durumu ile ailenin güncel genel ($r = -.201, p < .01$), problem çözme ($r = -.203, p < .01$) ve roller ($r = -.162, p < .05$) işlevselliği arasında negatif yönde; ilişkilerinin kötüye gitmesi durumu ile bireylerin geçmiş yas yoğunluğu ($r = -.218, p < .01$), ailelerinin güncel genel ($r = -.236, p < .01$), iletişim ($r = -.256, p < .01$), roller ($r = -.179, p < .01$), duygusal tepki verebilme ($r = -.245, p < .01$), gereken ilgiyi gösterme ($r = -.289, p < .01$) ve davranış kontrolü ($r = -.157, p < .05$) işlevselliği arasında negatif yönde istatistiksel açıdan anlamlı derecede ilişki tespit edilmiştir. Akrabaların aileyle olan iletişimlerinin iyiye gitmesi durumu ile ailenin kayıp sonrası güncel genel ($r = -.181, p < .01$), problem çözme ($r = -.166, p < .05$), iletişim ($r = -.143, p < .05$), roller ($r = -.205, p < .01$), gereken ilgiyi gösterme ($r = -.135, p < .05$) ve davranış kontrolü ($r = -.145, p < .05$) işlevselliği arasında negatif yönde; kötüye gitmesi durumu ile bireylerin geçmiş yas yoğunluğu ($r = -.225, p < .01$), ailelerinin güncel genel ($r = -.260, p < .01$), problem çözme ($r = -.138, p < .05$), iletişim ($r = -.275, p < .01$), roller ($r = -.189, p < .01$), duygusal tepki verebilme ($r = -.251, p < .01$), gereken ilgiyi gösterme ($r = -.253, p < .01$) ve davranış kontrolü ($r = -.148, p < .05$) işlevselliği arasında negatif yönde istatistiksel açıdan anlamlı derecede ilişki olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Bireysel yas yoğunluğu ve kayıp sonrası güncel aile işlevselliği kayıp sonrası akrabaların aileyle ilişkilerinin iyiye gitmesi durumuna göre farklılaşmakta mıdır?

Tablo 43: Kayıp sonrası akrabaların aileyle ilişkilerinin iyiye gitmesi durumu ile yas yoğunluğu ve güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Kruskal Wallis Testi sonuçları

		Gruplar	N	Sıra Ort.	X ²	p
Akrabaların Aileyle İlişkilerinin İyiye Gitmesi Durumu	Yas – Geçmiş Davranışlar	İlişkide İyileşme Yok	93	109,97	2,662	,447
		Baba Tarafı	35	109,06		
		Anne Tarafı	54	106,37		
		Baba ve Anne Tarafı	41	126,54		
	Yas – Şimdiki Duygular	İlişkide İyileşme Yok	93	108,59	2,233	,526
		Baba Tarafı	35	124,56		
		Anne Tarafı	54	106,22		
		Baba ve Anne Tarafı	41	116,63		
	Güncel Genel İşlevler	İlişkide İyileşme Yok	93	125,92	8,968	,030*
		Baba Tarafı	35	112,21		
		Anne Tarafı	54	101,63		
		Baba ve Anne Tarafı	41	93,90		
	Güncel Problem Çözme	İlişkide İyileşme Yok	93	122,62	11,803	,008**
		Baba Tarafı	35	128,51		
		Anne Tarafı	54	100,46		
		Baba ve Anne Tarafı	41	89,01		

* $p < .05$, ** $p < .01$

Tablo 43 (devam): Kayıp sonrası akrabaların aileyle ilişkilerinin iyiye gitmesi durumu ile yas yoğunluğu ve güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Kruskal Wallis Testi sonuçları

		Gruplar	N	Sıra Ort.	X ²	p
Akrabaların Aileyle İlişkilerinin İyiye Gitmesi Durumu	Güncel İletişim	İlişkide İyileşme Yok	93	120,20	3,448	,328
		Baba Tarafı	35	107,64		
		Anne Tarafı	54	110,84		
		Baba ve Anne Tarafı	41	98,65		
	Güncel Roller	İlişkide İyileşme Yok	93	124,84	6,711	,082
		Baba Tarafı	35	102,77		
		Anne Tarafı	54	106,33		
		Baba ve Anne Tarafı	41	98,21		
	Güncel Duygusal Tepki Verebilme	İlişkide İyileşme Yok	93	118,23	2,925	,403
		Baba Tarafı	35	114,56		
		Anne Tarafı	54	110,31		
		Baba ve Anne Tarafı	41	97,93		
	Güncel Gereken İlgiyi Gösterme	İlişkide İyileşme Yok	93	116,15	4,336	,227
		Baba Tarafı	35	108,20		
		Anne Tarafı	54	120,32		
		Baba ve Anne Tarafı	41	94,88		
	Güncel Davranış Kontrolü	İlişkide İyileşme Yok	93	117,10	1,573	,666
		Baba Tarafı	35	112,61		
		Anne Tarafı	54	110,24		
		Baba ve Anne Tarafı	41	102,23		

*p<.05, **p<.01

Tablo 43.1: Akrabaların aileyle ilişkilerinin iyiye gitmesi durumu ile ailenin genel ve problem çözme işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

		Baba Tarafı		Anne Tarafı		Baba ve Anne Tarafı	
		Genel İşlevler	Problem Çözme	Genel İşlevler	Problem Çözme	Genel İşlevler	Problem Çözme
İlişkide İyileşme Yok	Z	-,995	-,348	-2,230	-2,000	-2,678	-2,691
	p	,320	,728	,026	,045	,007*	,007*
Baba Tarafı	Z			-,698	-2,115	-1,153	-2,740
	p			,485	,034	,249	,006*
Anne Tarafı	Z					-,583	-,940
	p					,560	,347

*p<.0083, **p<.0016

Tablo 43'teki bulgulara göre akrabaların kayıp sonrası aileyle olan ilişkilerinin iyiye gitmesi durumu açısından ailelerin güncel genel ($X^2= 8.968$, $p<.05$) ve problem çözme ($X^2= 11.803$, $p<.01$) işlevselliği düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaştığı görülmektedir. Anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen Mann-Whitney U Testi sonucunda (bkz. Tablo 43.1), baba ve anne tarafının aileyle olan ilişkileri iyiye giden ailelerin genel ($Z= -2.678$, $p<.0083$) ve problem çözme ($Z= -2.691$, $p<.0083$) işlevselliği düzeylerinin akrabalarla

ilişkilerinde iyileşme görülmeyenlere göre ve problem çözme işlevselliği ($Z = -2.740$, $p < .0083$) düzeylerinin baba tarafıyla ilişkileri iyiye gidenlere göre istatistiksel açıdan anlamlı derecede yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Bireysel yas yoğunluğu ve kayıp sonrası güncel aile işlevselliği kayıp sonrası akrabaların aileyle ilişkilerinin kötüye gitmesi durumuna göre farklılaşmakta mıdır?

Tablo 44: Akrabaların aileyle ilişkilerinin kötüye gitmesi durumu ile güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Kruskal Wallis Testi sonuçları

	Gruplar	N	Sıra Ort.	X ²	p
Akrabaların Aileyle İlişkilerinin Kötüye Gitmesi Durumu	İlişkide Kötüleşme Yok	130	121,45	14,397	,002**
	Yas – Geçmiş Davranışlar				
	Baba Tarafı	49	115,06		
	Anne Tarafı	22	90,80		
	Baba ve Anne Tarafı	22	70,52	4,381	,223
	İlişkide Kötüleşme Yok	130	116,22		
	Yas – Şimdiki Duygular				
	Baba Tarafı	49	117,16		
	Anne Tarafı	22	93,64		
	Baba ve Anne Tarafı	22	93,93	15,113	,002**
	İlişkide Kötüleşme Yok	130	101,29		
	Güncel Genel İşlevler				
	Baba Tarafı	49	111,16		
	Anne Tarafı	22	139,50		
	Baba ve Anne Tarafı	22	149,66	6,040	,110
	İlişkide Kötüleşme Yok	130	109,00		
	Güncel Problem Çözme				
	Baba Tarafı	49	101,57		
	Anne Tarafı	22	133,50		
	Baba ve Anne Tarafı	22	131,48	14,849	,002**
	İlişkide Kötüleşme Yok	130	99,15		
	Güncel İletişim				
	Baba Tarafı	49	121,03		
	Anne Tarafı	22	133,34	9,939	,019*
	Baba ve Anne Tarafı	22	146,45		
	İlişkide Kötüleşme Yok	130	104,21		
	Güncel Roller				
	Baba Tarafı	49	110,70	13,423	,004**
	Anne Tarafı	22	123,86		
	Baba ve Anne Tarafı	22	149,05		
	İlişkide Kötüleşme Yok	130	99,58		
	Güncel Duygusal Tepki Verebilme			19,203	,000**
	Baba Tarafı	49	121,44		
	Anne Tarafı	22	133,43		
	Baba ve Anne Tarafı	22	142,93	7,791	,051
	İlişkide Kötüleşme Yok	130	97,48		
	Güncel Gereken İlgiyi Gösterme				
	Baba Tarafı	49	123,15		
	Anne Tarafı	22	132,09	105,28	
	Baba ve Anne Tarafı	22	152,86		
	İlişkide Kötüleşme Yok	130	105,28		
	Güncel Davranış Kontrolü				
	Baba Tarafı	49	108,18	134,36	
	Anne Tarafı	22	134,36		
	Baba ve Anne Tarafı	22	137,82		
	İlişkide Kötüleşme Yok	130	105,28		

* $p < .05$, ** $p < .01$

Tablo 44'teki bulgulara göre akrabaların kayıp sonrası aileyle olan ilişkilerinin kötüye gitmesi durumu açısından bireylerin geçmiş yas yoğunluğu ($X^2= 14.397$, $p<.01$), ailelerin güncel genel ($X^2= 15.113$, $p<.01$), iletişim ($X^2= 14.849$, $p<.01$), roller ($X^2= 9.939$, $p<.05$), duygusal tepki verebilme ($X^2= 13.423$, $p<.01$) ve gereken ilgiyi gösterme ($X^2= 19.203$, $p<.01$) işlevselliği düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaştığı görülmektedir. Anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen Mann-Whitney U Testi sonuçları Tablo 44.1, 44.2 ve 44.3'te sunulmuştur.

Tablo 44.1: Akrabaların aileyle ilişkilerinin kötüye gitmesi durumu ile geçmiş yas yoğunluğu ve ailenin güncel genel işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

		Baba Tarafı		Anne Tarafı		Baba ve Anne Tarafı	
		Geçmiş Yas Y.	Genel İşlevler	Geçmiş Yas Y.	Genel İşlevler	Geçmiş Yas Y.	Genel İşlevler
İlişkide Kötüleşme Yok	Z	-,672	-,991	-1,979	-2,553	-3,376	-3,143
	p	,502	,322	,048	,011	,001**	,002*
Baba Tarafı	Z			-1,595	-1,812	-2,860	-2,510
	p			,111	,070	,004*	,012
Anne Tarafı	Z					-,918	-,647
	p					,359	,518

$p<.0083^*$, $p<.0016^{**}$

Tablo 44 ve 44.1'de sunulduğu üzere kayıp sonrası akrabalarının ailesiyle ilişkileri kötüye gitmeyen bireylerin, baba ve anne tarafının aileyle olan ilişkileri kötüye gidenlere göre geçmiş yas yoğunluğu ($Z= -3.376$, $p<.0016$) düzeylerinin istatistiksel açıdan anlamlı derece düşük ve ailelerinin güncel genel işlevselliği ($Z= -3.143$, $p<.0083$) düzeylerinin istatistiksel açıdan anlamlı derecede yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Tablo 44.2: Akrabaların aileyle ilişkilerinin kötüye gitmesi Durumu ile Ailenin Güncel İletişim ve Roller İşlevselliği Arasındaki Farklara İlişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

		Baba Tarafı		Anne Tarafı		Baba ve Anne Tarafı	
		İletişim	Roller	İletişim	Roller	İletişim	Roller
İlişkide Kötüleşme Yok	Z	-2,098	-,645	-2,301	-1,295	-3,067	-2,970
	p	,036	,519	,021	,195	,002*	,003*
Baba Tarafı	Z			-,898	-,872	-1,652	-2,399
	p			,369	,383	,099	,016
Anne Tarafı	Z					-,964	-1,317
	p					,335	,188

$p<.0083^*$, $p<.0016^{**}$

Tablo 44 ve 44.2’de sunulduğu üzere kayıp sonrası akrabalarının ailesiyle ilişkileri kötüye gitmeyen bireylerin, baba ve anne tarafının aileyle olan ilişkileri kötüye gidenlere göre ailelerinin güncel iletişim ($Z = -3.067$, $p < .0083$) ve roller ($Z = -2.790$, $p < .0083$) işlevselliği düzeylerinin istatistiksel açıdan anlamlı derecede yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 44.3: Akrabaların aileyle ilişkilerinin kötüye gitmesi durumu ile ailenin güncel duygusal tepki verebilme ve gereken ilgiyi gösterme işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

DÜŞÜK YÜKSEK		Baba Tarafı		Anne Tarafı		Baba ve Anne Tarafı	
		Duygusal Tepki V.	Gereken İlgiyi G.	Duygusal Tepki V.	Gereken İlgiyi G.	Duygusal Tepki V.	Gereken İlgiyi G.
İlişkide Kötüleşme Yok	Z	-2,100	-2,434	-2,277	-2,315	-2,805	-3,694
	p	,036	,015	,023	,021	,005*	,000**
Baba Tarafı	Z			-,775	-,587	-1,529	-1,926
	p			,438	,557	,126	,054
Anne Tarafı	Z					-,565	-1,037
	p					,572	,300

$p < .0083^*$, $p < .0016^{**}$

Tablo 44 ve 44.3’te sunulduğu üzere kayıp sonrası akrabalarının ailesiyle ilişkileri kötüye gitmeyen bireylerin, baba ve anne tarafının aileyle olan ilişkileri kötüye gidenlere göre ailelerinin güncel duygusal tepki verebilme ($Z = -2.805$, $p < .0083$) ve gereken ilgiyi gösterme ($Z = -3.694$, $p < .0016$) işlevselliği düzeylerinin istatistiksel açıdan anlamlı derecede yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Bireysel yas yoğunluğu ve kayıp sonrası güncel aile işlevselliği kayıp sonrası akrabaların aileyle iletişimlerinin iyiye gitmesi durumuna göre farklılaşmakta mıdır?

Tablo 45’teki bulgulara göre akrabaların kayıp sonrası aileyle olan iletişimlerinin iyiye gitmesi durumu açısından bireylerin ailelerinin güncel roller ($X^2 = 10.249$, $p < .05$) işlevselliği düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaştığı görülmektedir. Bu bulguların ışığında ve anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen Mann-Whitney U Testi sonucunda (bkz. Tablo 45.1) kayıp sonrası baba ve anne tarafından akrabalarının aileyle iletişimi iyiye giden ailelerin güncel roller ($Z = -2.915$, $p < .0083$) işlevselliği düzeylerinin iletişimlerinde iyileşme olmayanlara göre istatistiksel açıdan anlamlı derecede yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Tablo 45: Akrabaların aileyle iletişimlerinin iyiye gitmesi durumu ile güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Kruskal Wallis Testi sonuçları

Gruplar		N	Sıra Ort.	X ²	p	
Akrabaların Aileyle İletişimlerinin İyiye Gtmesi Durumu	Yas – Geçmiş Davranışlar	İletişimde İyileşme Yok	91	109,87	3,616	,306
		Baba Tarafı	33	112,35		
		Anne Tarafı	52	102,42		
		Baba ve Anne Tarafı	47	126,47		
	Yas – Şimdiki Duygular	İletişimde İyileşme Yok	91	108,95	2,529	,470
		Baba Tarafı	33	124,92		
		Anne Tarafı	52	104,50		
		Baba ve Anne Tarafı	47	117,13		
	Güncel Genel İşlevler	İletişimde İyileşme Yok	91	124,86	7,363	,061
		Baba Tarafı	33	113,02		
		Anne Tarafı	52	102,68		
		Baba ve Anne Tarafı	47	96,70		
	Güncel Problem Çözme	İletişimde İyileşme Yok	91	121,40	7,711	,052
		Baba Tarafı	33	125,55		
		Anne Tarafı	52	101,42		
		Baba ve Anne Tarafı	47	96,00		
Güncel İletişim	İletişimde İyileşme Yok	91	123,45	5,135	,162	
	Baba Tarafı	33	104,44			
	Anne Tarafı	52	107,25			
	Baba ve Anne Tarafı	47	100,40			
Güncel Roller	İletişimde İyileşme Yok	91	127,73	10,249	,017*	
	Baba Tarafı	33	103,27			
	Anne Tarafı	52	106,74			
	Baba ve Anne Tarafı	47	93,50			
Güncel Duygusal Tepki Verebilme	İletişimde İyileşme Yok	91	120,40	2,979	,395	
	Baba Tarafı	33	110,59			
	Anne Tarafı	52	107,19			
	Baba ve Anne Tarafı	47	102,05			
Güncel Gereken İlgiyi Gösterme	İletişimde İyileşme Yok	91	119,34	6,981	,073	
	Baba Tarafı	33	110,97			
	Anne Tarafı	52	119,03			
	Baba ve Anne Tarafı	47	90,73			
Güncel Davranış Kontrolü	İletişimde İyileşme Yok	91	120,75	5,012	,171	
	Baba Tarafı	33	116,80			
	Anne Tarafı	52	108,24			
	Baba ve Anne Tarafı	47	95,84			

*p<.05, **p<.01

Tablo 45.1: Akrabaların aileyle ilişkilerinin iyiye gitmesi durumu ile ailenin güncel roller işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

		Baba Tarafı	Anne Tarafı	Baba ve Anne Tarafı
		Roller	Roller	Roller
İletişimde İyileşme Yok	Z	-1,815	-1,944	-2,915
	p	,070	,052	,004*
Baba Tarafı	Z		-,285	-,627
	p		,776	,531
Anne Tarafı	Z			-1,106
	p			,269

p<.0083*, p<.0016**

Bireysel yas yoğunluğu ve kayıp sonrası güncel aile işlevselliği akrabaların kayıp sonrası aileyle iletişimlerinin kötüye gitmesi durumuna göre farklılaşmakta mıdır?

Tablo 46: Akrabaların aileyle iletişimlerinin kötüye gitmesi durumu ile güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Kruskal Wallis Testi sonuçları

	Gruplar	N	Sıra Ort.	X ²	p
Akrabaların Aileyle İletişimlerinin Kötüye Gitmesi Durumu	İletişimde Kötüleşme Yok	127	122,65	12,880	,005**
	Yas – Geçmiş Davranışlar	49	111,41		
	Baba Tarafı	21	90,69		
	Baba ve Anne Tarafı	26	78,29		
	İletişimde Kötüleşme Yok	127	116,45	4,081	,253
	Yas – Şimdiki Duygular	49	116,63		
	Baba Tarafı	21	96,43		
	Baba ve Anne Tarafı	26	94,12		
	İletişimde Kötüleşme Yok	127	99,56	17,276	,001**
	Güncel Genel İşlevler	49	112,34		
	Baba Tarafı	21	143,64		
	Baba ve Anne Tarafı	26	146,58		
	İletişimde Kötüleşme Yok	127	106,63	8,920	,030*
	Güncel Problem Çözme	49	102,35		
	Baba Tarafı	21	139,40		
	Baba ve Anne Tarafı	26	134,31		
	İletişimde Kötüleşme Yok	127	97,38	16,787	,001**
	Güncel İletişim	49	123,33		
	Baba Tarafı	21	137,64		
	Baba ve Anne Tarafı	26	141,35		
	İletişimde Kötüleşme Yok	127	103,30	9,692	,021*
	Güncel Roller	49	111,82		
	Baba Tarafı	21	125,12		
	Baba ve Anne Tarafı	26	144,23		
	İletişimde Kötüleşme Yok	127	98,79	14,166	,003**
	Güncel Duygusal Tepki Verebilme	49	121,03		
	Baba Tarafı	21	138,50		
	Baba ve Anne Tarafı	26	138,12		
	İletişimde Kötüleşme Yok	127	97,83	14,764	,002**
	Güncel Gereken İlgiyi Gösterme	49	127,01		
	Baba Tarafı	21	136,74		
	Baba ve Anne Tarafı	26	132,96		
	İletişimde Kötüleşme Yok	127	105,25	7,132	,068
	Güncel Davranış Kontrolü	49	108,57		
	Baba Tarafı	21	138,33		
	Baba ve Anne Tarafı	26	130,17		

*p<.05, **p<.01

Tablo 46'daki bulgulara göre akrabaların kayıp sonrası aileyle olan iletişimlerinin kötüye gitmesi durumu açısından bireylerin geçmiş yas yoğunluğu ($X^2= 12.880$, $p<.01$), ailelerinin güncel genel ($X^2= 17.1276$, $p<.01$), problem çözme ($X^2= 8.920$, $p<.05$),

iletişim ($X^2= 16.787$, $p<.01$), roller ($X^2= 9.692$, $p<.05$), duygusal tepki verebilme ($X^2= 14.166$, $p<.01$) ve gereken ilgiyi gösterme ($X^2= 14.764$, $p<.01$) işlevselliği düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaştığı görülmektedir. Anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen Mann-Whitney U Testi sonuçları Tablo 46.1, 46.2, 46.3 ve 46.4'te sunulmuştur.

Tablo 46.1: Akrabaların aileyle iletişimlerinin kötüye gitmesi durumu ile geçmiş yas yoğunluğu arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

		Baba Tarafı	Anne Tarafı	Baba ve Anne Tarafı
		Geçmiş Yas Yoğunluğu	Geçmiş Yas Yoğunluğu	Geçmiş Yas Yoğunluğu
İletişimde Kötüleşme Yok	Z	-1,084	-2,016	-3,202
	p	,278	,044	,001**
Baba Tarafı	Z		-1,342	-2,710
	p		,180	,030
Anne Tarafı	Z			-,504
	p			,614

$p<.0083^*$, $p<.0016^{**}$

Tablo 46 ve 46.1'deki bulgulara göre üzere kayıp sonrası akrabalarının ailesiyle iletişimleri kötüye gitmeyen bireylerin, baba ve anne tarafı akrabalarının aileyle olan ilişkileri kötüye gidenlere göre geçmiş yas yoğunluğu ($Z= -3.202$, $p<.0016$) düzeylerinin istatistiksel açıdan anlamlı derecede düşük olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Tablo 46.2: Akrabaların aileyle iletişimlerinin kötüye gitmesi durumu ile ailenin güncel genel ve problem çözme işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

		Baba Tarafı		Anne Tarafı		Baba ve Anne Tarafı	
		Genel İşlevler	Problem Çözme	Genel İşlevler	Problem Çözme	Genel İşlevler	Problem Çözme
İletişimde Kötüleşme Yok	Z	-1,274	-,346	-2,891	-2,122	-3,254	-1,958
	p	,203	,729	,004*	,034	,001**	,050
Baba Tarafı	Z			-2,009	-2,486	-2,369	-1,962
	p			,045	,013	,018	,050
Anne Tarafı	Z					-,375	-,054
	p					,707	,957

$p<.0083^*$, $p<.0016^{**}$

Tablo 46 ve 46.2'de görüldüğü üzere kayıp sonrası akrabalarının ailesiyle iletişimleri kötüye gitmeyen bireylerin, anne tarafı akrabalarının aileyle olan iletişimleri kötüye gidenlere göre ailelerinin güncel genel ($Z= -2.891$, $p<.0083$) ve baba ve anne tarafı akrabalarının aileyle olan iletişimleri kötüye gidenlere göre güncel genel ($Z= -3.254$, $p<.0016$) işlevselliği düzeylerinin istatistiksel açıdan anlamlı derecede yüksek olduğu

bulgusuna ulaşılmıştır. Problem çözme işlevselliği açısından anlamlı farklılığın hangi grupların arasında olduğu tespit edilememiştir.

Tablo 46.3: Akrabaların aileyle iletişimlerinin kötüye gitmesi durumu ile ailenin güncel iletişim ve roller işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

		Baba Tarafı		Anne Tarafı		Baba ve Anne Tarafı	
		İletişim	Roller	İletişim	Roller	İletişim	Roller
İletişimde Kötüleşme Yok	Z	-2,512	-,838	-2,621	-1,414	-3,022	-2,889
	p	,012	,402	,009	,157	,003*	,004*
Baba Tarafı	Z			-1,080	-,854	-1,345	-2,187
	p			,280	,393	,179	,029
Anne Tarafı	Z					-,461	-1,029
	p					,645	,303

p<.0083*, p<.0016**

Tablo 46 ve 46.3'te görüldüğü üzere kayıp sonrası akrabalarının ailesiyle iletişimlerini kötüye gitmeyen bireylerin, baba ve anne tarafı akrabalarının aileyle olan iletişimlerini kötüye gidenlere göre ailelerinin güncel iletişim (Z= -3.022, p<.0083) ve roller (Z= -3.022, p<.0083) işlevselliği düzeylerinin istatistiksel açıdan anlamlı derecede yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Tablo 46.4: Akrabaların aileyle iletişimlerinin kötüye gitmesi durumu ile ailenin güncel duygusal tepki verebilme ve gereken ilgiyi gösterme işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

		Baba Tarafı		Anne Tarafı		Baba ve Anne Tarafı	
		Duygusal Tepki V.	Gereken İlgiyi G.	Duygusal Tepki V.	Gereken İlgiyi G.	Duygusal Tepki V.	Gereken İlgiyi G.
İletişimde Kötüleşme Yok	Z	-2,122	-2,733	-2,605	-2,565	-2,750	-2,511
	p	,034	,006*	,009	,010	,006*	,012
Baba Tarafı	Z			-1,089	-,618	-1,274	-,442
	p			,276	,537	,203	,658
Anne Tarafı	Z					-,011	-,172
	p					,991	,863

p<.0083*, p<.0016**

Tablo 46 ve 46.4'te görüldüğü üzere kayıp sonrası akrabalarının ailesiyle iletişimlerini kötüye gitmeyen bireylerin, baba ve anne tarafı akrabalarının aileyle olan iletişimlerini kötüye gidenlere göre ailelerinin güncel duygusal tepki verebilme (Z= -2.750, p<.0083) ve baba tarafı akrabalarının aileyle olan iletişimlerini kötüye gidenlere göreyse gereken ilgiyi gösterme (Z= -2.733, p<.0083) işlevselliği düzeylerinin istatistiksel açıdan anlamlı derecede yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

4.2.6. Kayıp Sonrası Ailede Yas Sürecine Dair İlişki ve İletişimle İlgili Değişkenlere İlişkin Bulgular

Kayıp sonrası ailede yas sürecine dair ilişki ve iletişim durumlarına yönelik tanımlayıcı bilgiler Tablo 47’de sunulmuştur. Katılımcıların %40.8’i kayıp sonrası ailelerinde kayba dair hisler, düşünceler, yas konusunda çok yüksek düzeyde açık iletişim kurulduğunu, %12.6’sı hiç iletişim kurulmadığını belirtmiştir. Ailelerinde bireysel yas farklılıkları kaynaklı hiç sorun yaşanmayan katılımcıların oranı %44.4 iken hep sorun yaşananların oranı %11.2’dir.

Tablo 47: Kayıp sonrası ailede yas sürecine dair ilişki ve iletişimle ilgili değişkenlere ilişkin tanımlayıcı bilgiler ve dağılımlar

Değişkenler	Gruplar	N	%
Aile-Kayba Dair Hisler, Düşünceler ve Yasla İlgili Açık İletişim Kurma Durumu	Çok Düşük (0-1)	28	12,6
	Düşük (2-3)	22	9,9
	Orta (4-6)	46	20,6
	Yüksek (7-8)	36	16,1
	Çok Yüksek (9-10)	91	40,8
Aile-Bireysel Yas Farklılıkları Kaynaklı İlişki ve İletişimde Sorun Durumu	Çok Yüksek (0-1)	25	11,2
	Yüksek (2-3)	21	9,4
	Orta (4-6)	43	19,3
	Düşük (7-8)	35	15,7
	Çok Düşük (9-10)	99	44,4
Toplam		223	100,0

Tablo 48’de ailede yas sürecine dair ilişki ve iletişim durumları ile geçmiş ve güncel yas yoğunluğu ve kayıp öncesi ve güncel aile işlevselliği alt boyutları arasındaki ilişkiler sunulmuştur. Bireylerin kayıp sonrası ailelerinde kayba dair hisler, düşünceler, yasla ilgili açık iletişim kurma durumu ile ailelerinin kayıp öncesi ve güncel genel ($r = -.331$, $p < .01$ (KÖ) ve $r = -.336$, $p < .01$ (G)), problem çözme ($r = -.251$, $p < .01$ (KÖ) ve $r = -.280$, $p < .01$ (G)), iletişim ($r = -.334$, $p < .01$ (KÖ) ve $r = -.314$, $p < .01$ (G)), roller ($r = -.258$, $p < .01$ (KÖ) ve $r = -.276$, $p < .01$ (G)), duygusal tepki verebilme ($r = -.362$, $p < .01$ (KÖ) ve $r = -.385$, $p < .01$ (G)), davranış kontrolü ($r = -.164$, $p < .05$ (KÖ) ve $r = -.175$, $p < .01$ (G)) ve güncel gereken ilgiyi gösterme ($r = -.137$, $p < .05$) işlevselliği arasında negatif yönde istatistiksel açıdan anlamlı ilişki tespit edilmiştir.

Bireylerin ailelerinde bireysel yas farklılıkları kaynaklı ilişki ve iletişimde sorun durumu ile ailelerinin kayıp öncesi ve güncel genel ($r = -.363$, $p < .01$ (KÖ) ve $r = -.445$,

$p < .01$ (G)), problem çözme ($r = -.226$, $p < .01$ (KÖ) ve $r = -.292$, $p < .01$ (G)), iletişim ($r = -.350$, $p < .01$ (KÖ) ve $r = -.387$, $p < .01$ (G)), roller ($r = -.302$, $p < .01$ (KÖ) ve $r = -.318$, $p < .01$ (G)), duygusal tepki verebilme ($r = -.284$, $p < .01$ (KÖ) ve $r = -.336$, $p < .01$ (G)), gereken ilgiyi gösterme ($r = -.235$, $p < .01$ (KÖ) ve $r = -.272$, $p < .01$ (G)) ve davranış kontrolü ($r = -.302$, $p < .01$ (KÖ) ve $r = -.344$, $p < .01$ (G)) işlevselliği arasında negatif yönde istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulgusuna ulaşılmıştır.

Tablo 48: Ailede yas sürecine dair ilişki ve iletişim ile yas yoğunluğu ve aile işlevselliği alt boyutları arasındaki ilişkiler

		Aile-Kayba Dair Hisler, Düşünceler ve Yasla İlgili Açık İletişim Kurma Durumu	Aile-Bireysel Yas Farklılıkları Kaynaklı İlişki ve İletişimde Sorun Durumu
TDYÖ-Geçmiş Davranışlar	r	,018	,117
	p	,790	,080
TDYÖ-Şimdiki Duygular	r	-,092	,060
	p	,171	,376
Genel İşlevler-KÖ	r	-,331**	-,363**
	p	,000	,000
Genel İşlevler-G	r	-,336**	-,445**
	p	,000	,000
Problem Çözme-KÖ	r	-,251**	-,226**
	p	,000	,001
Problem Çözme-G	r	-,280**	-,292**
	p	,000	,000
İletişim-KÖ	r	-,334**	-,350**
	p	,000	,000
İletişim-G	r	-,314**	-,387**
	p	,000	,000
Roller-KÖ	r	-,258**	-,302**
	p	,000	,000
Roller-G	r	-,276**	-,318**
	p	,000	,000
Duygusal Tepki Verebilme-KÖ	r	-,362**	-,284**
	p	,000	,000
Duygusal Tepki Verebilme-G	r	-,385**	-,336**
	p	,000	,000
Gereken İlgii Gösterme-KÖ	r	-,129	-,235**
	p	,054	,000
Gereken İlgii Gösterme-G	r	-,137*	-,272**
	p	,041	,000
Davranış Kontrolü-KÖ	r	-,164*	-,302**
	p	,014	,000
Davranış Kontrolü-G	r	-,175**	-,344**
	p	,009	,000

* $p < .05$, ** $p < .01$

Bireysel yas yoğunluğu ve aile işlevselliği ailede kayba dair hisler, düşünceler, yasla ilgili açık iletişim kurma durumuna göre farklılaşmakta mıdır?

Tablo 49: Ailede kayba dair hisler, düşünceler ve yasla ilgili açık iletişim kurma durumu ile yas yoğunluğu ve kayıp öncesi ve güncel aile genel, problem çözme ve iletişim işlevselliği arasındaki farklılara ilişkin Kruskal Wallis Testi sonuçları

Aile-Kayba Dair Hisler, Düşünceler ve Yasla İlgili Açık İletişim Kurma					
	Gruplar	N	Sıra Ort.	X ²	p
Yas – Geçmiş Davranışlar	Çok Düşük (0-1)	28	116,84	6,163	,187
	Düşük (2-3)	22	105,30		
	Orta (4-6)	46	98,50		
	Yüksek (7-8)	36	132,71		
	Çok Yüksek (9-10)	91	110,76		
Yas – Şimdiki Duygular	Çok Düşük (0-1)	28	121,21	6,910	,141
	Düşük (2-3)	22	124,41		
	Orta (4-6)	46	103,43		
	Yüksek (7-8)	36	130,60		
	Çok Yüksek (9-10)	91	103,14		
Genel İşlevler-KÖ	Çok Düşük (0-1)	28	144,80	25,171	,000**
	Düşük (2-3)	22	128,09		
	Orta (4-6)	46	131,79		
	Yüksek (7-8)	36	111,01		
	Çok Yüksek (9-10)	91	88,40		
Genel İşlevler-G	Çok Düşük (0-1)	28	148,21	27,006	,000**
	Düşük (2-3)	22	123,00		
	Orta (4-6)	46	133,93		
	Yüksek (7-8)	36	108,47		
	Çok Yüksek (9-10)	91	88,51		
Problem Çözme-KÖ	Çok Düşük (0-1)	28	132,05	16,176	,003**
	Düşük (2-3)	22	132,61		
	Orta (4-6)	46	119,50		
	Yüksek (7-8)	36	125,39		
	Çok Yüksek (9-10)	91	91,76		
Problem Çözme-G	Çok Düşük (0-1)	28	144,86	18,081	,001**
	Düşük (2-3)	22	127,73		
	Orta (4-6)	46	119,84		
	Yüksek (7-8)	36	116,79		
	Çok Yüksek (9-10)	91	92,23		
İletişim-KÖ	Çok Düşük (0-1)	28	146,75	26,345	,000**
	Düşük (2-3)	22	127,61		
	Orta (4-6)	46	125,66		
	Yüksek (7-8)	36	121,82		
	Çok Yüksek (9-10)	91	86,74		
İletişim-G	Çok Düşük (0-1)	28	146,36	22,552	,000**
	Düşük (2-3)	22	129,16		
	Orta (4-6)	46	123,15		
	Yüksek (7-8)	36	117,99		
	Çok Yüksek (9-10)	91	89,27		

*p<.05, **p<.01

Tablo 49'daki bulgulara göre ailede kayba dair hisler, düşünceler ve yaşla ilgili açık iletişim kurma durumu açısından ailelerin kayıp öncesi ve güncel genel ($X^2= 25.171$, $p<.01$ (KÖ) ve $X^2= 27.006$, $p<.01$ (G)), problem çözme ($X^2= 16.176$, $p<.01$ (KÖ) ve $X^2= 18.081$, $p<.01$ (G)) ve iletişim ($X^2= 26.345$, $p<.01$ (KÖ) ve $X^2= 22.552$, $p<.01$ (G)) işlevselliği düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaştığı görülmektedir. Anlamlı farklılığın kaynaklandığı grupları belirlemek amacıyla gerçekleştirilen Mann-Whitney U Testi sonuçları Tablo 49.1, 49.2 ve 49.3'te sunulmuştur. Tablo 49 ve 49.1'deki bulgulara göre aile üyeleri arasında kayba dair hisler, düşünceler ve yaşla ilgili çok yüksek düzeyde açık iletişim kurulabilen ailelerin, hiç iletişim kurulamayan ailelere göre kayıp öncesi ($Z= -3.989$, $p<.001$) ve güncel ($Z= -4.172$, $p<.001$) genel işlevsellik düzeyleri ve orta düzeyde açık iletişim kurulabilen ailelere göre kayıp öncesi ($Z= -3.661$, $p<.001$) ve güncel ($Z= -3.904$, $p<.001$) genel işlevsellik düzeylerinin istatistiksel açıdan anlamlı derecede yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 49.1: Ailede kayba dair hisler, düşünceler ve yaşla ilgili iletişim kurma durumu ile kayıp öncesi ve güncel aile genel işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

		Düşük (2-3)		Orta (4-6)		Yüksek (7-8)		Çok Yüksek (9-10)	
		Genel İşl. KÖ	Genel İşl. G	Genel İşl. KÖ	Genel İşl. G	Genel İşl. KÖ	Genel İşl. G	Genel İşl. KÖ	Genel İşl. G
Çok Düşük (0-1)	Z	-,998	-1,281	-,870	-1,071	-2,087	-2,541	-3,989	-4,172
	p	,318	,200	,384	,284	,037	,011	,000**	,000**
Düşük (2-3)	Z			-,328	-,597	-,971	-,819	-2,685	-2,194
	p			,743	,551	,332	,413	,007	,028
Orta (4-6)	Z					-1,511	-1,908	-3,661	-3,904
	p					,131	,056	,000**	,000**
Yüksek (7-8)	Z							-1,825	-1,691
	p							,068	,091

* $p<.005$, ** $p<.001$

Tablo 49.2: Ailede kayba dair hisler, düşünceler ve yaşla ilgili iletişim kurma durumu ile kayıp öncesi ve güncel aile problem çözme işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

		Düşük (2-3)		Orta (4-6)		Yüksek (7-8)		Çok Yüksek (9-10)	
		Problem Ç. KÖ	Problem Ç. G	Problem Ç. KÖ	Problem Ç. G	Problem Ç. KÖ	Problem Ç. G	Problem Ç. KÖ	Problem Ç. G
Çok Düşük (0-1)	Z	-,088	-1,020	-,821	-1,576	-,604	-1,820	-2,761	-3,727
	p	,930	,308	,411	,115	,546	,069	,006	,000**
Düşük (2-3)	Z			-,684	-,460	-,362	-,530	-2,795	-2,402
	p			,494	,645	,717	,596	,005	,016
Orta (4-6)	Z					-,220	-,361	-2,260	-2,277
	p					,826	,718	,024	,023
Yüksek (7-8)	Z							-2,824	-2,030
	p							,005	,042

$p<.005^*$, $p<.001^{**}$

Tablo 49 ve 49.2’de görüldüğü üzere aile üyeleri arasında kayba dair hisler, düşünceler ve yaşla ilgili çok yüksek düzeyde açık iletişim kurulabilen ailelerin, hiç iletişim kurulamayan ailelere göre güncel problem çözme işlevselliği ($Z = -3.727, p < .001$) düzeylerinin istatistiksel açıdan anlamlı derecede yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Ailelerin kayıp öncesi problem çözme işlevselliği düzeyleri açısından anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığı tespit edilememiştir.

Tablo 49.3: Ailede kayba dair hisler, düşünceler ve yaşla ilgili iletişim kurma durumu ile kayıp öncesi ve güncel aile iletişim işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

		Düşük (2-3)		Orta (4-6)		Yüksek (7-8)		Çok Yüksek (9-10)	
		İletişim KÖ	İletişim G	İletişim KÖ	İletişim G	İletişim KÖ	İletişim G	İletişim KÖ	İletişim G
Çok Düşük (0-1)	Z	-1,185	-,960	-1,475	-1,598	-1,696	-2,002	-4,115	-3,908
	p	,236	,337	,140	,110	,090	,045	,000**	,000**
Düşük (2-3)	Z			-,190	-,401	-,514	-,843	-2,598	-2,496
	p			,849	,688	,607	,399	,009	,013
Orta (4-6)	Z					-,351	-,380	-3,368	-2,951
	p					,725	,704	,001*	,003*
Yüksek (7-8)	Z							-2,939	-2,445
	p							,003*	,014

$p < .005^*$, $p < .001^{**}$

Tablo 49 ve 49.3’teki bulgulara göre aile üyeleri arasında kayba dair hisler, düşünceler ve yaşla ilgili çok yüksek düzeyde açık iletişim kurulabilen ailelerin, hiç iletişim kurulamayan ailelere göre kayıp öncesi ($Z = -4.115, p < .001$) ve güncel ($Z = -3.908, p < .001$) iletişim işlevselliği düzeyleri, orta düzeyde açık iletişim kurulabilen ailelere göre kayıp öncesi ($Z = -3.368, p < .005$) ve güncel ($Z = -2.951, p < .005$) iletişim işlevselliği düzeyleri ve yüksek düzeyde açık iletişim kurulabilen ailelere göre kayıp öncesi iletişim işlevselliği ($Z = -2.939, p < .005$) düzeylerinin istatistiksel açıdan anlamlı derecede yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 50’de sunulduğu üzere ailelerin kayıp öncesi ve güncel roller ($X^2 = 15.536, p < .01$ (KÖ) ve $X^2 = 20.055, p < .01$ (G)) ve duygusal tepki verebilme ($X^2 = 29.930, p < .01$ (KÖ) ve $X^2 = 33.353, p < .01$ (G)) ve güncel davranış kontrolü ($X^2 = 9.916, p < .05$) işlevselliği düzeylerinin ailede kayba dair hisler, düşünceler ve yaşla ilgili açık iletişim kurma durumu açısından istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaştığı bulgusuna ulaşılmıştır. Anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla gerçekleştirilen Mann-Whitney U Testi sonuçları Tablo 50.1, 50.2 ve 50.3’te sunulmuştur.

Tablo 50: Ailede kayba dair hisler, düşünceler ve yasla ilgili iletişim kurma durumu ile kayıp öncesi ve güncel aile roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme ve davranış kontrolü işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Kruskal Wallis Testi sonuçları

	Gruplar	N	Sıra Ort.	X ²	p
Aile-Kayba Dair Hisler, Düşünceler ve Yasla İlgili İletişim Kurma	Roller-KÖ	Çok Düşük (0-1)	28	145,61	15,536 ,004**
		Düşük (2-3)	22	125,86	
		Orta (4-6)	46	120,64	
		Yüksek (7-8)	36	107,89	
		Çok Yüksek (9-10)	91	95,57	
	Roller-G	Çok Düşük (0-1)	28	150,88	20,055 ,000**
		Düşük (2-3)	22	126,14	
		Orta (4-6)	46	123,97	
		Yüksek (7-8)	36	96,82	
		Çok Yüksek (9-10)	91	96,58	
	Duygusal Tepki Verebilme-KÖ	Çok Düşük (0-1)	28	149,89	29,930 ,000**
		Düşük (2-3)	22	129,91	
		Orta (4-6)	46	128,60	
		Yüksek (7-8)	36	116,94	
		Çok Yüksek (9-10)	91	85,66	
	Duygusal Tepki Verebilme-G	Çok Düşük (0-1)	28	151,18	33,353 ,000**
		Düşük (2-3)	22	134,25	
		Orta (4-6)	46	129,83	
		Yüksek (7-8)	36	114,90	
		Çok Yüksek (9-10)	91	84,41	
	Gereken İlgiyi Gösterme-KÖ	Çok Düşük (0-1)	28	130,57	5,869 ,209
		Düşük (2-3)	22	127,34	
		Orta (4-6)	46	114,52	
		Yüksek (7-8)	36	98,78	
		Çok Yüksek (9-10)	91	106,53	
	Gereken İlgiyi Gösterme-G	Çok Düşük (0-1)	28	127,88	7,798 ,099
		Düşük (2-3)	22	138,43	
		Orta (4-6)	46	111,68	
		Yüksek (7-8)	36	98,32	
		Çok Yüksek (9-10)	91	106,30	
	Davranış Kontrolü-KÖ	Çok Düşük (0-1)	28	121,88	7,775 ,100
		Düşük (2-3)	22	126,34	
		Orta (4-6)	46	127,62	
		Yüksek (7-8)	36	103,51	
		Çok Yüksek (9-10)	91	100,96	
	Davranış Kontrolü-G	Çok Düşük (0-1)	28	127,20	9,916 ,042*
		Düşük (2-3)	22	122,30	
		Orta (4-6)	46	129,89	
		Yüksek (7-8)	36	97,63	
		Çok Yüksek (9-10)	91	101,48	

*p<.05, **p<.01

Tablo 50 ve 50.1'deki bulgulara göre aile üyeleri arasında kayba dair hisler, düşünceler ve yasla ilgili çok yüksek düzeyde açık iletişim kurulabilen ailelerin kayıp

öncesi ($Z = -3.612$, $p < .001$) ve güncel ($Z = -3.900$, $p < .001$) roller işlevselliği düzeylerinin hiç iletişim kurulamayan ailelere göre ve yüksek düzeyde açık iletişim kurulabilen ailelerin güncel roller işlevselliği ($Z = -3.399$, $p < .005$) düzeylerinin hiç iletişim kurulamayan ailelere göre istatistiksel açıdan anlamlı derecede yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 50.1: Ailede kayba dair hisler, düşünceler ve yaşla ilgili iletişim kurma durumu ile kayıp öncesi ve güncel aile roller işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

		Düşük (2-3)		Orta (4-6)		Yüksek (7-8)		Çok Yüksek (9-10)	
		Roller KÖ	Roller G	Roller KÖ	Roller G	Roller KÖ	Roller G	Roller KÖ	Roller G
Çok Düşük (0-1)	Z	-1,031	-1,423	-1,463	-1,609	-2,468	-3,399	-3,612	-3,900
	p	,303	,155	,143	,108	,014	,001*	,000**	,000**
Düşük (2-3)	Z			-,164	-,026	-1,132	-1,880	-1,994	-1,951
	p			,870	,979	,258	,060	,046	,051
Orta (4-6)	Z					-,824	-1,769	-2,068	-2,299
	p					,410	,077	,039	,022
Yüksek (7-8)	Z							-1,032	-,054
	p							,302	,957

$p < .005$ *, $p < .001$ **

Tablo 50.2: Ailede kayba dair hisler, düşünceler ve yaşla ilgili iletişim kurma durumu ile kayıp öncesi ve güncel aile duygusal tepki verebilme işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

		Düşük (2-3)		Orta (4-6)		Yüksek (7-8)		Çok Yüksek (9-10)	
		D. T. V. KÖ	D. T. V. G	D. T. V. KÖ	D. T. V. G	D. T. V. KÖ	D. T. V. G	D. T. V. KÖ	D. T. V. G
Çok Düşük (0-1)	Z	-1,088	-1,147	-1,633	-1,756	-2,328	-2,431	-4,330	-4,421
	p	,277	,251	,103	,079	,020	,015	,000**	,000**
Düşük (2-3)	Z			-,178	-,276	-,708	-1,182	-2,857	-3,303
	p			,859	,782	,479	,237	,004*	,001*
Orta (4-6)	Z					-1,056	-1,182	-3,708	-3,989
	p					,291	,237	,000**	,000**
Yüksek (7-8)	Z							-2,719	-2,595
	p							,007	,009

* $p < .005$, ** $p < .001$

Tablo 50 ve 50.2'deki bulgulara göre aile üyeleri arasında kayba dair hisler, düşünceler ve yaşla ilgili çok yüksek düzeyde açık iletişim kurulabilen ailelerin kayıp öncesi ve güncel duygusal tepki verebilme işlevselliği düzeylerinin hiç iletişim kurulamayan ailelere göre ($Z = -4.330$, $p < .001$ (KÖ) ve $Z = -4.421$, $p < .001$ (G)), düşük düzeyde açık iletişim kurulabilen ailelere göre ($Z = -2.857$, $p < .005$ (KÖ) ve $Z = -3.303$, $p < .005$ (G)) ve orta düzeyde açık iletişim kurulabilen ailelere göre ($Z = -3.708$, $p < .001$

(KÖ) ve $Z = -3.989$, $p < .001$ (G)) istatistiksel açıdan anlamlı derecede yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 50.3: Ailede kayba dair hisler, düşünceler ve yaşla ilgili iletişim kurma durumu ile güncel aile davranış kontrolü işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

		Düşük (2-3) Davranış Kontrolü G	Orta (4-6) Davranış Kontrolü G	Yüksek (7-8) Davranış Kontrolü G	Çok Yüksek (9-10) Davranış Kontrolü G
Çok Düşük (0-1)	Z	-,353	-,006	-1,718	-1,763
	p	,724	,996	,086	,078
Düşük (2-3)	Z		-,467	-1,491	-1,364
	p		,641	,136	,173
Orta (4-6)	Z			-2,379	-2,444
	p			,017	,015
Yüksek (7-8)	Z				-,242
	p				,809

* $p < .005$, ** $p < .001$

Tablo 50 ve 50.3'teki bulgulara göre ailelerin güncel davranış kontrolü işlevselliği düzeyleri açısından anlamlı farklılığın kaynaklandığı gruplar tespit edilememiştir.

Bireysel yas yoğunluğu ve aile işlevselliği ailede bireysel yas farklılıkları kaynaklı ilişki ve iletişimde sorun durumuna göre farklılaşmakta mıdır?

Tablo 51: Ailede bireysel yas farklılıkları kaynaklı ilişki ve iletişimde sorun durumu ile yas yoğunluğu arasındaki farklara ilişkin Kruskal Wallis Testi sonuçları

		Gruplar	N	Sıra Ort.	X ²	p
Aile-Bireysel Yas Farklılıkları Kaynaklı İlişki ve İletişimde Sorun	Yas – Geçmiş Davranışlar	Çok Yüksek (0-1)	25	116,30	6,545	,162
		Yüksek (2-3)	21	97,31		
		Orta (4-6)	43	94,13		
		Düşük (7-8)	35	113,70		
		Çok Düşük (9-10)	99	121,19		
	Yas – Şimdiki Duygular	Çok Yüksek (0-1)	25	103,32	,967	,915
		Yüksek (2-3)	21	111,81		
		Orta (4-6)	43	109,53		
		Düşük (7-8)	35	109,67		
		Çok Düşük (9-10)	99	116,13		

* $p < .05$, ** $p < .01$

Tablo 51'de görüldüğü üzere bireylerin geçmiş ($X^2 = 6.545$, $p > .05$) ve güncel ($X^2 = .967$, $p > .05$) yas yoğunluğu düzeylerinin ailede bireysel yas farklılıkları kaynaklı ilişki ve iletişimlerinde sorun durumu açısından istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaşmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 52: Ailede bireysel yas farklılıkları kaynaklı ilişki ve iletişimde sorun durumu ile kayıp öncesi ve güncel aile genel, problem çözme ve iletişim işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Kruskal Wallis Testi sonuçları

	Gruplar	N	Sıra Ort.	X ²	p
Aile-Bireysel Yas Farklılıkları Kaynaklı İlişki ve İletişimde Sorun	Genel İşlevler-KÖ	Çok Yüksek (0-1)	25	132,24	34,750 ,000**
		Yüksek (2-3)	21	142,43	
		Orta (4-6)	43	146,58	
		Düşük (7-8)	35	107,97	
		Çok Düşük (9-10)	99	86,84	
	Genel İşlevler-G	Çok Yüksek (0-1)	25	151,52	45,440 ,000**
		Yüksek (2-3)	21	159,71	
		Orta (4-6)	43	134,56	
		Düşük (7-8)	35	107,50	
		Çok Düşük (9-10)	99	83,69	
	Problem Çözme-KÖ	Çok Yüksek (0-1)	25	122,50	15,096 ,005**
		Yüksek (2-3)	21	131,55	
		Orta (4-6)	43	124,51	
		Düşük (7-8)	35	129,76	
		Çok Düşük (9-10)	99	93,49	
	Problem Çözme-G	Çok Yüksek (0-1)	25	135,94	22,060 ,000**
		Yüksek (2-3)	21	140,50	
		Orta (4-6)	43	119,56	
		Düşük (7-8)	35	129,79	
		Çok Düşük (9-10)	99	90,34	
	İletişim-KÖ	Çok Yüksek (0-1)	25	138,16	28,761 ,000**
		Yüksek (2-3)	21	139,43	
		Orta (4-6)	43	137,41	
		Düşük (7-8)	35	114,37	
		Çok Düşük (9-10)	99	87,70	
	İletişim-G	Çok Yüksek (0-1)	25	148,24	33,464 ,000**
		Yüksek (2-3)	21	143,29	
		Orta (4-6)	43	133,99	
		Düşük (7-8)	35	112,59	
		Çok Düşük (9-10)	99	86,45	

*p<.05, **p<.01

Tablo 52’de görüldüğü üzere ailelerin kayıp öncesi ve güncel genel ($X^2= 34.750$, $p<.01$ (KÖ) ve $X^2= 45.440$, $p<.01$ (G)), problem çözme ($X^2= 15.096$, $p<.01$ (KÖ) ve $X^2= 22.060$, $p<.01$ (G)) ve iletişim ($X^2= 28.761$, $p<.01$ (KÖ) ve $X^2= 33.464$, $p<.01$ (G)) işlevselliği düzeylerinin ailede bireysel yas farklılıkları kaynaklı ilişki ve iletişimde sorun durumu açısından istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaştığı tespit edilmiştir. Anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla gerçekleştirilen Mann-Whitney U Testi sonuçları Tablo 52.1, 52.2 ve 52.3’te sunulmuştur. Tablo 52 ve 52.1’deki bulgulara göre aile üyeleri arasında bireysel yas farklılıkları sebebiyle ilişki ve iletişimlerinde hiç sorun yaşamayan ailelerin kayıp öncesi

ve güncel genel işlevsellik düzeylerinin çok yüksek düzeyde sorun yaşayan ailelere göre ($Z = -2.915$, $p < .005$ (KÖ) ve $Z = -4.137$, $p < .001$ (G)), yüksek düzeyde sorun yaşayan ailelere göre ($Z = -3.505$, $p < .001$ (KÖ) ve $Z = -4.771$, $p < .001$ (G)) ve orta düzeyde sorun yaşayan ailelere göre ($Z = -5.061$, $p < .001$ (KÖ) ve $Z = -4.505$, $p < .001$ (G)) istatistiksel açıdan anlamlı derecede yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Üyeler arasında bireysel yaş farklılıkları sebebiyle ilişki ve iletişimlerinde düşük düzeyde sorun yaşayan ailelerin güncel genel işlevsellik düzeylerinin yüksek düzeyde sorun yaşayan ailelere göre ($Z = -3.211$, $p < .005$) ve kayıp öncesi işlevsellik düzeylerinin orta düzeyde sorun yaşayan ailelere göre ($Z = -3.068$, $p < .005$) istatistiksel açıdan anlamlı derecede yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 52.1: Ailede bireysel yaş farklılıkları kaynaklı ilişki ve iletişimde sorun durumu ile kayıp öncesi ve güncel aile genel işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

		Yüksek (2-3)		Orta (4-6)		Düşük (7-8)		Çok Düşük (9-10)	
		Genel İşl. KÖ	Genel İşl. G	Genel İşl. KÖ	Genel İşl. G	Genel İşl. KÖ	Genel İşl. G	Genel İşl. KÖ	Genel İşl. G
Çok Yüksek (0-1)	Z	-,497	-,121	-,497	-1,694	-1,509	-2,799	-2,915	-4,137
	p	,619	,903	,619	,090	,131	,005	,004*	,000**
Yüksek (2-3)	Z			-,072	-1,840	-1,950	-3,211	-3,505	-4,771
	p			,943	,066	,051	,001*	,000**	,000**
Orta (4-6)	Z					-3,068	-2,197	-5,061	-4,505
	p					,002*	,028	,000**	,000**
Düşük (7-8)	Z							-1,926	-2,217
	p							,054	,027

* $p < .005$, ** $p < .001$

Tablo 52.2: Ailede bireysel yaş farklılıkları kaynaklı ilişki ve iletişimde sorun durumu ile kayıp öncesi ve güncel aile problem çözme işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

		Yüksek (2-3)		Orta (4-6)		Düşük (7-8)		Çok Düşük (9-10)	
		Problem Ç. KÖ	Problem Ç. G	Problem Ç. KÖ	Problem Ç. G	Problem Ç. KÖ	Problem Ç. G	Problem Ç. KÖ	Problem Ç. G
Çok Yüksek (0-1)	Z	-,531	-,243	-,089	-1,027	-,308	-,692	-1,964	-3,019
	p	,595	,808	,929	,304	,758	,489	,050	,003*
Yüksek (2-3)	Z			-,531	-1,212	-,246	-,925	-2,325	-3,109
	p			,595	,226	,805	,355	,020	,002*
Orta (4-6)	Z					-,131	-,635	-2,589	-2,464
	p					,896	,526	,010	,014
Düşük (7-8)	Z							-3,064	-3,355
	p							,002*	,001*

* $p < .005$, ** $p < .001$

Tablo 52 ve 52.2'deki bulgulara göre aile üyeleri arasında bireysel yaş farklılıkları sebebiyle ilişki ve iletişimlerinde hiç sorun yaşamayan ailelerin kayıp öncesi ve güncel problem çözme işlevselliği düzeylerinin düşük düzeyde sorun yaşayan ailelere göre ($Z =$

-3.064, $p<.005$ (KÖ) ve $Z= -3.355$, $p<.005$ (G)), güncel problem çözme işlevselliği düzeylerinin çok yüksek düzeyde sorun yaşayan ailelere göre ($Z= -3.019$, $p<.005$) ve yüksek düzeyde sorun yaşayan ailelere göre ($Z= -3.109$, $p<.005$) istatistiksel açıdan anlamlı derecede yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Tablo 52.3: Ailede bireysel yas farklılıkları kaynaklı ilişki ve iletişimde sorun durumu ile kayıp öncesi ve güncel aile iletişim işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

		Yüksek (2-3)		Orta (4-6)		Düşük (7-8)		Çok Düşük (9-10)	
		İletişim KÖ	İletişim G	İletişim KÖ	İletişim G	İletişim KÖ	İletişim G	İletişim KÖ	İletişim G
Çok Yüksek (0-1)	Z	-,221	-1,018	-,274	-1,530	-1,533	-2,080	-3,250	-3,754
	p	,825	,309	,784	,126	,125	,038	,001*	,000**
Yüksek (2-3)	Z			-,007	-,374	-1,469	-1,825	-3,454	-3,943
	p			,994	,709	,142	,068	,001*	,000**
Orta (4-6)	Z					-1,623	-1,551	-4,242	-4,172
	p					,105	,121	,000**	,000**
Düşük (7-8)	Z							-2,196	-2,135
	p							,028	,033

* $p<.005$, ** $p<.001$

Tablo 52 ve 52.3'teki bulgulara göre aile üyeleri arasında bireysel yas farklılıkları sebebiyle ilişki ve iletişimlerinde hiç sorun yaşamayan ailelerin kayıp öncesi ve güncel iletişim işlevselliği düzeylerinin çok yüksek düzeyde sorun yaşayan ailelere göre ($Z= -3.250$, $p<.005$ (KÖ) ve $Z= -3.754$, $p<.001$ (G)), yüksek düzeyde sorun yaşayan ailelere göre ($Z= -3.454$, $p<.005$ (KÖ) ve $Z= -3.943$, $p<.001$ (G)) ve orta düzeyde sorun yaşayan ailelere göre ($Z= -4.242$, $p<.001$ (KÖ) ve $Z= -4.172$, $p<.001$ (G)) istatistiksel açıdan anlamlı derecede yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 53'te sunulduğu üzere ailelerin kayıp öncesi ve güncel roller ($X^2= 24.406$, $p<.01$ (KÖ) ve $X^2= 24.199$, $p<.01$ (G)), duygusal tepki verebilme ($X^2= 22.109$, $p<.01$ (KÖ) ve $X^2= 27.366$, $p<.01$ (G)), gereken ilgiyi gösterme ($X^2= 22.892$, $p<.01$ (KÖ) ve $X^2= 23.378$, $p<.01$ (G)) ve davranış kontrolü ($X^2= 23.718$, $p<.01$ (KÖ) ve $X^2= 29.019$, $p<.01$ (G)) işlevselliği düzeylerinin ailede bireysel yas farklılıkları kaynaklı ilişki ve iletişimde sorun durumu açısından istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaştığı bulgusuna ulaşılmıştır. Anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla gerçekleştirilen Mann-Whitney U Testi sonuçları Tablo 53.1, 53.2, 53.3 ve 53.4'te sunulmuştur.

Tablo 53: Ailede bireysel yas farklılıkları kaynaklı ilişki ve iletişimde sorun durumu ile kayıp öncesi ve güncel aile roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme ve davranış kontrolü işlevselliği alt boyutları arasındaki farklara ilişkin Kruskal Wallis Testi sonuçları

	Gruplar	N	Sıra Ort.	X ²	p
Aile-Bireysel Yas Farklılıkları Kaynaklı İlişki ve İletişimde Sorun	Roller-KÖ	Çok Yüksek (0-1)	25	132,34	24,406 ,000**
		Yüksek (2-3)	21	140,62	
		Orta (4-6)	43	139,58	
		Düşük (7-8)	35	100,87	
		Çok Düşük (9-10)	99	92,75	
	Roller-G	Çok Yüksek (0-1)	25	144,10	24,199 ,000**
		Yüksek (2-3)	21	137,64	
		Orta (4-6)	43	133,65	
		Düşük (7-8)	35	101,86	
		Çok Düşük (9-10)	99	92,64	
	Duygusal Tepki Verebilme-KÖ	Çok Yüksek (0-1)	25	124,38	22,109 ,000**
		Yüksek (2-3)	21	141,88	
		Orta (4-6)	43	138,64	
		Düşük (7-8)	35	107,79	
		Çok Düşük (9-10)	99	92,45	
	Duygusal Tepki Verebilme-G	Çok Yüksek (0-1)	25	136,32	27,366 ,000**
		Yüksek (2-3)	21	155,81	
		Orta (4-6)	43	128,49	
		Düşük (7-8)	35	109,21	
		Çok Düşük (9-10)	99	90,39	
	Gereken İlgiyi Gösterme-KÖ	Çok Yüksek (0-1)	25	135,90	22,892 ,000**
		Yüksek (2-3)	21	137,90	
		Orta (4-6)	43	134,85	
		Düşük (7-8)	35	81,86	
		Çok Düşük (9-10)	99	101,20	
	Gereken İlgiyi Gösterme-G	Çok Yüksek (0-1)	25	147,14	23,378 ,000**
		Yüksek (2-3)	21	139,36	
		Orta (4-6)	43	128,37	
		Düşük (7-8)	35	87,33	
		Çok Düşük (9-10)	99	98,93	
	Davranış Kontrolü-KÖ	Çok Yüksek (0-1)	25	128,26	23,718 ,000**
		Yüksek (2-3)	21	133,90	
		Orta (4-6)	43	139,41	
		Düşük (7-8)	35	116,20	
		Çok Düşük (9-10)	99	89,86	
	Davranış Kontrolü-G	Çok Yüksek (0-1)	25	131,38	29,019 ,000**
		Yüksek (2-3)	21	150,64	
		Orta (4-6)	43	133,95	
		Düşük (7-8)	35	116,43	
		Çok Düşük (9-10)	99	87,81	

*p<.05, **p<.01

Tablo 53 ve 53.1'deki bulgulara göre aile üyeleri arasında bireysel yas farklılıkları sebebiyle ilişki ve iletişimlerinde hiç sorun yaşamayan ailelerin kayıp öncesi ve güncel

roller işlevselliği düzeylerinin orta düzeyde sorun yaşayan ailelere göre ($Z = -3.981$, $p < .001$ (KÖ) ve $Z = -3.458$, $p < .005$ (G)), yüksek düzeyde sorun yaşayan ailelere göre ($Z = -2.972$, $p < .005$ (KÖ) ve $Z = -2.924$, $p < .005$ (G)) ve güncel roller işlevselliği düzeylerinin çok yüksek düzeyde sorun yaşayan ailelere göre ($Z = -3.434$, $p < .005$) istatistiksel açıdan anlamlı derecede yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Tablo 53.1: Ailede bireysel yas farklılıkları kaynaklı ilişki ve iletişimde sorun durumu ile kayıp öncesi ve güncel aile roller işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

		Yüksek (2-3)		Orta (4-6)		Düşük (7-8)		Çok Düşük (9-10)	
		Roller KÖ	Roller G	Roller KÖ	Roller G	Roller KÖ	Roller G	Roller KÖ	Roller G
Çok Yüksek (0-1)	Z	-,475	-,408	-,408	-,783	-1,923	-2,583	-2,708	-3,434
	p	,635	,683	,683	,433	,054	,010	,007	,001*
Yüksek (2-3)	Z			-,251	-,186	-2,246	-2,060	-2,972	-2,924
	p			,802	,852	,025	,039	,003*	,003*
Orta (4-6)	Z					-2,784	-2,295	-3,981	-3,458
	p					,005	,022	,000**	,001*
Düşük (7-8)	Z							-,749	-,845
	p							,454	,398

* $p < .005$, ** $p < .001$

Tablo 53.2: Ailede bireysel yas farklılıkları kaynaklı ilişki ve iletişimde sorun durumu ile kayıp öncesi ve güncel aile duygusal tepki verebilme işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

		Yüksek (2-3)		Orta (4-6)		Düşük (7-8)		Çok Düşük (9-10)	
		D. T. V. KÖ	D. T. V. G	D. T. V. KÖ	D. T. V. G	D. T. V. KÖ	D. T. V. G	D. T. V. KÖ	D. T. V. G
Çok Yüksek (0-1)	Z	-,499	-,886	-,766	-,537	-1,205	-1,703	-1,952	-3,081
	p	,617	,375	,443	,591	,228	,089	,051	,002*
Yüksek (2-3)	Z			-,330	-1,773	-2,050	-2,731	-3,199	-4,129
	p			,741	,076	,040	,006	,001*	,000**
Orta (4-6)	Z					-2,496	-1,438	-3,834	-3,260
	p					,013	,151	,000**	,001*
Düşük (7-8)	Z							-1,528	-1,620
	p							,126	,105

* $p < .005$, ** $p < .001$

Tablo 53 ve 53.2'e göre bireylerin aile üyeleri arasında bireysel yas farklılıkları sebebiyle ilişki ve iletişimlerinde hiç sorun yaşamayan ailelerin kayıp öncesi ve güncel duygusal tepki verebilme işlevselliği düzeylerinin orta düzeyde sorun yaşayan ailelere göre ($Z = -3.834$, $p < .001$ (KÖ) ve $Z = -3.260$, $p < .001$ (G)), yüksek düzeyde sorun yaşayan ailelere göre ($Z = -3.199$, $p < .005$ (KÖ) ve $Z = -4.129$, $p < .001$ (G)) ve güncel duygusal tepki verebilme işlevselliği düzeylerinin çok yüksek düzeyde sorun yaşayan ailelere göre ($Z = -3.081$, $p < .005$) istatistiksel açıdan anlamlı derecede yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 53.3: Ailede bireysel yas farklılıkları kaynaklı ilişki ve iletişimde sorun durumu ile kayıp öncesi ve güncel aile gereken ilgiyi gösterme işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

		Yüksek (2-3)		Orta (4-6)		Düşük (7-8)		Çok Düşük (9-10)	
		G. İ. G. KÖ	G. İ. G. G	G. İ. G. KÖ	G. İ. G. G	G. İ. G. KÖ	G. İ. G. G	G. İ. G. KÖ	G. İ. G. G
Çok Yüksek (0-1)	Z	-,266	-,819	-,524	-1,743	-2,785	-3,125	-2,256	-3,118
	p	,790	,413	,600	,081	,005	,002*	,024	,002*
Yüksek (2-3)	Z			-,539	-1,014	-3,007	-2,856	-2,383	-2,600
	p			,590	,311	,003*	,004*	,017	,009
Orta (4-6)	Z					-3,795	-3,007	-3,067	-2,747
	p					,000**	,003*	,002*	,006
Düşük (7-8)	Z							-1,633	-,983
	p							,103	,326

*p<.005, **p<.001

Tablo 53 ve 53.3'teki bulgulara göre bireylerin aile üyeleri arasında bireysel yas farklılıkları sebebiyle ilişki ve iletişimlerinde hiç sorun yaşamayan ailelerin kayıp öncesi gereken ilgiyi gösterme işlevselliği düzeylerinin orta düzeyde sorun yaşayan ailelere göre ($Z = -3.067$, $p < .005$) ve güncel gereken ilgiyi gösterme işlevselliği düzeylerinin çok yüksek düzeyde sorun yaşayan ailelere göre ($Z = -3.118$, $p < .005$) istatistiksel açıdan anlamlı derecede yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Yas farklılıkları sebebiyle ilişki ve iletişimlerinde düşük düzeyde sorun yaşayan ailelerin kayıp öncesi ve güncel gereken ilgiyi gösterme işlevselliği düzeylerinin orta düzeyde sorun yaşayan ailelere göre ($Z = -3.795$, $p < .001$ (KÖ) ve $Z = -3.007$, $p < .005$ (G)), yüksek düzeyde sorun yaşayan ailelere göre ($Z = -3.007$, $p < .005$ (KÖ) ve $Z = -2.856$, $p < .005$ (G)) ve güncel gereken ilgiyi gösterme işlevselliği düzeylerinin çok yüksek düzeyde sorun yaşayan ailelere göre ($Z = -3.125$, $p < .005$) istatistiksel açıdan anlamlı derecede yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 53.4: Ailede bireysel yas farklılıkları kaynaklı ilişki ve iletişimde sorun durumu ile kayıp öncesi ve güncel aile davranış kontrolü işlevselliği arasındaki farklara ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

		Yüksek (2-3)		Orta (4-6)		Düşük (7-8)		Çok Düşük (9-10)	
		Davr. K. KÖ	Davr. K. G	Davr. K. KÖ	Davr. K. G	Davr. K. KÖ	Davr. K. G	Davr. K. KÖ	Davr. K. G
Çok Yüksek (0-1)	Z	-,166	-,774	-,415	-,325	-,587	-1,008	-2,546	-2,670
	p	,868	,439	,678	,745	,557	,314	,011	,008
Yüksek (2-3)	Z			-,251	-1,111	-1,122	-2,032	-2,803	-4,019
	p			,802	,266	,262	,042	,005	,000**
Orta (4-6)	Z					-1,714	-1,300	-4,270	-4,092
	p					,086	,193	,000**	,000**
Düşük (7-8)	Z							-2,145	-2,394
	p							,032	,017

*p<.005, **p<.001

Tablo 53 ve 53.4'teki bulgulara göre bireylerin aile üyeleri arasında bireysel yas farklılıkları sebebiyle ilişki ve iletişimlerinde hiç sorun yaşamayan ailelerin kayıp öncesi ve güncel davranış kontrolü işlevselliği düzeylerinin orta düzeyde sorun yaşayan ailelere göre ($Z = -4.270$, $p < .001$ (KÖ) ve $Z = -4.092$, $p < .001$ (G)) ve güncel davranış kontrolü işlevselliği düzeylerinin yüksek düzeyde sorun yaşayan ailelere göre ($Z = -4.019$, $p < .001$) istatistiksel açıdan anlamlı derecede yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

5. TARTIŞMA

Bu çalışma bireylerin geçmiş ve güncel yas yoğunluğu ile ailelerinin kayıp öncesi ve güncel işlevselliği arasındaki ilişkileri ve yas yoğunluğu ile aile işlevselliği düzeyleri üzerinde katılımcıların özellikleri, kayıp ve cenaze döneminin özellikleri, kayıp sonrası geniş aileyle ilişkiler ve ailede yas sürecine dair ilişki ve iletişim durumları açısından farklılıkları incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Amaç doğrultusunda test edilen hipotezler ve araştırma sorularının sonuçları bu bölümde literatür çerçevesinde tartışılmaktadır. Yas ve aile işlevselliği arasındaki ilişkileri inceleyen araştırmalar genellikle genel işlevsellik dışındaki alt boyutları ve kayıp öncesi aile işlevselliği düzeylerini kapsamına almadıklarından sonuçlar kısıtlı bir şekilde tartışılacaktır.

5.1. Hipotezlere İlişkin Bulguların Tartışılması

H1: Aile üyesi vefat etmiş bireylerin kayıp öncesi aile işlevselliği ile kayıp sonrası güncel aile işlevselliği arasında fark vardır.

Araştırma kapsamında aile üyesi vefat eden bireylerin ailelerinin kayıp öncesi ve güncel aile işlevselliği alt boyutlarının düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu bulgu Cacciatore ve arkadaşlarının (2013) araştırmasındaki ailelerde kayıp sonrasında genel işlevsellikte sorunlar yaşandığı bulgusuyla ve ayrıca literatürdeki aile üyesinin vefatında aile işlevselliği ve ailenin işlevsel rollerinin olumsuz etkilendiğini belirten bilgilerle (Bowen, 1976; Detmer ve Lamberti, 1991 ve Walsh ve McGoldrick, 2013) çelişmektedir. Bu durumun, çalışmada katılımcılardan elde edilen verilerin normal dağılım göstermemesi ve parametrik olmayan testlerle analiz edilmesinin getirdiği kısıtlılıktan kaynaklandığı düşünülmektedir.

Literatürle çelişmekle ve anlamlı fark tespit edilmemekle birlikte, alt boyutlarda negatif sıralar açısından kayıp öncesi güncel göre daha işlevsel ya da işlevsele yakın ve pozitif sıralar açısından güncel olarak kayıp öncesine göre daha işlevsel ya da işlevsele yakın ailelerin bulunduğu, diğer bir deyişle bazı aileler açısından işlevsellik düzeylerinde değişim olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, aile üyesinin ölümünün işlevselliği pozitif ya da negatif yönde etkileyebildiğini göstermektedir.

H2: Aile üyesi vefat etmiş bireylerin, kayıp öncesi aile işlevselliği düzeylerine göre yas yoğunlukları arasında fark vardır.

H2 hipotezi, aile işlevselliği alt boyutlarına göre “**H2a-genel, H2b-problem çözme, H2c-iletişim, H2d-roller, H2e-duygusal tepki verebilme, H2f-gereken ilgiyi gösterme, H2g-davranış kontrolü**” işlevselliği açısından olmak üzere yedi alt hipotezden oluşmaktadır. Kayıp öncesi ailelerinin işlevsellik düzeyi düşük olanlara göre, gereken ilgiyi gösterme işlevselliği yüksek olan bireylerin geçmiş ve güncel yas yoğunluğu ile ailelerinin genel ve roller işlevselliği yüksek olan bireylerin geçmiş yas yoğunluğu düzeylerinin düşük olduğu; ailelerinin problem çözme işlevselliği yüksek olan bireylerin güncel yas yoğunluğu düzeylerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sonuçlar H2a, H2b, H2d ve H2f hipotezlerini desteklemektedir.

Kayıp öncesi ailenin genel, roller ve gereken ilgiyi gösterme işlevselliği açısından bulgular üyeler arasındaki yakınlık ve uyma yeteneği üzerinden işlevselliği yüksek ailelerdeki bireylerin güncel yas yoğunluğu düzeylerinin düşük olduğu (BrintzenhofeSzoc vd., 1999), ailedeki kayıp öncesi işlevsellik düzeyinin yüksek olduğunda aile üyesinin ölümü gibi stresli yaşam olayları karşısında yas yoğunluğunun daha az olduğu (Delalibera vd., 2015 ve Schuler vd., 2012) bulgularını destekler niteliktedir. Kayıp öncesi dönemde ailesi işlevsel olan bireylerin genel olarak güncel yas yoğunluğunun düşük olması, aile üyesinin ölümü gibi stresli bir yaşam olayı karşısında ailenin genel, maddi ve manevi gereksinimlerin açık ve adil rol dağılımıyla karşılandığı roller ve üyelerin birbirlerine ve ilgi alanlarına empatik yatırımı üzerinden gereken ilgiyi gösterme işlevselliklerinin yas yoğunluğu açısından koruyucu faktör olduğunu göstermektedir.

H3: Aile üyesi vefat etmiş bireylerin kayıp sonrası güncel aile işlevselliği düzeylerine göre yas yoğunlukları arasında fark vardır.

H3 hipotezi, aile işlevselliği alt boyutlarına göre “**H3a-genel, H3b-problem çözme, H3c-iletişim, H3d-roller, H3e-duygusal tepki verebilme, H3f-gereken ilgiyi gösterme, H3g-davranış kontrolü**” işlevselliği açısından olmak üzere yedi alt hipotezden oluşmaktadır. Kayıp sonrası ailelerinin güncel işlevsellik düzeyi düşük olanlara göre, duygusal tepki verebilme ve gereken ilgiyi gösterme işlevselliği yüksek olan bireylerin geçmiş ve güncel yas yoğunluğu ile ailelerinin güncel genel, iletişim,

roller ve davranış kontrolü işlevselliği yüksek olan bireylerin geçmiş yas yoğunluğu düzeylerinin düşük olduğu; ailelerinin problem çözme işlevselliği yüksek olan bireylerin güncel yas yoğunluğu düzeylerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sonuçlar H3 alt hipotezlerinin tümünü desteklemektedir.

Problem çözme işlevselliği haricindeki güncel aile işlevselliği alt boyutları açısından bulgular, kayıp sonrası aile üyeleri arasındaki yakınlığın ve iletişimin daha iyi, güncel işlevselliğin yüksek olduğu ailelerde, özellikle kaybın üzerinden zaman geçtikçe yas belirtileri ve yoğunluğunun daha az olduğu (Schoka Traylor vd., 2003) bulgusunu desteklemekte, ayrıca geçmiş yas yoğunluğu düzeylerinin de aile işlevselliği düşük olanlara göre daha düşük olduğunu göstermektedir. Aile üyesinin ölümünden sonra ailesi işlevsel olan bireylerin genel olarak kaybın erken dönemlerindeki geçmiş yas yoğunluğunun düşük bulunması, araştırma kapsamında aile üyelerinin tamamının yas yoğunluğu düzeyleri ölçülmesi de, erken dönemdeki düşük yas yoğunluğunun ailenin kayıp sonrasında işlevsel olabilmesi açısından önemli olabileceğini düşündürmektedir.

Bireysel yas yoğunluğunun kayıp öncesi H2 hipotezi açısından ailenin genel, problem çözme, roller, gereken ilgiyi gösterme işlevselliği düzeyleri üzerinden farklılaştığı, güncel H3 hipotezi açısından bunlarla birlikte ailenin iletişim, duygusal tepki verebilme ve davranış kontrolü işlevselliği düzeyleri üzerinden de farklılaştığını ortaya koymuştur. Bu durumun, araştırma kapsamında ailelerin bir kısmının kayıp öncesine göre kayıp sonrası işlevsellik durumlarının değişmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

H2 ve H3 hipotezleri açısından kayıp öncesi ve güncel ailelerinin problem çözme işlevselliği yüksek olan bireylerin düşük olanlara göre güncel yas yoğunluğu düzeylerinin yüksek olması, problem çözme boyutunun McMaster Modeli'ne göre ailelerin bütünlüğünü tehdit eden problemler açısından işlevselliğini belirlediği düşünüldüğünde (Bulut, 1993, Epstein vd., 1978 ve Epstein vd., 1983), aile üyesinin ölümüyle sistemi, homeostazı, yapısı değişmiş yani bütünlüğü yara almış olan ailelerin kayıp öncesinde yüksek işlevselliğe sahip olsalar da bireylerin beklenenin aksine güncel yas yoğunluğu düzeylerinin yüksek olması açıklanabilir. Ayrıca bu bulgunun, ölen yakının problem çözme işlevselliği açısından işlevsellikte merkezi rol oynayan aile üyesinin ölümünde yas yoğunluğunun daha fazla olmasıyla da (Walsh ve McGoldrick, 2013) açıklanabileceği düşünülmektedir.

5.2. Araştırma Sorularına İlişkin Bulguların Tartışılması

Araştırma soruları kapsamında yas yoğunluğu ve/veya aile işlevselliği alt boyutları **“katılımcı bilgileri, kayıp dönemi, cenaze ve mezar, kayıp sonrası geniş aile desteği, kayıp sonrası geniş aile ilişkileri ve iletişimi, kayıp sonrası ailede yas sürecine dair ilişki ve iletişim”** ile ilgili olmak üzere altı tema üzerinden incelenmiştir.

5.2.1. Katılımcı Bilgileri ile Yas Yoğunluğu Arasındaki Farklara İlişkin Bulguların Tartışılması

Katılımcıların bilgileri açısından araştırma soruları, bireysel yas yoğunluğunun **“cinsiyete / eğitim düzeyine / güncel yaşa / kayıp anındaki yaşa / kaybın üzerinden geçen süreye”** göre farklılaşma durumunu incelemektedir. Bireylerin geçmiş ve güncel yas yoğunluğu düzeylerinin **cinsiyet** açısından farklılaştığı, kadınların erkeklere göre yas yoğunluğu düzeylerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgu Ringdal ve arkadaşlarının (2001), Goodenough ve arkadaşlarının (2004) ve Liew ve Servaty-Seib’in (2018) araştırmalarındaki kadın olmanın yüksek yas yoğunluğu düzeyiyle ilişkili olduğu bulgularını desteklemektedir. Literatür taramasında araştırmalardaki kadın katılımcıların oranının, bu araştırmada olduğu gibi, genelde erkek katılımcılardan daha fazla olduğu görülmektedir. Bu sebeple kadın katılımcı oranının daha fazla olması ve toplumsal cinsiyet rolleri açısından kadınların duygularını rahatça ifade edebilmeleri durumlarının yas yoğunluğunun cinsiyete göre karşılaştırılması açısından kısıtlılık getirme ihtimali düşünülmektedir. Bireylerin geçmiş ve güncel yas yoğunluğu düzeylerinin **eğitim düzeyi** açısından farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgu literatürdeki yas ile eğitim düzeyi arasında ilişki bulunmadığını gösteren araştırmaların bulgusuyla (Schoka Traylor vd., 2003) örtüşmekle birlikte, eğitim düzeyi azaldıkça yasla daha zor başa çıkılabildiğini gösteren araştırmaların bulgusuyla (Neria vd., 2007) çelişmektedir.

Araştırmada **güncel yaş** açısından geçmiş ve güncel yas yoğunluğu düzeylerinin farklılaştığı, 18-29 yaş arasındaki bireyler ve 30-39 yaş arasındaki bireylerin 40-49 yaş ve 50 yaş ve üzerindeki bireylere göre geçmiş ve güncel yas yoğunluğu düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Diğer bir deyişle yaş arttıkça yas yoğunluğu düzeyi azalmaktadır. Araştırma kapsamındaki 60 yaş ve üzeri katılımcıların oranı az ve yas yoğunluğu düzeyleri 50-59 yaş arasındaki katılımcılarla benzer olduğundan aynı gruba dahil edilmişlerdir. **Kayıp anındaki yaş** açısından geçmiş yas yoğunluğu düzeylerinin

farklılaştığı, 10-19 yaş arasındaki ve 20-29 yaş arasındaki bireylerin 40 yaş ve üzeri bireylere göre geçmiş yas yoğunluğu düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Diğer bir deyişle bireyler kaybı ilerlemiş bir yaşta yaşadığında, kaybın ilk dönemlerindeki yas yoğunluğu düzeyleri düşüktür. Literatürde yaş ve kayıp anındaki yaşa göre yas yoğunlukları arasındaki farklılıkların incelendiği araştırmaların sonuçları, ileri yaşta yas yoğunluğu düzeylerinin daha yüksek olduğu (Neria vd., 2007 ve Ringdal vd., 2001), kayıp anındaki yaş ile yas yoğunluğu arasında ilişki olmadığı ya da farklılaşmadığı (Schaal vd., 2010) ve genç yaşta yas yoğunluğu düzeylerinin daha yüksek olduğu (Schoka Traylor, 2003) gibi birbirlerinden farklılaşmaktadır. Literatürdeki farklılığın hangi aile üyesi/üyelerinin kaybedildiğinden veya yaş arttıkça çoklu aile üyesi kaybı ihtimali yüksekliğinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Araştırma kapsamındaki bulgular, anne, baba ya da kardeş kaybı yaşayan bireyler açısından, genç yaşta yas yoğunluğu düzeylerinin daha yüksek olduğunu gösteren literatürdeki araştırmaları desteklemektedir.

Kaybın üzerinden geçen süre açısından geçmiş ve güncel yas yoğunluğu düzeylerinin farklılaştığı tespit edilmiştir. 3 ay ile yaklaşık 1 yıl arası süre geçen bireylerin güncel yas yoğunluğunun 3 yıl 2 ayın üzeri ile yaklaşık 10 yıl süre geçen bireylere ve 10 yıl ve üzeri ile yaklaşık 18 yıl arası süre geçen bireylere göre; geçmiş ve güncel yas yoğunluğu düzeylerinin 18 yıl ve üzeri süre geçen bireylere göre yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca kaybın üzerinden 1 yılın üzeri ile 3 yıl 2 ay arası süre geçen bireylerin güncel yas yoğunluğu düzeylerinin 18 yıl ve üzeri süre geçen bireylere göre ve 3 yıl 2 ayın üzeri ile yaklaşık 10 yıl arası süre geçen bireylerin güncel yas yoğunluğu düzeylerinin 18 yıl ve üzeri süre geçen bireylere göre yüksek olduğu tespit edilmiştir. Diğer bir deyişle kaybın üzerinden geçen süre azaldıkça yas yoğunluğu düzeylerinin arttığı görülmektedir. Bu bulgular Goodenough ve arkadaşlarının (2004) karmaşık yas alt boyutlarının yordayıcısı olarak ölümün üzerinden kısa süre geçmesi, Cacciatore ve arkadaşlarının (2013) kaybın üzerinden geçen süre arttıkça olayın etkisinin azaldığı bulgularını desteklemektedir.

5.2.2. Kayıp Dönemiyle İlgili Değişkenler ile Yas Yoğunluğu ve Güncel Aile İşlevselliği Arasındaki Farklara İlişkin Bulguların Tartışılması

Kayıp dönemiyle ilgili değişkenler açısından araştırma soruları, bireysel yas yoğunluğu ve güncel aile işlevselliğinin “**yas sebepli psikolojik yardım almaya / hangi aile üyesinin öldüğüne / ölüm nedenine / vefata kadar birlikte yaşamaya / vefatın**

beklenmesine / vefat yerine / defnedilmeden önce ölen yakının bedenini görmeye” göre farklılaşma durumunu incelemektedir. **Yas sebepli psikolojik yardım** alanların geçmiş ve güncel yas yoğunluğu düzeylerinin yardım almayanlara göre yüksek olduğu, güncel aile işlevselliği düzeyleri üzerinde bir farklılaşma olmadığı tespit edilmiştir. Bu bulgu, yas yoğunluğu düzeyi arttıkça bireylerin psikolojik yardım almaya yöneldiklerini düşündürmektedir.

Hangi aile üyesinin öldüğüne (anne, baba, kardeş) göre bireylerin yas yoğunluğu ve güncel aile işlevselliği düzeylerinin farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Bu bulgular Ringdal ve arkadaşlarının (2001) yas yoğunluğu ile ölen yakının kim olduğu arasında ilişki olmadığı bulgusunu desteklemektedir. Bu araştırma kapsamında eş kaybı yaşayan katılımcılar bulunmamakla birlikte, hangi yakının öldüğü ile yüksek yas yoğunluğu arasında ilişki olduğu, anlamlı farkı eşin ya da çocuğun ölümü durumunun yarattığı bulgularından hareketle (Fujisawa vd., 2010 ve Neria, vd., 2007), eş ve çocuk kaybı yaşamış katılımcılara ulaşılması durumunda anlamlı fark olabileceği düşünülmektedir.

Ölüm nedenine göre bireylerin yas yoğunluğu düzeylerinin farklılaştığı, yakınıni ani ölüm sonucu kaybeden bireylerin hastalık sonucu kaybeden bireylere göre geçmiş yas yoğunluğu düzeylerinin yüksek olduğu, güncel aile işlevselliği düzeylerinin ise farklılaşmadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bulgu Liew ve Servaty-Seib'in (2018) yas ile ölüm nedenlerinin ilişkili olduğu, Kübler-Ross (2010), van der Houwen ve arkadaşları (2010) ile Fujisawa ve arkadaşlarının (2010) kaybın ilk dönemlerindeki yas yoğunluğunu ani ve beklenmedik ölümün arttırdığı bulgularını desteklemektedir. Anlamlı farkın geçmiş yas yoğunluğu düzeyleri arasında olması, yakınıni hastalık sonucu kaybeden bireyler üzerinde hastalık sürecinin yakının kaybına bilinçdışı da olsa hazırlanma faktörü oluşturmuş olabileceğini düşündürmektedir. Lakin **vefatın beklenme durumuna** göre bireylerin yas yoğunluğu ve güncel aile işlevselliği düzeylerinin farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Analizler sonucunda yakınıni ani ölüm sonucu kaybeden bireylerin oranı %37.7 iken ölümün beklenmedik olduğunu belirtenlerin oranının %74.9 olduğu; yakınıni hastalık sonucu kaybeden bireylerin yarıya yakın kısmının bu ölümü beklenmedik olarak tanımladıkları görülmektedir.

Vefata kadar birlikte yaşama durumuna göre yas yoğunluğu düzeylerinin farklılaştığı, aile üyesiyle vefatına kadar aynı evde yaşayan bireylerin geçmiş yas yoğunluğu düzeylerinin farklı evde yaşayanlara göre yüksek olduğu, güncel aile

işlevselliği düzeylerinin farklılaşmadığı tespit edilmiştir. **Vefat yerine** göre bireylerin yas yoğunluğu ve bazı güncel aile işlevselliği alt boyutlarının farklılaştığı, aile üyesinin vefat yeri evden başka bir yer olanların güncel yas yoğunluğu, ailelerinin güncel roller ve davranış kontrolü işlevselliği düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgular, Goodenough ve arkadaşlarının (2004) araştırmalarındaki ailenin genel işlevselliği ile vefat yeri arasında ilişki olmaması ve vefat yerinin evden başka bir yer olması durumunda temel yas düzeyinin yüksek olması ve Fujisawa ve arkadaşlarının (2010) yas yoğunluğunun vefat yeri açısından farklılaştığı bulgularıyla örtüşmektedir. Ölüm yeri ile yas tepkileri arasında ilişki olmadığını gösteren çalışmalarla çelişmektedir (Ringdal vd., 2001). Bu araştırma kapsamında aile sisteminde sorumlulukları, görev dağılımlarını, kuralları belirleyen roller ve davranış kontrolü işlevselliği düzeylerinin aile üyesinin evde vefat etmesi durumunda olumsuz etkilendiği düşünülmektedir.

Defnedilmeden önce ölen yakının bedenini görme durumuna göre bireysel yas yoğunluğu düzeyleri ve güncel aile işlevselliği alt boyutlarının düzeylerinin farklılaşmadığı tespit edilmiştir. İstatistiksel açıdan anlamlı fark olmasa da sıra ortalamalarına göre bedeni görenlerin yas yoğunlukları daha yüksek olduğundan, bu bulgu, ölen yakının bedenini görmenin yası kolaylaştırdığı, yoğunluğunu hafiflettiğini gösteren bulgularla çelişmektedir (Bowen, 1976; Mowll vd., 2016 ve Worden, 2018).

5.2.3. Cenaze ve Mezarla İlgili Değişkenler ile Yas Yoğunluğu ve Güncel Aile İşlevselliği Arasındaki Farklara İlişkin Bulguların Tartışılması

Cenaze ve mezarla ilgili değişkenler açısından araştırma soruları, bireysel yas yoğunluğu ve güncel aile işlevselliğinin “**cenazeye katılmaya / aile üyelerinin cenazeye katılmasına / mezar yapımına / mezara mesafe açısından ulaşabilirliğe / mezar ziyareti sıklığına**” göre farklılaşma durumunu incelemektedir.

Cenazeye katılma durumuna göre aile üyesinin cenazesine katılan bireylerin güncel yas yoğunluğu düzeylerinin katılmayanlara göre yüksek olduğu, güncel aile işlevselliği düzeyleri üzerinde bir farklılaşma olmadığı tespit edilmiştir. **Aile üyelerinin cenazeye katılma** durumuna göre bireysel yas yoğunluğu düzeylerinin ve roller dışındaki güncel aile işlevselliği alt boyutlarının farklılaşmadığı; bütün aile üyeleri cenazeye katılan bireylerin ailelerinin, cenazeye katılmayan aile üyesi olanların ailelerine göre güncel roller işlevselliği düzeylerinin yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bulgular

bireylerin ve aile üyelerinin cenazeye katılmasının yas yoğunluğunu azalttığı bilgisiyle (Bowen, 1976 ve Worden, 2018) ve bireylerin cenazeye katılımı açısından yas yoğunluğunun farklılaşmadığını gösteren araştırmalarla (Schaal vd., 2010) çelişmektedir.

Mezar yapımı durumuna göre aile üyesinin mezarı yaptırılmış bireylerin mezarı yaptırılmayanlara göre ailelerinin güncel genel, iletişim, roller ve davranış kontrolü işlevselliği düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Mezarın yaptırılması, mezar taşında ismini görmek bir nevi yakının ölümünü kabullenme adımı niteliğinde olduğundan, kayıp sonrası yüksek aile işlevselliğinin göstergesi olabileceği düşünülmektedir. **Mezara mesafe açısından ulaşılabilirlik** durumuna göre, yani ulaşımın zor ya da kolay olması ile bireylerin yas yoğunluğu ve güncel aile işlevselliği alt boyutları arasında farklılaşma tespit edilmemiştir. **Mezar ziyareti sıklığı** açısından bireysel yas yoğunluğu düzeylerinin farklılaştığı, güncel aile işlevselliği düzeylerinin farklılaşmadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Yakınının mezarını her hafta ziyaret eden bireylerin geçmiş ve güncel yas yoğunluğunun yılda 2-3 kere, yılda 1 kere ziyaret edebilenler ve hiç ziyaret edemeyenlere göre ve yakınının mezarını her ay ile yılda 4 ve üzeri ziyaret eden bireylerin güncel yas yoğunluğunun yılda 2-3 kere ziyaret edenlere göre yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgunun, yas yoğunluğu yüksek olan bireylerin mezar ziyareti sıklığı ve ihtiyacının daha fazla olduğunu gösterdiği düşünülmektedir.

5.2.4. Kayıp Sonrası Geniş Aile Desteğiyle İlgili Değişkenler ile Yas Yoğunluğu ve Güncel Aile İşlevselliği Arasındaki Farklara İlişkin Bulguların Tartışılması

Kayıp sonrası geniş aile desteğiyle ilgili değişkenler açısından araştırma soruları, bireysel yas yoğunluğu ve güncel aile işlevselliğinin “**ailenin sıkıntılarında akrabalarından gelen manevi desteğe / ailenin sıkıntısı olmadan da akrabalarından gelen manevi desteğe / ailenin sıkıntılarında akrabalarından gelen maddi desteğe / ailenin sıkıntısı olmadan da akrabalarından gelen maddi desteğe / aileye akrabaların destek vermemesine**” göre farklılaşma durumunu incelemektedir.

Ailenin sıkıntılarında akrabalarından gelen manevi destek durumuna göre baba ve anne tarafı akrabalarından manevi destek gören ailelerin akrabalarından destek görmeyenlere göre güncel genel, problem çözme, iletişim, roller, gereken ilgiyi gösterme ve davranış kontrolü işlevselliklerinin yüksek olduğu; sadece anne tarafından destek görenlere göre güncel gereken ilgiyi gösterme işlevselliklerinin yüksek olduğu sonucuna

ulaşılmıştır. **Ailenin sıkıntısı olmadan da akrabalarından gelen manevi destek** durumuna göre baba ve anne tarafı akrabalarından destek gören ailelerin güncel roller işlevselliği, farklılığı oluşturan gruplar tespit edilemese de sıra ortalamaları açısından davranış kontrolü işlevselliği düzeylerinin akrabalarından destek görmeyenlere göre ve gereken ilgiyi gösterme işlevselliği düzeylerinin sadece anne tarafından destek görenlere göre yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Ailenin sıkıntılarında akrabalarından gelen maddi destek durumuna göre geçmiş ve güncel yas yoğunluğu ile güncel aile işlevselliği düzeylerinin farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. **Ailenin sıkıntısı olmadan da akrabalarından gelen manevi destek** durumuna göre farklılığı oluşturan gruplar tespit edilemese de sıra ortalamaları açısından sadece baba tarafı (%9.9) akrabalarından destek gören ailelerin, sadece anne tarafı (%10.3) akrabalarından destek görenlere göre güncel iletişim işlevselliği düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmekle birlikte gruplar arası oran farkının fazla olması sebebiyle bu bulgunun kısıtlı olduğu düşünülmektedir.

Aileye akrabaların destek vermemesi durumuna göre destek vermeyen akrabaların bulunmadığı ailelerde baba ve anne tarafı akrabaları destek vermeyenlere göre bireylerin geçmiş yas yoğunluğunun düşük, ailelerin güncel genel, problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme ve davranış kontrolü işlevselliğinin yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca göre destek vermeyen akrabaların bulunmadığı ailelerde baba tarafı akrabaları destek vermeyenlere göre iletişim ve gereken ilgiyi gösterme işlevselliğinin ve anne tarafı akrabaları destek vermeyenlere göre problem çözme ve davranış kontrolü işlevselliğinin yüksek düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kayıp sonrası geniş aile destek kaynağı olduğunda, kaybın yaşandığı aile sisteminin kayıpla bozulan istikrarı yeniden sağlanmakta (Detmer ve Lamberti, 1991), ailenin güncel işlevselliği olumlu etkilenmekte (Walsh ve McGoldrick, 2013), yasa uyum sağlama kolaylaşmaktadır (Greeff ve Human, 2004 ve Walsh ve McGoldrick, 1998). Bulgular, bu araştırmanın kapsamı açısından geniş ailenin kaybın yaşandığı aileye manevi destek verdiği ailelerde güncel işlevsellik düzeylerinin yüksek olması ve geniş ailenin destek vermediği ailelerde bireylerin yas yoğunluğunun yüksek ve işlevselliğin düşük olması bulgularıyla desteklenmektedir.

5.2.5. Kayıp Sonrası Geniş Aile İlişkileri ve İletişimiyle İlgili Değişkenler ile Yas Yoğunluğu ve Güncel Aile İşlevselliği Arasındaki Farklara İlişkin Bulguların Tartışılması

Kayıp sonrası geniş aile ilişkileri ve iletişimiyle ilgili değişkenler açısından araştırma soruları, bireysel yas yoğunluğu ve güncel aile işlevselliğinin “**akrabaların aileyle ilişkilerinin iyiye gitmesine / akrabaların aileyle ilişkilerinin kötüye gitmesine / akrabaların aileyle iletişimlerinin iyiye gitmesine / akrabaların aileyle iletişimlerinin kötüye gitmesine**” göre farklılaşma durumunu incelemektedir.

Akrabaların aileyle ilişkilerinin iyiye gitmesi durumuna göre geçmiş ve güncel yas yoğunluğu düzeylerinin farklılaşmadığı, ailelerin genel ve problem çözme işlevselliği düzeylerinin farklılaştığı tespit edilmiştir. Kayıp sonrası baba ve anne tarafı akrabalarıyla ilişkileri iyiye giden ailelerin, ilişkide iyileşme olmayanlara göre güncel genel ve problem çözme işlevselliği ve sadece baba tarafıyla ilişkileri iyiye giden ailelere göre güncel problem çözme işlevselliği düzeylerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. **Akrabaların aileyle ilişkilerinin kötüye gitmesi** durumuna göre baba ve anne tarafı akrabalarıyla ilişkileri kötüye giden ailelerin akrabalarıyla ilişkilerinde kötüleşme olmayanlara ve sadece baba tarafı akrabalarıyla ilişkileri kötüye gidenlere göre bireylerin geçmiş yas yoğunluğu düzeylerinin yüksek olduğu; akrabalarıyla ilişkileri kötüye gitmeyen ailelerin genel, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme ve gereken ilgiyi gösterme işlevselliği düzeylerinin göre baba ve anne tarafı akrabalarıyla ilişkileri kötüye gidenlere göre yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Akrabaların aileyle iletişimlerinin iyiye gitmesi durumuna göre geçmiş ve güncel yas yoğunluğu ile roller dışındaki güncel aile işlevselliği alt boyutlarının farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Baba ve anne tarafı akrabalarıyla iletişimlerini iyiye giden ailelerin iletişimde iyileşme olmayanlara göre güncel roller işlevselliği düzeylerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. **Akrabaların aileyle iletişimlerinin kötüye gitmesi** durumuna göre akrabalarıyla iletişimlerinde kötüleşme olmayan ailelerde, baba ve anne tarafı akrabalarıyla iletişimi kötüleşenlere göre bireylerin geçmiş yas yoğunluğunun düşük olduğu; güncel genel, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme işlevselliği düzeylerinin yüksek olduğu saptanmıştır. Akrabalarıyla iletişimlerinde kötüleşme olmayan ailelerin iletişimlerini baba tarafı akrabalarıyla kötüleşenlere göre gereken ilgiyi gösterme işlevselliği düzeylerinin yüksek olduğu ve ayrıca anlamlı farklılığı oluşturan gruplar

tespit edilemese de sıra ortalamaları açısından anne tarafı akrabalarıyla iletişimleri kötüye giden ailelerin problem çözme işlevselliği düzeylerinin daha düşük olduğu tespit edilmiştir.

Kayıp sonrası geniş aile, kaybı yaşayan aileyle etkileşimleri üzerinden, aile sistemine yas sürecinde destek kaynağı oluşturabilmektedir ya da uyum zorluklarına sebep olabilmektedir ve ayrıca geniş aile desteğinin olmaması ya da etkileşimlerin kötüleşmesi durumunda karmaşık yas ihtimali artabilmektedir (Detmer ve Lamberti, 1991; Kissane ve Bloch, 1994; Walsh ve McGoldrick, 1998 ve Walsh ve McGoldrick, 2013). Bu bulgular, araştırma kapsamındaki geniş ailenin aileyle olan iletişimi kötüye gittiğinde bireylerin erken dönemde daha yüksek yas yoğunluğu yaşadığı, baba ve anne tarafı akrabalarıyla ilişki ve iletişimi iyiye gittiğinde ya da kötüleşmediğinde ailelerin işlevselliğinin yüksek olduğu bulgularıyla desteklenmektedir.

5.2.6. Kayıp Sonrası Ailede Yas Sürecine Dair İlişki ve İletişimle İlgili Değişkenler ile Yas Yoğunluğu ve Aile İşlevselliği Arasındaki Farklara İlişkin Bulguların Tartışılması

Kayıp sonrası ailede yas sürecine dair ilişki ve iletişimle ilgili değişkenler açısından araştırma soruları, bireysel yas yoğunluğu ve aile işlevselliğinin “**ailede kayba dair hisler, düşünceler, yasla ilgili açık iletişim kurmaya / ailede bireysel yas farklılıkları kaynaklı ilişki ve iletişimde soruna**” göre farklılaşma durumunu incelemektedir.

Ailede kayba dair hisler, düşünceler, yasla ilgili açık iletişim kurma durumuna göre bireylerin geçmiş ve güncel yas yoğunluğu düzeyleri farklılaşmamaktadır. Kayıp öncesi aile işlevselliği açısından çok yüksek düzeyde açık iletişim kurabilen ailelerin hiç iletişim kuramayan ailelere göre genel, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme; düşük düzeyde iletişim kurabilen ailelere göre duygusal tepki verebilme; orta düzeyde iletişim kurabilen ailelere göre genel, iletişim, duygusal tepki verebilme; yüksek düzeyde iletişim kurabilen ailelere göre iletişim işlevselliği düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Güncel aile işlevselliği açısından çok yüksek düzeyde açık iletişim kurabilen ailelerin hiç iletişim kuramayan ailelere göre genel, problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme; düşük düzeyde iletişim kurabilen ailelere göre duygusal tepki verebilme; orta düzeyde iletişim kurabilen ailelere göre genel, iletişim, duygusal tepki verebilme işlevselliği düzeylerinin yüksek olduğu saptanmıştır. Yüksek düzeyde iletişim kurabilen

ailelerin hiç iletişim kuramayanlara göre güncel roller işlevselliği düzeylerinin yüksek olduğu bulunmuştur.

Sıra ortalamaları değerlendirildiğinde kayba dair hisleri, düşünceleri, yaslarıyla ilgili hiç iletişim kuramayan ailelerin kayıp öncesine göre güncel genel, problem çözme, roller, duygusal tepki verebilme ve davranış kontrolü işlevsellik düzeylerinin ve düşük düzeyde iletişim kurabilen ailelerin kayıp öncesine göre güncel iletişim, duygusal tepki verebilme ve davranış kontrolü işlevsellik düzeylerinin görece azaldığı görülmektedir.

Ailede bireysel yas farklılıkları kaynaklı ilişki ve iletişimde sorun durumuna göre bireylerin geçmiş ve güncel yas yoğunluğu düzeyleri farklılaşmamaktadır. Kayıp öncesi aile işlevselliği açısından yas farklılıkları kaynaklı hiç sorun yaşamayan ailelerin çok yüksek düzeyde sorun yaşayanlara göre genel, iletişim; yüksek düzeyde sorun yaşayanlara göre genel, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme; orta düzeyde sorun yaşayanlara göre genel, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü; düşük düzeyde sorun yaşayanlara göre problem çözme işlevselliği düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Düşük düzeyde sorun yaşayan ailelerin yüksek düzeyde sorun yaşayanlara göre gereken ilgiyi gösterme; orta düzeyde sorun yaşayanlara göre genel, gereken ilgiyi gösterme işlevselliği düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Güncel aile işlevselliği açısından yas farklılıkları kaynaklı hiç sorun yaşamayan ailelerin çok yüksek düzeyde sorun yaşayanlara göre genel, problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme; yüksek düzeyde sorun yaşayanlara göre genel, problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, davranış kontrolü; orta düzeyde sorun yaşayanlara göre genel, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, davranış kontrolü; düşük düzeyde sorun yaşayanlara göre problem çözme işlevselliği düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Düşük düzeyde sorun yaşayan ailelerin çok yüksek düzeyde sorun yaşayan ve orta düzeyde sorun yaşayan ailelere göre gereken ilgiyi gösterme; yüksek düzeyde sorun yaşayanlara göre genel ve gereken ilgiyi gösterme işlevselliği düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Bu bulgular ve sıra ortalamaları değerlendirildiğinde bireysel yas farklılıkları kaynaklı ilişki ve iletişimlerinde çok yüksek düzeyde sorun yaşayan ailelerin kayıp öncesine göre güncel bütün alt boyutlarda işlevsellik düzeylerinin ve yüksek düzeyde sorun yaşayan ailelerin kayıp öncesine göre güncel roller dışındaki bütün alt boyutlarda işlevsellik düzeylerinin görece azaldığı görülmektedir.

İşlevsel aile, duyguların ve düşüncelerin özgürce ifade edilebildiği, görüş farklılıklarının yapıcı olarak çözülebildiği, üyeler arası yakınlığın olduğu (Schuler, Zaider ve Kissane, 2012), açık iletişim kurulabilen ve zorluklara karşı esnek bir şekilde uyum sağlayabilen bir ortam sunmaktadır (Nichols ve Davis, 2017). Ailede yasın üyelerde benzer olma beklentisi ve bireysel yas farklılıkları sebebiyle meydana gelen çatışmalar, yası ve aile işlevselliğini olumsuz etkileyebilmektedir (Detmer ve Lamberti, 1991; Gilbert, 1996 ve McHumphrey, 2020). Araştırma bulguları, ailede kayba dair hisler, düşünceler, yasla ilgili açık iletişim kurma ve bireysel yas farklılıkları kaynaklı ilişki ve iletişimde sorun yaşamama durumunun yas yoğunluğu üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığını gösterdiğinden literatürle çelişmektedir. Bu araştırma anne, baba ve kardeş üzerinden aile üyesi kaybını kapsadığından, Liew ve Servaty-Sieb'in (2018) yakın aileyle birlikte geniş aile üyesi ve arkadaş kaybı kapsamında gerçekleştirdikleri araştırmadaki yas farklılıklarına dair aile iletişimi ile yas tepkileri arasında ilişki olmadığı bulgusunu kısıtlı olarak desteklemektedir. Araştırma bulguları, ailede kayba dair hisler, düşünceler, yasla ilgili açık iletişim kurma ve bireysel yas farklılıkları kaynaklı ilişki ve iletişimde sorun yaşamama durumunun aile işlevselliği açısından, kayıp öncesi aile işlevselliği düzeyleri üzerinde kayıp sonrası koruyucu bir etkisi olduğunu, açık iletişim kurulmayan ya da bireysel yas farklılıklarının çok yüksek ve yüksek düzeyde sorun yarattığı ailelerde genel olarak kayıp öncesine göre güncel işlevsellik düzeylerinin düştüğünü, kayıp öncesi aile işlevselliği düzeyleri yüksek ailelerin kayıp ve yasla ilgili daha açık iletişim kurabildiğini ve bireysel yas farklılıkları sebebiyle ilişki ve iletişimlerinde sorun yaşamadıklarını gösterdiğinden literatürdeki bulguları desteklemektedir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Aile üyesinin (anne, baba, kardeş) ölümü karşısında bireylerin geçmiş ve güncel yas yoğunluğu düzeyleri ile ailelerinin kayıp öncesi ve güncel aile işlevselliği düzeyleri arasındaki ilişkileri inceleyen bu araştırma, ayrıca katılımcıların özellikleri, kayıp dönemi, cenaze ve mezar, kayıp sonrası geniş aile desteği, ilişkileri ve iletişimi ve kayıp sonrası ailede yas sürecine dair ilişki ve iletişim durumları açısından yas yoğunluğu ile aile işlevselliği üzerindeki farklılıkları da incelemektedir.

Araştırmanın sonucunda kayıp öncesi ve güncel aile işlevselliği alt boyutları arasında pozitif yönde ilişki bulunmuştur, anlamlı fark tespit edilmemekle birlikte analiz sonucunda alt boyutlarda negatif ve pozitif sıralar üzerinden aile üyesinin ölümünün bazı ailelerin kayıp öncesi işlevselliğini pozitif ya da negatif olarak etkileyebileceği sonucu özellikle aileyle yürütülen yas danışmanlığı açısından önemli görülmektedir. Kayıp öncesi genel işlevselliği, roller ve gereken ilgiyi gösterme işlevselliği yüksek ailelerdeki bireylerin güncel yas yoğunluğunun düşük olduğu tespitinden hareketle, ilerleyen dönemlerdeki düşük yas yoğunluğu üzerinde ailelerin kayıp öncesi maddi ve manevi gereksinimlerin açık ve adil rol dağılımıyla karşılandığı roller, üyelerin birbirlerine ve ilgi alanlarına empatik yatırımı üzerinden gereken ilgiyi gösterme ve genel anlamda işlevsel olmasının bu araştırma kapsamında koruyucu faktör olduğu sonucuna varılmıştır. Problem çözme haricindeki güncel aile işlevselliği alt boyutlarında işlevselliği yüksek ailelerdeki bireylerin geçmiş yas yoğunluğunun düşük olduğu tespit edilmiş ve ailelerin kayıp sonrası işlevsel olabilmeleri açısından erken dönemdeki yas yoğunluğunun düşük olmasının önemli olabileceği düşünülmüştür. Problem çözmenin aile bütünlüğünü tehdit eden üye ölümü gibi problemler karşısındaki işlevsellik olduğundan hareketle, bu alt boyutta kayıp öncesi ve sonrası işlevsel olan ailelerdeki bireylerin erken ve uzun süreli yas yoğunluğunun diğer alt boyutlardan farklı olarak yüksek çıkması olağan olarak görülmektedir.

Kadınların geçmiş ve güncel yas yoğunluğu düzeylerinin erkeklerden daha yüksek olduğu bulunmuştur. Katılımcıların güncel yaşları açısından yaş arttıkça geçmiş ve güncel yas yoğunluğu düzeylerinin azaldığı, kayıp anındaki yaşları açısından ilerlemiş yaşlardaki kayıplarda geçmiş yas yoğunluğu düzeylerinin daha düşük olduğu; kaybın

üzerinden geçen süre azaldıkça yas yoğunluğu düzeylerinin arttığı tespit edilmiştir. Yas sebebiyle psikolojik yardım alanların geçmiş ve güncel yas yoğunluğu, yakınıni ani ölüm sonucu kaybedenlerin ve vefatına kadar aile üyesiyle aynı evde yaşayanların geçmiş yas yoğunluğu düzeylerinin yüksek olduğu bulunmuştur. Bu bulgular yas yoğunluğu arttıkça bireylerin psikolojik yardım almaya yöneldiklerini ve hastalık sürecinin yakınıni hastalık sonucu kaybeden bireylerde kayba bilinçdışı bir hazırlanma faktörü olabileceğini düşündürmektedir. Aile üyesi evden başka bir yerde vefat edenlerin güncel yas yoğunluğu ile ailelerinin güncel roller ve davranış kontrolü işlevselliğinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu bulguyla, aile üyesi evde vefat ettiğinde aile sisteminde maddi ve manevi gereksinimlerin açık ve adil rol dağılımıyla karşılandığı roller ve tehlikeli durumlar dahil kuralları belirleyen davranış kontrolü işlevselliği düzeylerinin olumsuz etkilenebildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Cenazeye katılan bireylerin güncel yas yoğunluğunun ve bütün aile üyeleri cenazeye katılan bireylerin ailelerin güncel roller işlevselliği düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Aile üyesinin mezarı yaptırılmış bireylerin ailelerinin güncel genel, iletişim, roller ve davranış kontrolü işlevselliği düzeyinin yüksek olduğu bulunmuş olup, yakının ölümünü kabullenme adımı olarak mezar yapımının kayıp sonrası aile işlevselliği üzerinde olumlu etkisi olabileceği düşünülmektedir. Mezar ziyareti sıklığı arttıkça geçmiş ve/ya güncel yas yoğunluğunun arttığı, diğer bir deyişle yas yoğunluğu yüksek olan bireylerin mezar ziyareti sıklığı ve ihtiyacının daha fazla olabileceği saptanmıştır.

Kayıp sonrası geniş ailenin kaybın yaşandığı ailenin manevi destek kaynağı olması durumunda ailelerin güncel işlevsellik düzeylerinin yüksek olduğu, geniş ailenin destek vermemesi durumunda ailelerin güncel işlevsellik düzeylerinin düşük ve bireylerin yas yoğunluğunun yüksek olduğu bulunmuştur. Geniş ailenin aileyle olan iletişimi kötüye gittiğinde bireylerin erken dönemde daha yüksek yas yoğunluğu yaşadığı, baba ve anne tarafı akrabalarıyla ilişki ve iletişimi iyiye gittiğinde ya da kötüleşmediğinde ailelerin işlevselliğinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Aile üyesinin ölümünden sonra ailenin işlevselliği üzerinde geniş aileden gelen desteğin, iletişim ve ilişkilerin iyiye gitmesinin olumlu etki ettiği ve önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ailede kayba dair hisler, düşünceler, yasla ilgili açık iletişim kurma düzeyi arttıkça ve bireysel yas farklılıkları kaynaklı ilişki ve iletişimde sorun yaşama durumu azaldıkça kayıp öncesi ve güncel aile işlevselliği düzeylerinin arttığı bulunmuştur. Bu bulgular ve

sıra ortalamaları değerlendirildiğinde kayıp öncesi aile işlevselliği düzeyleri üzerinde kayıp sonrası koruyucu bir etkisi olduğu, açık iletişim kurulmayan ya da bireysel yas farklılıklarının çok yüksek ve yüksek düzeyde sorun yarattığı ailelerde genel olarak kayıp öncesine göre güncel işlevsellik düzeylerinin düştüğü, kayıp öncesi aile işlevselliği düzeyleri yüksek ailelerin kayıp ve yasla ilgili daha açık iletişim kurabildiği ve bireysel yas farklılıkları sebebiyle ilişki ve iletişimlerinde sorun yaşamadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Eğitim düzeyleri, aile üyelerinin cenazeye katılma, mezar yapımı, ailede yas sürecine dair ilişki ve iletişim durumuna göre yas yoğunluğunun; yas sebepli psikolojik yardım alma, ölüm nedeni, vefata kadar birlikte yaşama, cenazeye katılma, mezar ziyareti sıklığı durumuna göre aile işlevselliğinin; hangi aile üyesinin öldüğüne, vefatın beklenme, defnedilmeden önce ölen yakının bedenini görme, mezara mesafe açısından ulaşılabilirlik durumuna göre yas yoğunluğu ve aile işlevselliğinin farklılaşmadığı tespit edilmiştir.

İleriki araştırmalara yönelik olarak, araştırma sürecinden hareketle yasın bireylerin direnç gösterebildikleri bir konu olması ve uzun süren araştırmaların katılımcıların motivasyonlarını düşürebilmesi sebebiyle, tez ya da araştırma sürecinde veri toplama aşamasına uzun süre ayrılması önerilmektedir. Ayrıca araştırmada elde edilen veriler normal dağılım göstermediğinden daha fazla katılımcıya ulaşılması durumunda bu kısıtlılığın ortadan kalkacağı ve parametrik testler yoluyla çalışma evrenini daha çok temsil edecek bulgulara ulaşılacağı düşünülmektedir. Araştırma pandemi koşulları sebebiyle online olarak uygulandığından, çalışma evrenindeki internet erişimi olmayan ya da okur-yazar olmayan bireyleri temsil etmemektedir. Verilerin elle doldurma yöntemiyle de toplanmasıyla çalışma evrenini temsiline artacağı düşünülmektedir.

Araştırma kapsamında örneklem 164 kadın (%73.5) ve 59 erkek (%26.5) olmak üzere toplamda 223 katılımcıdan oluştuğundan, araştırmanın çalışma evrenindeki erkek olan bireyleri temsil ediciliği azdır. Literatürdeki yas araştırmalarında kadın katılımcıların genelde daha fazla olduğu görülmektedir. Cinsiyetin yakın oranlarda dağıldığı araştırmalarda, cinsiyet açısından yasın farklılaşmadığı bulgusunu gösteren çalışmalar da bulunmaktadır. İleriki araştırmalarda evreni daha sağlıklı temsil edilecek sonuçlar elde edilebilmesi için cinsiyet dağılımlarının birbirine yakın tutulması önerilmektedir. Ölen aile üyesi olarak araştırma anne, baba ve kardeş kaybını kapsadığından çalışma evrenindeki eş ve çocuk kaybı olan bireyleri temsil etmemektedir. Ayrıca araştırmada

baba kaybı yaşayan katılımcılar %51.1 gibi büyük bir orandadır. İleriki araştırmalarda eş kaybı ve çocuk kaybı olan katılımcılara da ulaşılması ve hangi aile üyesinin öldüğüne göre dağılımların yakın tutulmasıyla çalışma evrenini daha sağlıklı temsil edilecek sonuçlar elde edilebileceği düşünülmektedir. Eş kaybı ve çocuk kaybı olan bireylerin katılacağı ve geniş aile desteği, iletişimi ve ilişkileriyle ilgili aynı formun kullanılacağı ya da benzer bir form oluşturulacağı araştırmalar için formdaki seçeneklerin “anne tarafı / baba tarafı / hem baba hem de anne tarafı” yerine “sizin geniş aileniz / eşinizin geniş ailesi / hem sizin hem de eşinizin geniş aileleriniz” şeklinde düzenlenmesi önerilmektedir.

Araştırma kapsamında eğitim düzeyi ön lisans ve lisans olanlar %46.7, güncel yaş açısından 18-29 yaş arasındakiler %40.4, kayıp anındaki yaş açısından 20-29 yaş arasındakiler %33.2, yas sebebi psikolojik yardım almayanlar %82.5, yakının ölüm nedeni açısından hastalık sebebi kayıp yaşayanlar %62.3, yakını ölene kadar birlikte aynı evde yaşayanlar %70.4, vefatı beklemeyenler %74.9, yakını evden başka yerde vefat edenler %70.9, ölen yakınının bedenini görenler %66.8, cenazeye katılanlar %89.2, bütün aile üyeleri cenazeye katılanlar %75.8, yakının mezarı yaptırılanlar %87.9; anne ve baba tarafı akrabalarından manevi desteği sıkıntılarında alanlar %45.3 ve sıkıntıları olmadan da alanlar %37.2, geniş aileden maddi desteği sıkıntılarında alamayanlar %57.8 ve sıkıntıları olmadığı da alamayanlar %65.9, geniş ailesinden genel olarak destek almayanın bulunmadığı aileler %54.3, geniş aileleriyle ilişkilerinde iyileşme olmayanlar %41.7, kötüleşme olmayanlar %58.3, iletişimlerinde iyileşme olmayanlar %40.8 ve kötüleşme olmayanlar %57.0; ailede kayba dair çok yüksek düzeyde açık iletişim kurabilenler %40.8 ve bireysel yas farklılıkları kaynaklı sorun yaşamayanlar %44.4 olarak, değişkenler içindeki diğer gruplardan daha büyük orandadır. Genel olarak araştırmadaki değişkenler açısından grup dağılımlarının birbirine yakın tutulabilecek şekilde daha fazla katılımcıya ulaşılması, çalışma evrenini daha sağlıklı temsil edecek sonuçlar elde edilebilmesi açısından önerilmektedir.

Araştırma dünya ve özellikle ülkemiz literatüründe bu konudaki çalışmaların sınırlı olması sebebiyle önemli görülmekle birlikte, bu ve diğer araştırmalardaki kısıtlılıkları dışlayacak ve alandaki boşluğu dolduracak yeni araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu alandaki araştırmaların, özellikle aile üyesinin ölümüne dair bireysel yas danışmanlığında aileyle ve aile danışmanlığında bireysel yasla ilgili süreçlerin hangi faktörler üzerinden çalışılabileceğine dair kapsamlı alternatif kaynaklar oluşturacağı düşünülmektedir.

7. KAYNAKLAR

- Abi-Hashem, N. (1999). Grief, Loss, and Bereavement: An Overview. *Journal of Psychology and Christianity*, 18(4), 309-329.
- Amerikan Psikiyatri Birliği. (2014). *Ruhsal Bozuklukların Tanımsal ve Sayımsal Elkitabı, Beşinci Baskı (DSM-5) Tanı Ölçütleri Başvuru Elkitabı'ndan* (5. Baskı). (E. Köroğlu, Çev.). Hekimler Yayın Birliği.
- Apaydın, S. (2020). Kayıp ve Yas. Ö. Erdur-Baker, & İ. Aksöz-Efe (Eds.) içinde, *Yas Danışmanlığı* (2. Baskı, ss.1-50). Anı Yayıncılık.
- Boerner, K., Stroebe, M., Schut, H., & Wortman, C. B. (2015). Theories of Grief and Bereavement. N. Pachana (Ed.) içinde, *Encyclopedia of Geropsychology*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-287-080-3_133-1
- Bowen, M. (1976). Family reaction to death. P. Guerin (Ed.) içinde, *Family Therapy: Theory and Practice* (335-348). Gardner.
- Bowlby, J. (1980). *Attachment and Loss: Volume III: Loss, Sadness and Depression*. Basic Books.
- Bowlby-West, L. (1983). The Impact of Death on the Family System. *Journal of Family Therapy*, 5, 279-294. <https://doi.org/10.1046/j..1983.00623.x>
- BrintzenhofeSzoc, K. M., Smith, E. D., & Zabora, J. R. (1999). Screening to Predict Complicated Grief in Spouses of Cancer Patients. *Cancer Practice*, 7(5), 233-239. <https://doi.org/10.1089/jpm.2014.0366>
- Bruinsma, S. M., Tiemeier, H. W., Verkroost-van Heemst, J., van der Heide, A., & Rietjens, J. A. (2015). Risk Factors for Complicated Grief in Older Adults. *Journal of Palliative Medicine*, 18(5), 438-446. <https://doi.org/10.1089/jpm.2014.0366>
- Bui, E. (Ed.). (2018). *Clinical Handbook of Bereavement and Grief Reactions*. Springer International Publishing.
- Bulut, I. (1993). *Ruh Hastalığının Aile İşlevlerine Etkisi*. Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları.
- Butler, S., & Northcut, T. B. (2012). Enhancing Psychodynamic Therapy with Cognitive-Behavioral Therapy in the treatment of grief. *Clinical Social Work Journal*(41), 309-315. <https://doi.org/10.1007/s10615-012-0406-1>
- Cacciatore, J., Lacasse, J. R., Lietz, C. A., & McPherson, J. (2013). A Parent's Tears: Primary Results from the Traumatic Experiences and Resiliency Study. *OMEGA*, 68(3), 183-205. <https://doi.org/10.2190/OM.68.3.a>
- DeFrain, J., & Asay, S. M. (2007). Strong Families Around the World: An Introduction to the Family Strengths Perspective. *Marriage & Family Review*, 41(1-2), 1-10. https://doi.org/10.1300/J002v41n01_01
- Delalibera, M., Presa, J., Coelho, A., Barbosa, A., & Pereira Franco, M. H. (2015). Family Dynamics During the Grieving Process: A Systematic Literature Review. *Ciencia & saude coletiva*, 20(4), 1119-1134. <https://doi.org/10.1590/1413-81232015204.09562014>
- Detmer, C. M., & Lamberti, J. W. (1991). Family Grief. *Death Studies*, 15(4), 363-374. <https://doi.org/10.1080/07481189108252441>

- Dokur, M., & Profeta, Y. (2009). *İlişki Denklemleri: Aileler ve Çiftler*. Goa Yayıncılık.
- Epstein, N. B., Baldwin, L. M., & Bishop, D. S. (1983). The McMaster Family Assessment Device. *Journal of Marital and Family Therapy*, 9(2), 171-180. <https://doi.org/10.1111/j.1752-0606.1983.tb01497.x>
- Epstein, N. B., Bishop, D. S., & Levin, S. (1978). The McMaster of Family Functioning. *Journal of Marriage and Family Counseling*, 4(4), 19-31. <https://doi.org/10.1111/j.1752-0606.1978.tb00537.x>
- Eral, G., & Vehid, H. E. (2013). Nicel Verilerin Yer Aldığı Bağımsız ve Bağımlı Gruplarda Uygulanan İstatistiksel Yöntemler. *Çocuk Dergisi*, 13(4), 138-140. <https://doi.org/10.5222/j.child.2013.138>
- Freud, S. (1993). Yas ve Melankoli. (R. Uslu, & O. E. Berksun, Çev.) *Kriz Dergisi*, 1(2), 98-103. https://doi.org/10.1501/Kriz_0000000026
- Fujisawa, D., Miyashita, M., Nakajima, S., Ito, M., Kato, M., & Kim, Y. (2010). Prevalence and Determinants of Complicated Grief in General Population. *Journal of Affective Disorders*, 127, 352-358. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2010.06.008>
- Gilbert, K. R. (1996). "We've had the same loss, why don't we have the same grief?" loss and differential grief in families. *Death Studies*, 20(3), 269-283. <https://doi.org/10.1080/07481189608252781>
- Gladding, S. T. (2019). *Family Therapy: History, Theory, and Practice* (7th Ed.). Pearson Education.
- Goodenough, B., Drew, D., Higgins, S., & Trethewie, S. (2004). Bereavement outcomes for parents who lose a child to cancer: Are place of death and sex of parent associated with differences in psychological functioning? *Psycho-Oncology*, 13, 779-791. <https://doi.org/10.1002/pon.795>
- Greeff, A. P., & Human, B. (2004). Resilience in families in which a parent has died. *The American Journal of Family Therapy*, 32(1), 27-42. <https://doi.org/10.1080/01926180490255765>
- Gross, R. (2020). *Yas Psikolojisi*. Nobel Yaşam.
- Haefner, J. (2014). An Application of Bowen Family Systems Theory. *Issues in Mental Health Nursing*, 35, 835-841. <https://doi.org/10.3109/01612840.2014.921257>
- Hamano, J., Morite, T., Igarashi, N., Shima, Y., & Miyashita, M. (2021). The association of family functioning and psychological distress in the bereaved families of patients with advanced cancer: a nationwide survey of bereaved family members. *Psycho-Oncology*(30), 74-83. <https://doi.org/10.1002/pon.5539>
- Humphrey, K. M. (2017). *Kayıp ve Yas İçin Danışmanlık Becerileri*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- IBM Corp. (2017) IBM SPSS Statistics for Macintosh, Version 25.0.
- Kübler-Ross, E. (2010). *Ölüm ve Ölmek Üzerine*. (E. Uşşaklı, Çev.). April Yayıncılık.
- Kübler-Ross, E., & Kessler, D. (2014). *On Grief & Grieving: Finding the Meaning of Grief Through the Five Stages of Loss*. Scribner.
- Karasar, N. (2020). *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Kissane, D. W., & Bloch, S. (1994). Family Grief. *British Journal of Psychiatry*, 164, 728-740. <https://doi.org/10.1192/bjp.164.6.728>
- Lietz, C. A. (2007). Uncovering Stories of Family Resilience: A Mixed Methods Study of Resilient Families, Part 2. *Families in Society: the Journal of Contemporary Human Services*, 88(1), 147-155. <https://doi.org/10.1606/1044-3894.3602>
- Liew, C. H., & Servaty-Seib, H. L. (2018). College student grief, grief differences, family communication, and family satisfaction. *Death Studies*, 42(4), 228-238. <https://doi.org/10.1080/07481187.2017.1334014>

- Lindemann, E. (1944). Symptomatology and Management of Acute Grief. *American Journal of Psychiatry*, 101(2), 141-148. <https://doi.org/10.1176/ajp.101.2.141>
- McGoldrick, M., Carter, B., & Garcia Preto, N. (2016). *The Expanding Family Life Cycle: Individual, Family, and Social Perspectives*. Pearson Education.
- McKnight, A. S. (2015). Perspectives on Grief: Psychoanalytic, Evolutionary, and Family Systems. *Family Systems*, 11(1), 31-48.
- Miller, I. M., Epstein, N. B., Bishop, D. S., & Keitner, G. I. (1985). The McMaster Family Assessment Device: Reliability and Validity. *Journal of Marital and Family Therapy*, 11(4), 345-356. <https://doi.org/10.1111/j.1752-0606.1985.tb00028.x>
- Moos, N. L. (1995). An integrative model of grief. *Death Studies*, 19(4), 337-364. <https://doi.org/10.1080/07481189508252737>
- Mowll, J., Lobb, E., & Wearing, M. (2016). The transformative meanings of viewing or not viewing the body after sudden death. *Death Studies*, 40, 46-53. <https://doi.org/10.1080/07481187.2015.1059385>
- Neria, Y., Gross, R., Litz, B., Maguen, S., Insel, B., Seirmarco, G., Roselfeld, H., Suh, E.J., Kishon, R., Cook, J., & Marshall, R. D. (2007). Prevalence and psychological correlates of complicated grief among bereaved adults 2.5-3.5 years after September 11th attacks. *Journal of Traumatic Stress*, 20(3), 251-262. <https://doi.org/10.1002/jts.20223>
- Nichols, M. P., & Davis, S. D. (2017). *Family Therapy: Concepts and Methods* (11th Ed.). Pearson Education.
- Özbay, Y., & Aydoğan, D. (2019). Varlığında çocuk, yokluğunda yetişkin olmak: Baba kaybı, kardeş ilişkileri ve aile yılmazlığı. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(2), 126-143. <https://doi.org/10.17556/erziefd.453746>
- Ringdal, G. I., Jordhoy, M. S., Ringdal, K., & Kaasa, S. (2001). Factors Affecting Grief Reactions in Close Family Members to Individuals Who Have Died of Cancer. *Journal of Pain and Symptom Management*, 22(6), 1016-1026. [https://doi.org/10.1016/S0885-3924\(01\)00363-3](https://doi.org/10.1016/S0885-3924(01)00363-3)
- Schaal, S., Jacob, N., Dusingizemungu, J.-P., & Elbert, T. (2010). Rates and risks for prolonged grief disorder in a sample of orphaned and widowed genocide survivors. *BMC Psychiatry*, 10, Article 55. <https://doi.org/10.1186/1471-244X-10-55>
- Schoka Traylor, E., Hayslip, B., Kaminski, P. L., & York, C. (2003). Relationships Between Grief and Family System Characteristics: A Cross Lagged Longitudinal Analysis. *Death Studies*, 27(7), 575-601. <https://doi.org/10.1080/07481180302897>
- Schuler, T. A., Zaider, T. I., & Kissane, D. W. (2012). Family Grief Therapy: A Vital Model in Oncology, Palliative Care and Bereavement. *Family Matters*, (90), 77-86.
- Schwab, J. J., Gray-Ice, H. M., & Prentice, F. R. (2002). *Family Functioning: The General Living Systems Research Model*. Kluwer Academic Publishers.
- Shear, M. K. (2015). Complicated Grief. *The New England Journal of Medicine*, 372(2), 153-160. <https://doi.org/10.1056/NEJMc1315618>
- Stroebe, M., & Schut, H. (1999). The Dual Process Model of Coping with Bereavement: Rationale and Description. *Death Studies*, 23(3), 197-224. <https://doi.org/10.1080/074811899201046>
- Stroebe, M., & Schut, H. (2010). The Dual Process Model of Coping with Bereavement: A Decade on. *OMEGA*, 61(4), 273-289. <https://doi.org/10.2190/OM.61.4.b>
- Stroebe, M., & Schut, H. (2015). Family Matters in Bereavement: Toward an Integrative Intra-Interpersonal Coping Model. *Perspectives on Psychological Science*, 10(6), 873-879. <https://doi.org/10.1177/1745691615598517>

- van der Houwen, K., Stroebe, M., Stroebe, W., Schut, H., van den Bout, J., & Wijngaards-de Meij, L. (2010). Risk Factors for Bereavement Outcome: A Multivariate Approach. *Death Studies*, 34, 195-220. <https://doi.org/10.1080/07481180903559196>
- Volkan, V. D., & Zintl, E. (2020). *Kayıptan Sonra Yaşam: "Komplike Yas ve Tedavisi"* (5. Baskı). Pusula Yayınevi.
- Walsh, F. (2009). Spiritual Resources in Family Adaptation to Death and Loss. F. Walsh (Ed.) içinde, *Spiritual Resources in Family Therapy* (2nd Ed., ss. 81-103). The Guildford Press.
- Walsh, F. (2012). Clinical Views of Family Normality, Health, and Dysfunction: From a Deficits to a Strengths Perspective. F. Walsh (Ed.) içinde, *Normal Family Processes: Growing Diversity and Complexity* (4th Ed., ss. 28-56). The Guildford Press.
- Walsh, F., & McGoldrick, M. (1998). Family Systems Perspective on Loss, Recovery and Resilience. P. Sutcliffe, G. Tufnell, & U. Corni (Eds.) içinde, *Working with the Dying and Bereaved: Systemic Approaches to Therapeutic Work* (1-26). Routledge.
- Walsh, F., & McGoldrick, M. (2013). Bereavement: A family life cycle perspective. *Family Science*, 4(1), 20-27. <https://doi.org/10.1080/19424620.2013.819228>
- Worden, J. W. (2018). *Grief Counseling and Grief Therapy: A Handbook for the Mental Health Practitioner* (5th Ed.). Springer Publishing Company.
- World Health Organization. (2021, Mayıs). *6B42 Prolonged grief disorder*. Ağustos 8, 2021 tarihinde ICD-11 for Mortality and Morbidity Statistics: <https://icd.who.int/browse11/l-m/en#/http://id.who.int/icd/entity/1183832314> adresinden alındı
- Zisook, S., & Shear, K. (2009). Grief and bereavement: what psychiatrists need to know. *World Psychiatry*, 8(2), 67-74. <https://doi.org/10.1002/j.2051-5545.2009.tb00217.x>
- Zisook, S., Iglewicz, A., Avanzino, J., Maglione, J., Glorioso, D., Zetumer, S., Seay, K., Vahia, I., Young, I., Lebowitz, B., Pies, R., Reynolds, C., Simon, N., & Shear, M. K. (2014). Bereavement: Course, Consequences, and Care. *Current Psychiatry Reports*, 16(10), 482. <https://doi.org/10.1007/s11920-014-0482-8>

EKLER

Ek 1 – Kişisel Bilgi Formu

Kişisel Bilgi Formu

Değerli katılımcı;

Aşağıda yer alan sorular kişisel bilgilerinize yöneliktir. Size en uygun maddeleri yanıtlamanız ve boş bırakmamanız araştırmanın yürütülebilmesi açısından oldukça önemlidir. Cevaplarınız gizli tutulacak ve sadece araştırma kapsamında kullanılacaktır. Not: Bu araştırma 18 yaş ve üzeri olan ve anne, baba, kardeş, eş, çocuk gibi birinci dereceden aile üyesi en az 3 ay önce vefat etmiş bireylere yöneliktir.

Katkılarınızdan dolayı teşekkür ederim.

Cinsiyetiniz:

☐ Kadın

☐ Erkek

Yaşınız:

En son mezun olduğunuz eğitim düzeyi:

☐ Okuryazar

☐ İlkokul

☐ Ortaokul

☐ Lise

☐ Ön Lisans

☐ Lisans

☐ Yüksek Lisans

☐ Doktora

Daha önce yas sebebiyle psikolojik yardım aldınız mı?

☐ Evet

☐ Hayır

Ek 2 – Kaybın Meydana Geldiği Dönem Bilgi Formu

Kaybın Meydana Geldiği Dönem Bilgi Formu

Hangi yakın(lar)ınız vefat etti?

- ☐ Anne ☐ Baba ☐ Kardeş
☐ Eş ☐ Çocuk

Eğer birden fazla yakınınızı kaybettiyseniz:

1. Sizi en çok etkileyen hangisinin vefatıydı?.....
2. Aşağıdaki soruları sizi en çok etkileyen kaybınızı düşünerek cevaplandırınız.

Yakınınızın vefat tarihi (Gün/Ay/Yıl):/...../.....

Yakınınızla kaç yılınız birlikte geçti?

Yakınınızın vefat nedeni neydi?

- ☐ Hastalık ☐ Kaza ☐ Korona ☐ Bilinmiyor
☐ Cinayet ☐ İntihar ☐ Diğer:

	Evet	Hayır
Yakınınız vefat edene kadar aynı evde mi yaşıyordunuz?		
Yakınınızın vefatı beklenen bir vefat mıydı?		
Yakınınızın bedenini defnedilmeden önce gördünüz mü?		
Yakınınızın cenazesi yapılabilir mi?		
Yakınınızın cenazesine katılabildiniz mi?		
Yakınınızın cenazesine katılamayan aile üyesi oldu mu?		
Yakınınızın mezarını yaptırabildiniz mi?		
Yakınınız evinde mi vefat etti?		
Yakınınızın mezarı kolaylıkla gidebileceğiniz bir mesafede mi?		

Yakınınızın mezarını ne sıklıkta ziyaret edebiliyorsunuz?

- ☐ Her gün ☐ Her hafta ☐ Her ay
☐ Her yıl ☐ Ziyaret edemiyorum

Önceki soruda hafta, ay ya da yılı seçtiyseniz o süre zarfında kaç defa ziyaret edebiliyorsunuz?

Aşağıdaki iki ifadeyi ailenize uygunluğuna göre 0 ile 10 arasında işaretleyerek değerlendiriniz:

Ailecek yakınımızın vefatı, bu kaybın bize ne hissettirdiği, ne düşündürdüğü ve yaslarımızla ilgili
Hiç konuşmadık 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Açık açık konuşabildik

Aile üyeleri olarak yas tutmadaki bireysel farklılıklarımız nedeniyle birbirimizle ilişkimiz ve iletişimimizde
Hep sorun yaşadık 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Hiç sorun yaşamadık

Ek 3 – Kayıp Sonrası Geniş Aileyle İlişkiler Bilgi Formu

Aşağıda akrabalarınızın aile üyeniz vefat ettikten sonraki dönemde ailenize karşı olası tutum ve davranışlarına yönelik bazı ifadelere yer verilmiştir. İfadeleri okuyup hangi taraftaki akrabalarınızın ailenize yönelik tutum ve davranışlarına uyuyorsa ilgili kutucuğu, her iki taraftaki akrabalarınızın ailenize yönelik tutum ve davranışlarına uyuyorsa “Hem baba, hem anne tarafı” kutucuğunu, her iki taraftaki akrabalarınıza uymuyorsa “Uymuyor”u işaretleyiniz.

NOT: Baba tarafı seçeneği için babanızın ebeveynlerinin, amcalarınızın, halalarınızın ve onların çocukları olan kuzenlerinizin; anne tarafı seçeneği için annenizin ebeveynlerinin, teyzelerinizin, dayılarınızın ve onların çocukları olan kuzenlerinizin genel tutum ve davranışlarını düşünerek işaretlemenizi gerçekleştiriniz.

Yakınınızın vefatından sonra:	Baba tarafı	Anne tarafı	Hem baba, hem anne tarafı	Uymuyor
Ailenizin yaşadığı sıkıntılarda ailenize manevi destek veren akrabalarınız				
Ailenizin yaşadığı sıkıntılarda ailenize maddi destek veren akrabalarınız				
Ailenizin yaşadığı sıkıntılarda ailenize hiç destek vermeyen akrabalarınız				
Ailenizin sıkıntısı olmadan da ailenize manevi destek veren akrabalarınız				
Ailenizin sıkıntısı olmadan da ailenize maddi destek veren akrabalarınız				
Ailenizle daha iyi ilişkiler kurmaya başlayan akrabalarınız				
Ailenizle daha iyi iletişim kurmaya başlayan akrabalarınız				
Ailenizle ilişkileri kötüleşmeye başlayan akrabalarınız				
Ailenizle iletişimi kötüleşmeye başlayan akrabalarınız				

Ek 4 – Teksas Düzeltilmiş Yas Ölçeği (TDYÖ)

Aşağıdaki maddeleri, bireyin öldüğü zamanı düşünüp, o zamanki duygu ve eylemlerinizi dikkate alarak “1: Tamamen Doğru, 2: Çoğunlukla Doğru, 3: Ne Doğru, Ne de Yanlış, 4: Çoğunlukla Yanlış, 5: Tamamen Yanlış” seçeneklerinden sizi en iyi tanımlayanını seçerek işaretleyiniz.

Önemli not: Eğer vefat eden yakınınız bir bebekse “Ölen bireyin, yapmak istediklerini gerçekleştirme gereksinimi duydum” maddesini “0” olarak işaretleyiniz.

		Tamamen Doğru	Çoğunlukla Doğru	Ne Doğru, Ne de Yanlış	Çoğunlukla Yanlış	Tamamen Yanlış
Bölüm I : Geçmiş Davranışlar						
1. Bu insanın ölümünden sonra belli insanlarla anlaşmakta zorluk çektim.		1	2	3	4	5
2. Bu insanın ölümünden sonra yeterince çalışmakta zorlandım.		1	2	3	4	5
3. Bireyin ölümünden sonra aileme, arkadaşlarıma ve dışarıdaki etkinliklere olan ilgimi kaybettim.		1	2	3	4	5
4. Ölen bireyin yapmak istediklerini gerçekleştirme gereksinimi duydum.	0	1	2	3	4	5
5. Bireyin ölümünden sonra alışılmadık şekilde huzursuz biri oldum.		1	2	3	4	5
6. Bireyin ölümünün ardından üç ay boyunca normal günlük aktivitelerimi yerine getiremedim.		1	2	3	4	5
7. Beni bıraktığı için ölen bireye kızdım.		1	2	3	4	5
8. Bireyin ölümünün ardından uyumakta zorlandım.		1	2	3	4	5
Bölüm II : Şimdiki Duygular (Bu bölümdeki maddeleri şu andaki duygularınızı dikkate alarak işaretleyiniz.)						
9. Ölen birey aklıma geldiğinde halen ağlıyorum.		1	2	3	4	5
10. Ölen birey aklıma geldiğinde halen üzülüyorum.		1	2	3	4	5
11. Bu insanın ölümünü kabullenemiyorum.		1	2	3	4	5
12. Bazen ölen bireyi çok fazla özledim.		1	2	3	4	5
13. Şimdi bile ölen bireyle ilgili anıları hatırlamak bana acı veriyor.		1	2	3	4	5
14. Sürekli aklıma ölen bireyle ilgili düşünceler geliyor.		1	2	3	4	5
15. Ölen bireyi düşündüğümde gözyaşlarımı saklıyorum.		1	2	3	4	5
16. Hayatımda hiç kimse O'nun yerini alamayacak.		1	2	3	4	5
17. Ölen bireyi düşünmekten kendimi alamıyorum.		1	2	3	4	5
18. Onun ölümünü haksızlık olarak görüyorum.		1	2	3	4	5
19. Çevremdeki eşyalar ve insanlar bana halen ölen bireyi hatırlatıyor.		1	2	3	4	5

20. Ölen bireyin ölümünü kabul edemiyorum.	1	2	3	4	5
21. Halen, ara sıra ölen birey için ağlama gereksinimi duyuyorum.	1	2	3	4	5

Ek 5 – Aile Değerlendirme Ölçeği

AÇIKLAMA: İlişikte aileler hakkında cümleler bulunmaktadır. Lütfen her cümleyi dikkatlice okuduktan sonra,

1) "Kayıptan Önce - KÖ" olarak belirtilen seçenekleri aile üyeniz vefat etmeden önceki dönemi düşünerek, kaybın yaşandığı ailenizin o zamanlardaki özelliklerine

2) "Güncel - G" olarak belirtilen seçenekleri kaybın yaşandığı ailenize şimdiki süreçte ne derecede uyduğuna karar vererek değerlendiriniz.

ÖNEMLİ NOT: Anne, baba, eş, çocuk, kardeş gibi birinci dereceden aile üyeleriniz ve onlarla olan ilişkileriniz üzerinden (kaybın yaşandığı aile üzerinden) aile özelliklerinizi değerlendiriniz.

Önemli olan, sizin ailenizi nasıl gördüğünüzdür. Her cümle için 4 seçenek söz konusudur (Aynen Katılıyorum / Büyük Ölçüde Katılıyorum / Biraz Katılıyorum / Hiç Katılmıyorum). Her cümleye dair 4 seçenek için de ayrı yerler ayrılmıştır. Size uygun seçeneği işaretleyiniz. Her cümle için uzun uzun düşünmeyiniz. Mümkün olduğu kadar çabuk ve samimi cevaplar veriniz. Kararsızlığa düşerseniz, ilk aklınıza gelen doğrultusunda hareket ediniz. Lütfen her cümleyi cevapladığınızdan emin olunuz.

CÜMLELER		Aynen Katılıyorum	Büyük Ölçüde Katılıyorum	Biraz Katılıyorum	Hiç Katılmıyorum
Aile üyemiz vefat etmeden önceki zamanlarda ailemizde:					
1. Ailece ev dışında program yapmada güçlük çekeriz, çünkü aramızda fikir birliği sağlayamayız.	KÖ				
	G				
2. Günlük hayatımızdaki sorunların (problemlerin) hemen hepsini aile içinde hallederiz.	KÖ				
	G				
3. Evde biri üzgün ise, diğer aile üyeleri bunun nedenlerini bilir.	KÖ				
	G				
4. Bizim evde, kişiler verilen her görevi düzenli bir şekilde yerine getirmezler.	KÖ				
	G				
5. Evde birinin başı derde girdiğinde, diğerleri de bunu kendilerine fazlasıyla dert ederler.	KÖ				
	G				
6. Bir sıkıntı ve üzüntü ile karşılaştığımızda, birbirimize destek oluruz.	KÖ				
	G				
7. Ailemizde acil bir durum olsa, şaşırıp kalırız.	KÖ				
	G				
8. Bazen evde ihtiyacımız olan şeylerin bittiğinin farkına varmayız.	KÖ				
	G				
9. Birbirimize karşı olan sevgi, şefkat gibi duygularımızı açığa vurmaktan kaçınırız.	KÖ				
	G				
10. Gerektiğinde aile üyelerine görevlerini hatırlatır, kendilerine düşen işi yapmalarını sağlarız.	KÖ				
	G				

11. Evde dertlerimizi, üzüntülerimizi birbirimize söylemeyiz.	KÖ				
	G				
12. Sorunlarımızın çözümünde genellikle ailece aldığımız kararları uygularız.	KÖ				
	G				
13. Bizim evdekiler, ancak onların hoşuna giden şeyler söylediğimizde bizi dinlerler.	KÖ				
	G				
14. Bizim evde bir kişinin söylediklerinden ne hissettiğini anlamak pek kolay değildir.	KÖ				
	G				
15. Ailemizde eşit bir görev dağılımı yoktur.	KÖ				
	G				
16. Ailemizin üyeleri, birbirlerine hoşgörülü davranırlar.	KÖ				
	G				
17. Evde herkes başına buyruktur.	KÖ				
	G				
18. Bizim evde herkes, söylemek istediklerini üstü kapalı değil de doğrudan birbirlerinin yüzüne söyler.	KÖ				
	G				
19. Ailede bazılarımız, duygularımızı belli etmeyiz.	KÖ				
	G				
20. Acil bir durumda ne yapacağımızı biliriz.	KÖ				
	G				
21. Ailecek, korkularımızı ve endişelerimizi birbirimizle tartışmaktan kaçınırız.	KÖ				
	G				
22. Sevgi, şefkat gibi olumlu duygularımızı birbirimize belli etmekte güçlük çekeriz.	KÖ				
	G				
23. Gelirimiz (ücret, maaş) ihtiyaçlarımızı karşılamaya yetmiyor.	KÖ				
	G				
24. Ailemiz, bir problemi çözdükten sonra, bu çözümün işe yarayıp yaramadığını tartışır.	KÖ				
	G				
25. Bizim ailede herkes kendini düşünür.	KÖ				
	G				
26. Duygularımızı birbirimize açıkça söyleyebiliriz.	KÖ				
	G				
27. Evimizde banyo ve tuvalet bir türlü temiz durmaz.	KÖ				
	G				
28. Aile içinde birbirimize sevgimizi göstermeyiz.	KÖ				
	G				
29. Evde herkes her istediğini birbirinin yüzüne söyleyebilir.	KÖ				
	G				
30. Ailemizde, her birimizin belirli görev ve sorumlulukları vardır.	KÖ				
	G				
31. Aile içinde genellikle birbirimizle pek iyi geçinemeyiz.	KÖ				
	G				
32. Ailemizde sert-kötü davranışlar ancak belli durumlarda gösterilir.	KÖ				
	G				
33. Ancak hepimizi ilgilendiren bir durum olduğu zaman birbirimizin işine karışırız.	KÖ				
	G				
34. Aile içinde birbirimizle ilgilenmeye pek zaman bulamıyoruz.	KÖ				
	G				
	KÖ				

35. Evde genellikle söylediklerimizle, söylemek istediklerimiz	G				
36. Aile içinde birbirimize hoşgörölü davranırız.	KÖ				
	G				
37. Evde birbirimize, ancak sonunda kişisel bir yarar sağlayacaksa ilgi gösteririz.	KÖ				
	G				
38. Ailemizde bir dert varsa, kendi içimizde hallederiz.	KÖ				
	G				
39. Ailemizde sevgi ve şefkat gibi güzel duygular ikinci plandadır.	KÖ				
	G				
40. Ev işlerinin kimler tarafından yapılacağını hep birlikte konuşarak kararlaştırırız.	KÖ				
	G				
41. Ailemizde herhangi bir şeye karar vermek her zaman sorun olur.	KÖ				
	G				
42. Bizim evdekiler sadece bir çıkarları olduğu zaman birbirlerine ilgi gösterir.	KÖ				
	G				
43. Evde birbirimize karşı açık sözlüyüzdür.	KÖ				
	G				
44. Ailemizde hiçbir kural yoktur.	KÖ				
	G				
45. Evde birinden bir şey yapması istendiğinde mutlaka takip edilmesi ve kendisine hatırlatılması gerekir.	KÖ				
	G				
46. Aile içinde, herhangi bir sorunun (problemin) nasıl çözüleceğı hakkında kolayca karar verebiliriz.	KÖ				
	G				
47. Evde kurallara uyulmadığı zaman ne olacağını bilmeyiz.	KÖ				
	G				
48. Bizim evde aklınıza gelen her şey olabilir.	KÖ				
	G				
49. Sevgi, şefkat gibi olumlu duygularımızı birbirimize ifade edebiliriz.	KÖ				
	G				
50. Ailede her türlü problemin üstesinden gelebiliriz.	KÖ				
	G				
51. Evde birbirimizle pek iyi geçinemeyiz.	KÖ				
	G				
52. Sinirlenince birbirimize küseriz.	KÖ				
	G				
53. Ailede bize verilen görevler pek hoşumuza gitmez çünkü genellikle umduğumuz görevler verilmez.	KÖ				
	G				
54. Kötü bir niyetle olmasa da evde birbirimizin hayatına çok karışırız.	KÖ				
	G				
55. Ailemizde kişiler herhangi bir tehlike karşısında (yangın, kaza gibi) ne yapacaklarını bilirler, çünkü böyle durumlarda ne yapılacağı aramızda konuşulmuş ve belirlenmiştir.	KÖ				
	G				
56. Aile içinde birbirimize güveniriz.	KÖ				
	G				
57. Ağlamak istediğimizde, birbirimizden çekinmeden rahatlıkla ağlayabiliriz.	KÖ				
	G				
58. İşimize (okulumuza) yetişmekte güçlük çekiyoruz.	KÖ				
	G				
	KÖ				

59. Aile içinde birisi, hoşlanmadığımız bir şey yaptığında ona bunu	G				
60. Problemimizi çözmek için ailecek çeşitli yollar bulmaya çalışırız.	KÖ				
	G				

